TATHMINI YA MITAALA YA KISWAHILI KWA SHULE ZA SEKONDARI NCHINI TANZANIA IMUANDAAVYO MWANAFUNZI KUMUDU SOMO LA ISIMU CHUO KIKUU

NDIJENYENE BRAISONY LUZIGA

TASINIFU ILIYOWASILISHWA KWA AJILI YA KUTIMIZA SEHEMU YA MASHARTI YA KUTUNUKIWA SHAHADA YA UZAMILI YA KISWAHILI YA CHUO KIKUU HURIA CHA TANZANIA

2017

UTHIBITISHO

Aliyesaini hapa chini anathibitisha kwamba ameisoma na anapendekeza tasnifu hii inayoitwa "**Tathmini ya mitaala ya kiswahili kwa shule za sekondari nchini Tanzania imuandaavyo mwanafunzi kumudu somo la Isimu Chuo Kikuu.**" ikubaliwe kwa minajili ya kutunukiwa Shahada ya Uzamili ya Sayansi Jamii katika Isimu ya Kiswahili ya Chuo Kikuu Huria cha Tanzania

....

Dkt. Hana Simpassa

(Msimamizi)

Tarehe…………………..…………………

HATI MILIKI

Sehemu yoyote ya tasnifu hii hairuhusiwi kukaririwa, kunakiliwa, kuhifadhiwa kwa njia yoyote iwayo au kuhawilishwa kwa mbinu yoyote ile; ya kielektroniki, kunakili, kurudufu katika hali yoyote bila ya kupata idhini ya maandishi kutoka kwa mwandishi wa tasnifu hii au Kurugenzi ya Utafiti, Uchapishaji na Shahada za Uzamili ya Chuo Kikuu Huria cha Tanzania kwa niaba yake. Kazi hii ni yangu na inalindwa kwa mujibu wa makubaliano ya mswada wa kisheria wa Berne, kifungu cha hati miliki cha mwaka 1999 na sheria nyingine za kitaifa na kimataifa, kwa niaba ya mwanataaluma.

TAMKO

Mimi, **Luziga, Ndijenyene Braisony** natamka na kuthibitisha kwamba tasnifu hii iitwayo "Tathmini ya mitaala ya kiswahili kwa shule za sekondari nchini Tanzania imuandaavyo mwanafunzi kumudu somo la isimu Chuo Kikuu." ni kazi yangu mimi mwenyewe, kwamba haijawahi kuwasilishwa popote pale kwa lengo la kutunukiwa shahada kama hii au yoyote ile iwayo.

……………………………….

Saini

……………………………….

Tarehe

TABARUKU

Kazi hii naitabaruku kwa mke wangu mpendwa Devotha Salvatory Boyi na watoto wangu wanne. Aidha napenda pia kuitabaruku tasnifu hii kwa wanafunzi wote wa MA- Kiswahili mwaka 2015/2016 tuliokuwa tukikutana kwa ajili ya masomo katika kituo cha Chuo Kikuu Huria cha Tanzania tawi la Mwanza.

SHUKRANI

Mwanzo kabisa, napenda kumshukuru sana Mwenyezi Mungu ambaye amenipa uzima mimi pamoja na Msimamizi wangu. Kweli nimeamini kuwa “umoja ni nguvu na utengano ni udhaifu” kwasababu mafanikio ya kazi hii iitwayo, “Tathmini ya mitaala ya kiswahili kwa shule za sekondari imuandaavyo mwanafunzi kumudu somo la isimu nchini Tanzania.” yametokana na misaada ya watu mbalimbali.

Kuna watu ambao sina budi kuwataja kutokana na misaada yao mikubwa waliyonipatia. Shukrani nyingi ni kwa Msimamizi wangu Dkt, Hana Simpassa kwa juhudi zake alizonifanyia kwa kusimamia na kuisahihisha kazi hii bila kukata tamaa hadi kufikia upeo huu unaoonekana. Vile vile, namshukuru kwa kunipa moyo ulioniwezesha kuifanya kazi hii bila kuchoka. Nikikumbuka makosa niliyoyafanya wakati naanza kazi hii, ndipo ninapoona umuhimu wa mwanafunzi kuwa na msimamizi wakati wa utafiti. Mungu ambariki sana.

Pia ninapenda kuwashukuru wataalamu wa lugha ya Kiswahili wa Chuo Kikuu Huria cha Tanzania kwa Jumla, na hasa, wale wa Kitivo cha Sanaa na Sayansi za Jamii idara ya Lugha na Taaluma za Fasihi ambao tulikuwa tukikutana katika kituo cha Mwanza; Mungu awabariki sana na awapatie maisha marefu. Nawashukuru wafanyakazi wa (TATAKI) kwa kuniruhusu kusoma tasnifu mbalimbali katika makavazi ya idara ya kiswahili ya Chuo Kikuu cha Dar-es-Salaam. Aidha naushukuru uongozi wa Chuo Kikuu cha Dar-es-Salaam kwa kuniruhusu kusoma katika maktaba ya Chuo hicho iitwayo *The east African library.*

Shukrani zangu pia ni kwa Mkurugenzi wa Kituo Cha Tabora cha Chuo Kikuu Huria cha Tanzania kwa moyo wake wa uvumilivu, kwani kila nilipomwendea nikiwa na shida alinisikiliza na kuzitatua. Nimekuwa mwanafunzi wa Chuo Kikuu Huria cha Tanzania tangu mwaka 2009 nilipoanza masomo yangu ya shahada ya kwanza. Hivyo Chuo Kikuu Huria cha Tanzania ndicho kimenifikisha katika ngazi hii ya shahada ya uzamili. Nasema asanteni sana.

IKISIRI

Azma ya utafiti huu, ilikuwa ni kuchunguza jinsi mtaala wa elimu ya sekondari nchini Tanzania kwa mada zinazohusiana na isimu katika somo la Kiswahili zinavyomuwezesha mwanafunzi anayehitimu kidato cha sita kusoma somo la isimu vyuo vikuu. Utafiti ulikusudia kuchunguza mada zenye msaada zaidi na zile zisizokuwa na msaada kwa mwanafunzi atakayekwenda kusoma isimu Chuo Kikuu. Aidha utafiti ulikusudia pia kuchunguza maoni ya walimu kuhusu mada za isimu katika somo la Kiswahili katika shule za Sekondari. Mwisho kabisa utafiti ulikusudia kubaini mbinu zinazoweza kutumika ili kupunguza au kuondoa mapungufu ambayo yatakuwa yamebainishwa katika malengo mahususi yaliyotajwa hapo juu. Utafiti huu umefanyika mkoani Tabora katika Manispaa ya Tabora. Jumla ya shule za sekondari saba zimeshirikishwa. Pia wanafunzi wa Chuo Kikuu cha AMUCTA wameshirikishwa katika utafiti huu. Mbinu za kukusanya data zilizotumika katika utafiti huu zilikuwa ni hojaji, mahojiano na Maktabani. Data zimechanganuliwa kwa mbinu ya kiidadi na isiyo ya kiidadi. Utafiti umeongozwa na nadharia ya uamilifu. Matokeo ya utafiti huu yamebaini kwamba; zipo mada za isimu katika somo la Kiswahili za sekondari ambazo humuandaa vema mwanafunzi wa Kiswahili sekondari atakayekwenda kusoma somo la isimu vyuo vikuu. Kwa upande wa pili; kwanza, imebainika kuwa zipo baadhi ya mada na sehemu za mada ambazo haziwaandai vema wanafunzi watakaokwenda kusoma isimu vyuo vikuu, tatu utafiti umebaini kuwa walimu wa somo la Kiswahili na wanafunzi wana maoni hasi kuhusiana na mada za isimu na isimu kwa ujumla. Na nne, utafiti huu umebaini kuwa kuna njia kadhaa zinazoweza kutumika ili kupunguza au kuondoa mapungufu yaliyobainishwa katika utafiti huu.

YALIYOMO

UTHIBITISHO .... **ii**

HATI MILIKI iii

TAMKO iv

TABARUKU v

SHUKRANI vi

IKISIRI viii

ORODHA YA MAJEDWALI xiii

ORODHA YA VIELELEZO xiv

ORODHA YA VIFUPISHO NA ALAMA MBALI MBALI xv

SURA YA KWANZA 1

1.0 UTANGULIZI 1

1.1 Utangulizi wa Sura Hii 1

1.2 Lugha ya Kiswahili 1

1.3 Maana ya Mtaala wa Elimu 2

1.4 Mada za Kiswahili Isimu Zilizomo Katika Mitaala ya Sekondari 4

1.5 Maana ya Isimu 5

1.6 Tatizo la Utafiti 5

1.7 Malengo ya Utafiti 6

1.7.1 Malengo Mahususi 6

1.8 Maswali ya Utafiti 7

1.9 Umuhimu wa Utafiti 7

1.10 Mipaka ya Utafiti/upeo wa Utafiti 8

1.11 Hitimisho 9

SURA YA PILI 10
2.0 MAPITIO YA KAZI TANGULIZI NA KIUNZI CHA NADHARIA 10
2.1 Utangulizi 10
2.2 Kazi Zilizofanywa na Watafiti Mbalimbali 10
2.3 Pengo la utafiti 24
2.4 Kiunzi cha Nadharia 24
2.4.1 Nadharia ya Uamilifu 25
2.5 Hitimisho 26
SURA YA TATU 27
3.0 MBINU ZA UTAFITI 27
3.1 Utangulizi 27
3.2 Eneo la Utafiti 27
3.3 Kundi Lengwa 28
3.4 Sampuli na Usampulishaji wa Kundi Lengwa 29
3.4.1 Sampuli ya Utafiti 29
3.4.2 Mchakato wa Usampulishaji 30
3.5 Mbinu za Utafiti 30
3.5.1 Mbinu za Kukusanya Data 31
3.6 Mbinu za Kuchanganua Data 35
3.7 Vifaa vya Utafiti 35
3.8 Changamoto Wakati wa Kukusanya Data 36
3.9 Hitimisho 36
SURA YA NNE 38
4.0 UWASILISHAJI, UCHAMBUZI NA MJADALA KUHUSU DATA 38

4.1 Utangulizi 38
4.2 Uchanganuzi na Ufasiri wa Data 38
4.3 Demografia ya Watafitiwa 39
4.3.1 Walimu wa Sekondari 39
4.3.2 Idadi ya wanafunzi wa Sekondari 40
4.3.3 Demografia ya Wanafunzi wa Chuo Kikuu 41
4.3.4 Demografia ya Wakuu wa Idara za Kiswahili katika Shule Saba za Sekondari 42
4.4 Uwasilishaji, Uchambuzi, na Mjadala Kuhusu Data 42
4.4.1 Mada za Kiswahili Sekondari Zinazomuandaa Vema Na Zisizo Muandaa Vema Mwanafunzi wa Sekondari Kusoma Isimu Chuo Kikuu 44
4.4.2 Maoni Hasi Dhidi Ya Mada Za Isimu Na Somo La Kiswahili Kwa Ujumla 57
4.4.3 Njia Zinazoweza Kutumika Ili Wanafunzi Wamudu Vema Mada za Isimu Sekondari na Hatimaye Vyuo Vikuu 66
4.5 Hitimisho 68
SURA YA TANO 70
5.0 MUHTASARI, HITIMISHO NA MAPENDEKEZO 70
5.1 Utangulizi 70
5.2 Muhtasari wa Utafiti 70
5.3 Matokeo ya Utafiti 72
5.3.1 Kubainisha Mada Zinazomuandaa Vema Na Zisizomuandaa Vema Mwanafunzi Anayehitimu Kiswahili Sekondari Na Kwenda Kusoma Isimu Chuo Kikuu 72

5.3.2 Maoni Hasi Dhidi Ya Mada Za Isimu Kwa Wanafunzi Na Walimu Wa Sekondari Pamoja Na Wanafunzi wa Chuo Kikuu 78

5.3.3 Maoni Kuhusu Namna Ya Kupunguza Matatizo Ya Kujifunza Mada Za Isimu Sekondari Kwa Ajili Ya Kurahisisha Kusoma Kozi Ya Isimu Chuo Kikuu 80

5.4 Mchango wa Utafiti 81

5.5 Mapendekezo 82

5.6 Tafiti Fuatishi 83

5.7 Hitimisho 84

MAREJELEO 85

VIAMBATISHO 91

ORODHA YA MAJEDWALI

Jedwali 1.1: Tofauti ya Mtaala na Muhtasari 4

Jedwali 1.2: Mada za Kiswahili Isimu Katika Mitaala ya Sekondari....................... 5

Jedwali 3.1: Idadi ya Sampuli Ya Watafitiwa 29

Jedwali 4.1: Mada za Isimu Ambazo Wangependa Ziingizwe Ndani ya Mtaala wa Sekondari 44

Jedwali 4.2: Namna Mada Za Sekondari Zilivyowasaidia Kujifunza Kozi Za Isimu Chuo Kikuu 56

Jedwali 4.3**:** Maoni Hasi Dhidi Ya Mada Za Isimu 61

Jedwali 4.4: Maoni Hasi Dhidi Ya Mada Za Isimu 62

Jedwali 4.5: Sarufi na Utumizi wa Lugha Zina Alama Ndogo.............................. 66

ORODHA YA VIELELEZO

Kielelezo 4.1: Idadi ya Walimu Wa Kiswahili sekondari 40

Kielelezo4. 2: Idadi ya Wanafunzi wa Sekondari Kwa Jinsi Zao 41

Kielelezo 4.3: Wakuu wa Idara Za Kiswahili Kwa Jinsi Zao 42

Kielelezo 4.4: Kukosekana Kwa Mada Tangulizi Katika Sekondari 45

Kielelezo 4.5 a na b: Uchanganuzi wa Tungo Usiofanana 48

Kielelezo 4.6: Hali ya Upatikanaji wa Kamusi Shuleni 51

Kielelezo 4.7: Namna Wanafunzi Wanavyotenga Muda Wa Kusoma Mada Mbali Mbali Za Somo La Kiswahili Sekondari 57

Kielelezo 4. 8: Mtazamo Hasi Dhidi Ya Mada Za Isimu 61

Kielelezo 4.9: Maoni Hasi Ya Wanafunzi Dhidi Ya Mada Za Isimu 63

ORODHA YA VIFUPISHO NA ALAMA MBALI MBALI

%	Asilimia
=	Sawa Sawa
A	Kiarifu
AMUCTA	Archbishop Mihayo University College of Tabora
Ch	Chagizo
FT	Fungu Tenzi
K	Kiima
KE	Kielezi
KN	Kirai Nomino
KT	Kirai Tenzi
KTg	Kishazi Tegemezi
N	Nomino
NECTA	National Examinations Council of Tanzania
S	Sentensi
SAUT	Saint Agustine University of Tanzania
Sh	Shamirisho
T	Kitenzi
TATAKI	Taasisi ya Taaluma za Kiswahili
TET	Taasisi ya Elimu Tanzania
TUKI	Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili
TY	Tafasiri ni Yangu
Wakuu wa idara	Wakuu wa idara za somo la Kiswahili katika shule za sekodari.
Walimu	Walimu wanaofundisha Kiswahili sekondari

Wana Chuo	Wanafunzi Wanaosoma Chuo Kikuu cha AMUCTA
Wanafunzi	Wanafunzi wanaosoma sekondari
WEMU	Wizara ya Elimu na Mafunzo ya Ufundi

SURA YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

1.1 Utangulizi wa Sura Hii

Tasnifu hii inahusu tathmini ya mitaala ya Kiswahili kwa shule za sekondari imuandaavyo mwanafunzi kumudu somo la isimu Chuo Kikuu. Sura hii ya kwanza, inatoa maelezo yanayohusu lugha ya Kiswahili kwa ufupi, pia maana ya mtaala imelezwa ikiwa ni pamoja na tofauti iliyopo kati ya mtaala na muhtasari wa somo. Aidha katika sura hii, mada zilizomo katika mitaala ya sekondari zimebainishwa. Kwa kuwa utafiti ulikusudia kujikita zaidi kuhusu mapungufu ya mitaala ya shule za sekondari kwa mwanafunzi atakayekwenda kusoma somo la isimu vyuo vikuu, basi maana ya isimu pia imefafanuliwa kwa kurejea wataalamu mbalimbali. Uga wa tatizo la utafiti, malengo ya utafiti, maswali ya utafiti, umuhimu wa utafiti, navyo vimefafanuliwa na mwisho ni hitimisho la sura hii.

1.2 Lugha ya Kiswahili

Whiteley (1969) na Myachina (1981) wameeleza kuwa Kiswahili ni neno linalotumika kurejelea zaidi ya lahaja kumi na nane zenye asili na chimbuko moja. Naye Guthrie (1948) aliainisha lugha ya Kiswahili katika kundi kubwa la lugha za Kibantu. Aliweka lugha hii katika ukanda wa G kundi la 40 na lugha ya 2. Kwa hiyo nambari ya Kiswahili ni G42. Mojawapo ya lahaja hizi ni Kiunguja. Lahaja hii ndiyo ilisanifishwa na kutambuliwa kama lahaja sanifu ya Kiswahili. Kama wanavyoshadidia Babusa (2010), Chimerah (1995) na Saidi (2008), Kiswahili kina

wazungumzaji zaidi ya milioni mia moja ulimwenguni. Isitoshe, Kiswahili ni miongoni mwa lugha za kimataifa ulimwenguni.

Lugha ya Kiswahili ina dhima kubwa sana ulimwenguni katika nyanja mbalimbali za maisha hasa zinazohitaji mawasiliano. Nchini Tanzania Kiswahili ni lugha ya taifa na rasmi, pia ni lugha ya kufundishia kwa shule za awali na za msingi (isipokuwa chache ambazo hutumia lugha ya Kiingereza). Kutokana na umuhimu huu, Sera ya elimu na mafunzo ya mwaka 2014 inatamka wazi kuwa Serikali itahakikisha kuwa lugha ya Kiswahili, Kiingereza na nyingine za kigeni zinafundishwa kwa ufasaha na ufanisi katika ngazi zote za elimu na mafunzo nchini ili kuleta ufahamu na umahiri kutokana na umuhimu wa lugha hizo katika masuala ya kimataifa (WEMU 2014:37).

1.3 Maana ya Mtaala wa Elimu

Mtaala wa elimu kwa mujibu wa Hornby (2006) ni masomo yanayojumuishwa katika mafunzo ya kozi fulani au jumla ya masomo yanayofundishwa shuleni, Chuoni na kadhalika (TY).

Kulingana na Musau na Chacha (2001), muhtasari ni mpangilio wa kijumla wa mada zinazotakiwa kufunzwa katika darasa fulani kwa mwaka mzima katika somo mahususi. Muhtasari wa somo humwongoza mwalimu kujua kitakachofunzwa; zaidi ya hayo muhtasari hufafanua malengo ya somo na kutoa vidokezo vya mambo yanayotakiwa kufunzwa ili kutimiza malengo hayo.

Taylor (1949) anauona mtaala kuwa ni yale mambo yote yaliyoandaliwa kwa ajili ya kujifunza, yanayosimamiwa na shule ili kukamilisha malengo ya shule. Sigalla

(2003:4) akihitimisha maelezo ya fasili za wataalamu mbalimbali waliofasili mtaala anasema; mtaala una mambo yafuatayo:

i) Masomo ambayo ni msingi wa maarifa ya elimu
ii) Maarifa ambayo mwanafunzi anapaswa kuyapata
iii) Maarifa tarajiwa ndani na nje ya shule
iv) Nyaraka ambayo inajumuisha taratibu za kitaaluma.

Mtaala wa elimu wa mwaka 2005 unajumuisha mambo mengi kama namna ya kutahini, idadi ya vipindi kwa kila somo, huduma za ushauri nasaha, mazingira ya kujifunzia na kufundishia, jinsi ya kujifunza na kufundisha, sifa za walimu na kadhalika (TET 2013).

Katika mfumo wa elimu ya Tanzania, mtaala huwa haupelekwi shuleni kwa ajili ya kutumiwa moja kwa moja na walimu; badala yake mtaala hufasiliwa na Taasisi ya Elimu Tanzania (TET) katika muundo rahisi uitwao muhtasari. Maana ya muhtasari imeelezwa vizuri na Msokile (1996:26-27) katika kitabu chake cha Mbinu za kufundisha lugha ya Kiswahili, ambapo anaeleza kuwa “kwa maneno mengine tunaweza kusema kuwa muhtasari ni utaratibu wa vipengele mahususi katika somo lolote lile; vipengele ambavyo vimepangwa kwa ufupi na kimantiki kwa ajili ya mafunzo katika ngazi na muda maalumu. Vipengele hivyo vinajumuisha madhumuni ya somo husika, maudhui katika utekelezaji wa madhumuni hayo, mbinu za jumla za ufundishaji, pamoja na vifaa mbalimbali ambavyo vitaenda sambamba na maudhui yaliyomo. Vifaa hivyo ni pamoja na vitabu vya kiada na vya ziada, vitabu na makala ya rejea na zana mbalimbali za kufundishia. Kwa kawaida muhtasari wa somo lolote

lile unaandaliwa kufuatana na muda na ngazi ya elimu inayohusika. Hapa Tanzania kwa hivi sasa tuna miaka saba ya elimu ya msingi na miaka minne au sita ya elimu ya sekondari, hivyo basi muhtasari katika shule za sekondari ni wa miaka minne au sita; yaani Kiswahili kidato cha kwanza hadi cha nne, na kidato cha tano na sita, au moja kwa moja kidato cha kwanza hadi cha sita".

Katika makala yaliyotolewa na TET (2013) yaitwayo maboresho na mabadiliko ya mitaala toka mwaka 1961 hadi 2010, TET wametoa tofauti zifuatazo kati ya mtaala na muhtsari:

Jedwali 1.1: Tofauti ya Mtaala na Muhtasari

Mtaala	Muhtasari
1. Ni mwongozo wa mambo yote yanayohitajika katika ufundishaji na ujifunzaji kwa ngazi husika.	Ni mwongozo wa maudhui ya somo litakalofundishwa kwa kila darasa husika.
2. Mtaala huhusisha ngazi ya elimu, kwa mfano elimu ya msingi.	Muhtasari huhusisha somo mfano hisabati kwa ngazi husika.
3. Mtaala huonesha ujuzi na malengo ya jumla kwa ngazi husika.	Muhtasari huonesha ujuzi na malengo mahususi kwa kila darasa.
4. Mtaala huonesha sifa za vifaa na mahitaji kwa ujumla.	Muhtasari huonesha mahitaji ya vifaa ya somo kwa kila mada au mada ndogo.

(Chanzo: TET 2013)

1.4 Mada za Kiswahili Isimu Zilizomo Katika Mitaala ya Sekondari

Kwa mujibu wa mihitasari ya somo la Kiswahili kwa shule za sekondari nchini Tanzania, WEMU (2005) kwa kidato cha kwanza hadi cha nne na WEMU (2009) kwa kidato cha tano na cha sita, mada zifuatazo za isimu hufundishwa kwa shule za sekondari kuanzia kidato cha kwanza hadi cha sita:

Jedwali 1.2: Mada za Kiswahili Isimu Katika Mitaala ya Sekondari

Mada	**Kidato**
1. Aina za maneno	I
2. Uundaji wa maneno	II
3. Matumizi ya maneno katika miktadha mbalimbali	II
4. Matumizi ya kamusi	II
5. Ngeli za nomino	III
6. Mjengo wa tungo	III
7. Kuongeza msamiati wa Kiswahili	IV
8. Matumizi ya sarufi	V
9. Utumizi wa Lugha	V
10. Tafsri na ukalimani	V
11. Matumizi ya sarufi	VI
12. Kutafsri na kukalimani	VI

(Chanzo: Mihitasari ya WEMU 2005 na 2009)

1.5 Maana ya Isimu

Istilahi ambayo mtafiti inafaa aibainishe hapa pia ni kuhusu maana ya isimu, ili kubainisha mada alizoshughulikia katika mitaala ya sekondari Tanzania. Besha (1994:8) anasema Isimu ni taaluma ambayo huchunguza na kuweka bayana kanuni ambazo ndizo msingi wa kila lugha.

Naye Kipacha (2007: 8) anasema “Isimu ni taaluma ya uchunguzi wa lugha kisayansi”. Kutokana na fasili hizo tunaweza kuhitimisha kuwa isimu ni taaluma inayochunguza na kuchambua lugha kwa kutumia misingi ya kisayansi.

1.6 Tatizo la Utafiti

Kothari (2014) anaeleza kuwa Tatizo la utafiti linarejelea ule ugumu anaouona mtafiti ama katika nadharia au vitendo na hivyo anataka kupata ufumbuzi wa tatizo

hilo. Anachoeleza Kothari ni kwamba tatizo la utafiti linatokana na uwepo wa tatizo linalohitaji kutafutiwa ufumbuzi au suluhisho. Kumekuwa na tafiti kadhaa ambazo zimeonesha kuwa wanafunzi wengi hawafaulu vizuri katika stadi ya sarufi (Njogu 2015). Kutokana na hali hiyo, mtafiti aliamua kuchunguza mtaala wa sekondari Tanzania hususan kwa somo la Kiswahili kama unamuandaa vema mwanafunzi atakayekwenda kusoma isimu Chuo Kikuu. Aidha mtafiti aliamua pia kuchunguza maoni hasi ya walimu na wanafunzi kwa kuwa mielekeo hasi husababisha uelewa mdogo wa mwanafunzi (Babusa 2010).

1.7 Malengo ya Utafiti

Lengo kuu la utafiti huu lilikuwa ni Kuchunguza maoni hasi ya wanafunzi na walimu kuhusu mada za isimu sekondari na jinsi mada za Kiswahili isimu sekondari zinavyomuandaa mwanafunzi kumudu somo la ismu vyuo vikuu, na kisha kubaini njia za kuondoa vikwazo vilivyopo.

1.7.1 Malengo Mahususi

Utafiti huu uliongozwa na malengo mahususi yafuatayo:

i) Kuchunguza mada za kidato cha kwanza hadi cha sita zinazomuandaa vema mwanafunzi atakayesoma somo la isimu katika vyuo vikuu, na zile zisizomuandaa vema.

ii) Kubaini maoni hasi ya wanafunzi na walimu wa sekondari kuhusu mada za isimu katika mtaala wa isimu sekondari.

iii) Kubaini njia za kupunguza au kuondoa vikwazo vinavyoweza kusababisha mwanafunzi atatizwe kusoma somo la isimu vyuo vikuu.

1.8 Maswali ya Utafiti

Utafiti huu ulikusudia kujibu maswali yafuatayo:-

i) Je, ni mada zipi/gani katika mtaala wa Kiswahili isimu sekondari ambazo ama humuandaa vema au hazimuandai vema mwanafunzi kusoma Ismu vyuo vikuu?

ii) Je, ni maoni yapi ya walimu na wanafunzi ambayo ni hasi dhidi ya mada za isimu katika mtaala wa Kiswahili Isimu sekondari?

iii) Je ni njia gani zinazoweza kurahisisha kusoma somo la isimu vyuo vikuu?

1.9 Umuhimu wa Utafiti

Utafiti huu utakuwa na umuhimu kama inavyoelezwa hapa chini:

i) Kwanza, utafiti huu una umuhimu mkubwa sana katika maendeleo ya ufundishaji na ujifunzaji wa mada zinazohusiana na isimu katika shule za sekondari kama mada za sarufi, kamusi, ngeli, mjengo wa tungo na kadhalika.

ii) Pili, matokeo ya utafiti huu yatawezesha Taasisi ya Elimu Tanzania (TET) iweze kufanyia marekebisho baadhi ya vipengele vya mada vyenye kasoro.

iii) Tatu, wanafunzi wanaohitimu na kufaulu somo la Kiswahili, watajifunza kwa urahisi kozi za isimu kutokana na marekebisho na maboresho ya mtaala.

iv) Nne, maoni hasi ya walimu na wanafunzi kuhusu mada za isimu yatabainishwa na kisha kutafutiwa ufumbuzi.

v) Tano, utafiti huu utakuwa ni msaada kwa wanafunzi, wana isimu, na watafiti wengine watakaotafiti kuhusu jinsi mitaala ya sekondari inavyomuandaa mwanafunzi kujifunza somo la isimu vyuo vikuu.

vi) Sita, mapengo yatakayoachwa na utafiti huu yatakuwa ni chachu ya mwendelezo wa tafiti fuatishi kuhusiana na mada hii.

1.10 Mipaka ya Utafiti/upeo wa Utafiti

Kwa mujibu wa Kamusi ya Kiswahili Sanifu TUKI (1981:304) upeo ni "kiwango cha mwisho cha kuona au kutenda jambo". Buliba na wenzake (uk. 30), wanasema "katika mpango wa utafiti, hatua hii inahusu uwekaji wa mipaka. Mtafiti ni sharti kuieleza mipaka yake; aseme atazamia kuvinjari kiasi gani katika harakati zake za kutafuta na kuibua majibu ya suala lake la utafiti"

Utafiti huu umefanyika katika mawanda ya mitaala ya shule za sekondari, kuchunguza mada za isimu zilizomo katika mtaala wa somo la Kiswahili kwa shule za sekondari zinazomuandaa vema pamoja na zile zisizomuandaa vema anayehitimu elimu ya Kiswahili sekondari kusoma somo la isimu vyuo vikuu, mada za kamusi, sarufi na utumizi wa lugha zilichunguzwa kikamilifu. Pia maoni hasi ya walimu na wanafunzi kuhusu mada za isimu sekondari vilichunguzwa. Mihtasari na vitabu vya kiada ambavyo vimetungwa kutokana na mitaala hiyo ya shule za sekondari pia vimechunguzwa; nyaraka hizo zimechunguzwa ili kuona ni kwa kiasi gani zinachangia au hazichangii kumsaidia mwanafunzi anayejifunza somo la isimu au kozi zilizomo katika somo la isimu katika vyuo vikuu.

1.11 Hitimisho

Kwa ujumla, sura ya kwanza imeeleza dhima ya Kiswahili kwa kifupi hapa Tanzania na nje ya Tanzania, maana ya mtaala na muhtasari pamoja na tofauti zake vimebainishwa. Aidha mtafiti ameeleza maana ya isimu, na kubainisha mada za Kiswahili isimu zilizomo katika mitaala ya sekondari, Pia mtafiti ameeleza tatizo la utafiti pamoja na malengo ya utafiti. Pia maswali ya utafiti, umuhimu wa utafiti pamoja na upeo wa utafiti vimewekwa bayana. Sura hii ya kwanza ndio msingi wa utafiti wa sura zote zitakazofuatia.

SURA YA PILI

2.0 MAPITIO YA KAZI TANGULIZI NA KIUNZI CHA NADHARIA

2.1 Utangulizi

Katika sura hii mtafiti amepitia na kuhusianisha mawazo na hoja mbalimbali kama zinavyojitokeza katika matini mbalimbali na jinsi zinavyohusiana na utafiti huu. Lengo la mtafiti ni kubaini kama yanayofundishwa sekondari kwa somo la Kiswahili yanamuandaa vema mwanafunzi kwa ajili ya kujifunza somo la isimu katika ngazi ya vyuo vikuu au la. Pia mtafiti amechunguza mitazamo hasi ya wanafunzi pamoja na walimu dhidi ya mada za isimu. Enon (1995) anasema kuwa mapitio ya vitabu ni utaratibu na uchambuzi wa nyaraka mbalimbali zenye taarifa zinazohusu utafiti unaofanyika. Anaongeza kuwa lazima utafiti ueleze jinsi mbinu za utafiti zilizotangulia zinavyotofautiana na utafiti mpya. Lazima mtafiti aelezwe bayana malengo ya kufanya utafiti huo hasa pale utafiti unaotaka kufanyika unapofanana sana na tafiti zilizotangulia. Katika sehemu hii pia kiunzi cha nadharia kimebainishwa.

2.2 Kazi Zilizofanywa na Watafiti Mbalimbali

Sura hii inaeleza baadhi ya kazi zilizofanywa na wataalamu mbalimbali juu ya Mitaala.

Msanjila (2005:205-217) katika makala ambayo aliyaandika kutokana na utafiti uliofanywa na Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili (TUKI) mwaka 2003 na 2004 kwa njia ya kuendesha semina kwa walimu 526 wanaofundisha somo la Kiswahili

Tanzania, alibainisha kasoro kadhaa zinazolikabili somo la Kiswahili ikiwemo kasoro inayotokana na mihtasari ya kufundishia. Kasoro alizobainisha katika makala hayo ukurasa wa 208 na 209 zikitokana na mihtsari ni:-

i) Akimnukuu Kihore (2001) anasema, “mada zilizopangwa kufundishwa hazitofautishi bayana viwango vya kidato. Pia mada hazizingatii maendeleo ya taaluma na mitazamo mipya ya kinadharia. Vipengele vingi vinajirudia rudia katika kila mada bila ya kuonyesha tofauti ya uchanganuzi wa kina wa mada kwa kila kidato". Anataja kuwa kasoro hii inaweza kusababisha mwalimu asiye mzoefu arudie rudie kufundisha mambo yale yale katika vidato vinavyokaribiana; kwa mfano kidato cha II na III, kidato cha III na IV na kidato cha V na VI.

ii) Kasoro ya pili anasema “mada za vitabu vya fasihi ya Kiswahili havina vitabu maalumu vya kiada vinavyoelezea nadharia au mikabala mbalimbali ya uhakiki wa vitabu. Katika uhakiki wa vitabu vya fasihi walimu wameachwa wenyewe wajitafutie maarifa kutoka vitabu mbalimbali”.

iii) Kasoro ya tatu ameeleza kuwa “idadi ya vipindi vitatu vya Kiswahili kwa wiki (kwa ajili ya kidato cha I-IV) vilivyopangwa havitoshi kufundisha vipengele vyote vya sarufi na fasihi ya Kiswahili”. Kwa mujibu wa utafiti huo uliofanyika kikanda, Msanjila anasema kwamba walimu walipohojiwa kuhusu tatizo hilo la uchache wa vipindi walisema kuwa huwa hawamalizi kufundisha mada zote kama zilivyoorodheshwa katika muhtsari wa Kiswahili kwa shule za sekondari. Walisema baadhi ya mada hasa zile ngumu hufundishwa kijuu juu.

iv) Kwa kuwa kila mwalimu anakuwa na mada anazoona ni ngumu, inawezekana kuna mada za isimu pia zinazoathiriwa kwa kutofundishwa kutokana na uchache huo wa vipindi, hivyo kushindwa kumuandaa vema mwanafunzi atakayekwenda kusoma isimu vyuo vikuu.

v) Kasoro ya nne iliyobainishwa katika utafiti huo inahusu matumizi duni ya kamusi katika shule za sekondari ambayo moja kwa moja huweza kuathiri kozi ya Leksikografia ambayo hufundishwa katika vyuo vikuu.

Msanjla anasema "siyo kawaida kuona kwamba muhtasari hausisitizi matumizi ya kamusi katika kujifunza somo la Kiswahili shuleni. Kamusi ni rejeo muhimu sio tu kwa wanafunzi wanaojifunza bali pia kwa walimu wanaofundisha lugha". Akionesha umuhimu wa kamusi anamnukuu Mdee (2001:264) akisema, " Maudhui ya Kamusi siyo maana pekee, bali zipo taarifa nyingine hususani za kisarufi. Tumeona kuwa taarifa za kisarufi katika kamusi huweza kumsaidia mwanafunzi kuongeza ujuzi wake wa sarufi ya lugha ambayo ni msingi wa kupata umilisi wa kuiongea na kuiandika lugha".

Walimu waliohudhuria katika semina hizo walikiri uwepo wa matumizi duni ya kamusi miongoni mwa walimu na wanafunzi katika shule za sekondari, na waliongeza kuwa hata pale kamusi inapotumika lengo huwa ni kutafuta maana za maneno.

Matokeo ya utafi huu yalionesha kuwa Kiswahili hakipewi nafasi sawa ya kutumika shuleni kama ilivyo Kiingereza. Mfano idadi ya vipindi vitatu vya Kiswahili dhidi ya vipindi 6 vya Kiingereza.

Utafiti huo umekuwa wa manufaa sana katika utafiti huu kwa sababu kwanza ulishughulikia somo la Kiswahili kwa ujumla na pia ulibaini kasoro kadhaa ikiwa ni pamoja na mtazamo hasi kwa somo la Kiswahili ambapo utafiti huu unachunguza pamoja na mambo mengine; maoni hasi kwa wanafunzi na walimu dhidi ya mada za somo la isimu kwa shule za sekondari ambazo zimo katika somo la Kiswahili.

Naye Masatu (2011), katika tasnifu yake kwa ajili ya shahada ya uzamili katika Chuo Kikuu cha Dodoma, japo alikuwa akichunguza ufundishaji wa nadharia za uhakiki wa fasihi za Kiswahili katika shule za sekondari, lakini amekuwa msaada mkubwa katika utafiti huu. Hii ni kwa kuwa alichunguza na kubaini kuwa mtaala wa sekondari haukuelekeza wanafunzi wa sekondari kujifunza nadharia za uchambuzi wa fasihi kabla ya kujifunza mada ya uhakiki wa vitabu; uchunguzi wake wa mtaala umefanya mtafiti katika utafiti huu aone umuhimu wa kufanya utafiti unaohusiana na mtaala pamoja na mihtasari ya sekondari ili kubainisha jinsi mtaala wa sekondari unavyosaidia kumuandaa mwanafunzi anayehitimu elimu ya sekondari na kujiunga na elimu ya Chuo Kikuu kwa ajili ya kujifunza somo la isimu. Tasnifu ya mtafiti huyu imekuwa ya manufaa katika utafi huu kwa kuwa ilishughulikia somo la Kiswahili na pia inagusa mtaala wa somo la Kiswahili ambao utafiti huu pia umeshughulikia.

Ndosi (2011) katika tasnifu yake ya uzamili ya Chuo Kikuu cha Dar-es-Salaam, alitafiti kuhusu Chanzo na suluhisho la matatizo ya uandishi wa Kiswahili katika sekondari za Tanzania. Alichunguza kuhusu matatizo ya uandishi yanayojitokeza kwa shule za sekondari hususan kidato cha tano nchini Tanzania. Alibaini sababu

kadhaa zikiwemo; mada hiyo ya uandishi kutotiliwa mkazo, makosa yanayohusu alama za uandishi, wanafunzi kutohudhuria vipindi vyote vya somo la Kiswahili, uchache wa vipindi kwa somo la Kiswahili, tatizo ambalo lilitajwa pia na Msanjila (kishatajwa), ukosefu wa mazoezi ya kutosha, ukosefu wa maabara ya lugha, kutofundisha kwa njia shirikishi, na Kiswahili kutopewa nafasi kama masomo mengine. Utafiti huo ni wamanufaa katika utafiti huu kwa kuwa ulimsukuma mtafiti kushughukia mada ya isimu inayohusu pia somo la Kiswahili.

Mtana (1998) katika tasnifu yake ya uzamili ya Chuo Kikuu cha Dar-es-Salaam, alitafiti kuhusu matokeo ya msaada wa vifaa vya kufundishia na kujifunzia kwa somo la Kiingereza uliotolewa na shirika la IDA kwa baadhi ya shule za sekondari Tanzania. Kutokana na msaada huo alitaka kubaini kama shule zilizo katika mpango huo ufaulu wake umeongezeka au la. Utafiti wake ulibaini kuwa wanafunzi waliokuwa katika mpango huo wa ELSP (English Language Support Programme) walikuwa na ufaulu mzuri ukilinganisha na shule ambazo hazikuwa katika mpango huo. Alibaini kuwa ufaulu duni wa somo la Kiingereza ulisababishwa na:-

i) Upungufu wa vifaa vya kujifunzia na kufundishia.
ii) Motisha ndogo ya kujifunza Kiingereza.
iii) Uwezo mdogo wa kujifunza Kiingereza.
iv) Msaada mdogo kutoka kwa walimu.

Utafiti huo umekuwa msaada katika utafii huu kwasababu mafiti alichunguza maswala yanayohusiana na mtaala wa somo la Kiswahili na utekelezaji wake.

Makundi (2000) katika Tasnifu yake ya uzamili ya Chuo Kikuu cha Dar-es-Salaam, alitafiti kuhusu matokeo ya mtaala uliounganisha masomo ya uraia, historia, jiografia na kuunda somo liitwalo maarifa ya jamii kwa maendeleo ya kitaaluma na kijamii kwa wanafunzi wanaohitimu darasa la saba katika Tanzania bara.

Mtafiti alitaka kulinganisha kati ya wanafunzi waliofundishwa masomo ya Historia, Jiografia na Uraia yakiwa yametenganishwa na wale waliosoma masomo hayo yakiwa katika somo moja lijulikanalo kama maarifa ya jamii. Alitaka kubaini kundi ambalo lingemudu vema masomo ya Historia, Jiografia na Uraia kwa kidato cha kwanza ambapo hufundishwa yakiwa yametenganishwa na pia alitaka kubaini kundi ambalo lingefanya shughuli za kujitegemea kwa ufanisi zaidi katika jamii. Alibaini kuwa wale waliokuwa wamesoma masomo hayo yakiwa yametenganishwa walikuwa na uelewa mkubwa zaidi. Utafiti huo kwa kiasi kikubwa umenufaisha utafii huu kwasababu mfiti alichunguza jinsi maarifa yanayotoka ngazi ya chini ya elimu (shule ya msingi) yanavyomuwezesha mwanafunzi kumudu vema masomo ya ngazi ya elimu inayofuatia (sekondari) kama jinsi utafiti huu ulivyochunguza jinsi maarifa ya isimu kwa wanafunzi wanaohitimu Kiswahili sekondari yanavyowanufaisha au kutowanufaisha kaika kujifunza somo la isimu vyuo vikuu.

Mbunda (1979) alifanya utafiti kuhusu mada ya uandishi mkoani Morogoro ambapo alitaka kujua jinsi mada ya uandishi katika utungaji inavyopewa nafasi katika shule za sekondari. Alibaini kuwa uandishi haupewi kipaumbele kwa kuwa Kiswahili hakipewi nafasi kama masomo mengine katika shule za sekondari. Utafiti huo unamanufaa kwa utafiti huu kwakuwa ulichunguza mada mojawapo ya somo la

Kiswahili na hivyo kumsukuma mtafiti kuchunguza mada inayohusiana na isimu, aidha utafiti huo ulishughulikia swala linalohusu mtaala wa somo la Kiswahili na hivyo kushabihiana na utafiti huu.

Mvungi (1973) aliwasilisha makala na.27 kwenye mkutano wa sayansi ya jamii wa vyuo vikuu vya Afrika mashariki iliyokuwa na kichwa "Mabadiliko ya lugha ya kufundishia kutoka Kiswahili kwenda Kiingereza katika Tanzania" (TY). Anasema kuwa mabadiliko hayo yalianza tarehe 4 januari, 1967 na kwamba tamko hilo lilihusu shule za msingi tu. Tumeona jinsi uamuzi huo ulivyoingizwa katika mabadiliko ya mtaala wa shule za msingi ya mwaka 1967 (TET 2013); hatua ambayo ilikuza msamiati katika somo la Kiswahili na Kiswahili kwa ujumla. Makala hayo yamekuwa msaada katika utafiti huu kwakuwa yalisisitiza umuhimu wa kuongeza msamiati katika somo la Kiswahili. Msamiati ni sehemu ya somo la isimu hususan kozi ya Leksikografia na semantiki katika vyuo vikuu. Hivyo kukuza msamiati ni sehemu ya maandalizi mema kwa mwanafunzi atakayekwenda kusoma isimu Chuo Kikuu.

Mbalamwezi (2012) katika Tasnifu yake ya uzamili ya Chuo Kikuu cha Dar-es-Salaam, alitafiti kuhusu "Changamoto za utekelezaji wa mtaala wa mwaka 2009 kwa kidato cha tano na sita kwa somo la Kiingereza nchini Tanzania" ambapo mtaala huo uliwataka walimu wafundishe somo hilo kwa njia shirikishi. Pili alichunguza zana za kufundishia zilizopendekezwa kwenye muhtasari na uhalisia wa upatikanaji wa zana hizo katika shule mbalimbali. Tatu alichunguza maneno yenye matatizo katika vitabu vya kiada. Nne alitaka kupata maoni kutoka kwa walimu na wakaguzi na

wanafunzi kuhusu kufaa au kutokufaa kwa mtaala huo. Alibaini kuwa:-

i) Ufundishaji ulikuwa ukifanyika kama zamani, yaani kwa mwalimu kuwa msemaji mkuu badala ya mwanafunzi
ii) Vifaa vya kufundishia vilikuwa havitoshi
iii) Hata vifaa vichache vilivyokuwepo walimu walikuwa hawavitumii
iv) Walimu walikiri kuwa hawakuwa wamepewa mafunzo yoyote baada ya mabadiliko hayo
v) Naye mkaguzi alisema kuwa alikuwa hajapitia muhtasri huo kikamilifu.

Utafiti wa Mbalamwezi unamanufaa kwa utafii huu kwa kuwa unachunguza maswala yanayohusu mtaala na pia amechunguza ufundishaji wa lugha. Kwa muktadha wa Tanzania walimu wengi wa somo la Kiingereza hufundisha Kiswahili pia. Aidha upungufu wa zana za kufundishia, au ukosefu wa semina baada ya mabadiliko ya mitaala kama alivyobainisha huweza pia kuwepo kwa masomo mengine likiwemo somo la Kiswahili.

Kuleana (1999) walifanya utafiti kuhusu hali ya elimu Tanzania, ambayo kwa mujibu wa utafiti wao ilikuwa katika hali mbaya. Walichunguza kuhusu uwezo wa walimu kitaaluma, jinsi ya ufundishaji, adhabu zinazotolewa shuleni, hali ya miundombinu shuleni kama makazi ya walimu, vyoo na madarasa, na kadhalika. Pia walichunguza utoshelevu wa vifaa vya kufundishia na kujifunzia, mbinu za ufundishaji, uandikishaji na mdondoko wa wanafunzi, hali ya ufaulu wa wanafunzi na mtazamo wa wazazi kuhusu elimu. Pia walichunguza jinsi mtoto wa kike asivyo na fursa ya kupata elimu sawa na mtoto wa kiume. Pia utafiti huo uliangazia juu ya

namna elimu inavyogharamiwa nchini Tanzania. Sehemu 2.6 inaelezea kuhusu mtaala na mazingira ya kujifunzia. Wanasema kwamba hali ni mbaya zaidi kwa kuwa, walimu wasio na mafunzo ya kutosha, wanatumia vifaa vya kufundishia visivyotosheleza, na wana malipo duni, vyote kwa pamoja vimechanganyikana na mtaala usiofaa. Wanasema kuwa licha ya mtaala kubadilika, lakini walimu waliendelea kufundisha kwa mtaala wa zamani; mtaala ambao unamfanya mwalimu kuwa msemaji mkuu ndani ya darasa badala ya wanafunzi. Wanasema madarasa yaliyojaa, ukosefu wa vifaa, na vitabu huwakatisha tamaa walimu na wanafunzi. Wanasema kutokana na hali hiyo walimu hawawezi kupata muda wa kuwasikiliza wanafunzi. Wakimnukuu Komba (1995) katika jedwali la matokeo ya mtihani wa darasa la saba mwaka 1992, ufaulu wa chini ulikuwa wa somo la hisabati, ukifuatiwa na lugha na kisha kufuatiwa na somo la maarifa. Pia utafiti ulibainisha kuwa wanafunzi wa mijini walikuwa na ufaulu mzuri zaidi kuliko wanafunzi wa shule za vijijini. Uafiti huo umegusia maeneo mengi ya mtaala na hivyo kuwa msaada mkubwa katika utafi huu unaohusu mitaala ambapo kwa mfano wamebaini kuwa somo la lugha (Kiswahili na Kiingeeza) ufaulu wake haukuwa mzuri katika maokeo ya darasa la saba mwaka 1992.

Hudson (2001) alifanya utafiti kuhusu nafasi ya ufundishaji wa sarufi kwa stadi ya kuandika. Matokeo ya utafiti huo yalionesha kuwa ufundishaji wa sarufi unaboresha stadi ya kuandika hasa ufundishaji huo unapotangulizwa kwa wanafunzi mapema wakiwa katika shule za msingi. Utafiti huu unamanufaa kwa utafiti huu kwa kuwa kilichochunguzwa katika utafiti huo ni ufundishaji wa sarufi, ambayo ni sehemu ya somo la isimu katika vyuo vikuu.

Liao (2003) alifanya utafiti kuhusu umuhimu wa mbinu ya kimawasiliano katika ufundishaji wa lugha ya pili nchini Uchina. Aligundua kuwa walimu wengi walitumia mbinu za jadi kufundisha sarufi kama vile mbinu ya tafsiri, mbinu ya moja kwa moja na mbinu zungumzi badala ya mbinu ya mawasiliano. Mtafiti alipendekeza mbinu ya kimawasiliano ambayo inaungwa mkono na serikali ya China kwa sababu ina matokeo mazuri kwa ufunzaji na ujifunzaji wa lugha ya pili. Utafiti huu ni msaada katika utafiti huu kwasababu unaonesha kuwa matatizo yanayohusiana na mitaala yako katika kila nchi na yanapaswa kufanyiwa tafiti.

Gathumbi (1995) alichunguza matokeo ya mbinu ya ufundishaji katika madarasa ya Kiingereza miongoni mwa shule za sekondari nchini Kenya. Utafiti huu uligundua kuwa walimu walitawala katika mazungumzo kwa asilimia 75 nao wanafunzi wakawa na nafasi ya asilimia 25 katika mtagusano huo. Mtafiti alipendekeza itumike njia inayoshirikisha wanafunzi zaidi ili kupata matokeo mazuri. Uafii huo ni wa manufaa kwa utafiti huu kwa kuwa umejihusisha na swala la mtaala unaohusu somo la lugha, yaani Kiingereza.

Mangeni (2010) alifanya utafiti kuhusu mawasiliano ya kimazungumzo miongoni mwa wanafunzi wa somo la Kiingereza wilayani Kipkelion nchini Kenya. Matokeo yake yalionesha kuwa vipindi kwa somo la Kiingereza vilikuwa havitoshi. Pia alibaini kuwa muhtasri ulikuwa mpana na madarasa yalikuwa na wanafunzi wengi. Pia walimu walitawala mazungumzo wakati wa kufundisha. Alibaini kuwa hali hii iliathiri matokeo ya mitihani. Utafiti huo ni wa manufaa kwakuwa mtafiti alichunguza na kubaini upungufu uliomo katika mtaala wa lugha ya Kiingereza.

Kibga (2004) katika Tasnifu yake ya uzamili ya Chuo Kikuu cha Dar-es-Salaam, alitafiti kuhusu umuhimu wa kusoma/kufundisha somo la Fizikia kwa vitendo nchini Tanzania. Miongoni mwa mambo aliyobaini ni pamoja na; uwezo mdogo wa walimu katika kufundisha somo hilo kwa vitendo, mazingira ya kujifunzia na kufundishia yasiyofaa, vitabu vya kiada visivyofaa, na jinsi mtaala wenyewe ulivyo haufai. Utafiti huo umenufaisha utafiti huu kwa kuwa unaonesha kuwa kasoro za muhtsari wa somo si kwamba zinahusu masomo ya lugha tu lakini pia zinzhusu masomo ya sayansi.

Babusa (2010) alifanya utafiti kuhusu mielekeo ya wanafunzi na athari zake katika umilisi wa lugha ya Kiswahili katika shule za sekondari katika mikoa ya Nairobi na Pwani nchini Kenya. Utafiti wake ulibaini kuwa wanafunzi wengi kutoka mkoa wa Nairobi walikuwa na mielekeo hasi kuhusu Kiswahili na hivyo basi walikosa umilisi wa lugha hii wakilinganishwa na wale wa mkoa wa Pwani ambao walikuwa na mielekeo chanya. Alibaini pia kuwa wasichana walikuwa na mielekeo chanya zaidi wakilinganishwa na wavulana. Uafiti huo umekuwa wa msaada sana kwakuwa mtafiti alichunguza swala linalokaribiana na malengo mahususi ya utafiti huu, yaani mitazamo hasi kwa wanafunzi dhidi ya somo la Kiswahili; ambapo utafiti huu umechunguza mitazamo hasi ya walimu na wanafunzi dhidi ya mada za Kiswahili isimu sekondari.

Celcel-Murcia (1991) alifanya utafiti kuhusu nafasi ya sarufi kwa ufundishaji wa lugha. Alitaka kubaini wakati muafaka ufao na upeo mwafaka wa kufundisha wanafunzi sarufi. Mwishoni mwa utafiti wake alibaini umilisi wa sarufi ni kipengele

muhimu katika umilisi wa mawasiliano. Kutokana na ukweli huu alipendekeza sarufi ijumuishwe katika mtaala wa ufundishaji wa mawasiliano unaosisitiza umuhimu wa sarufi katika ufundishaji wa lugha. Utafiti huo umenufaisha utafiti huu kwa kuwa mtafiti alichunguza swala la sarufi ambayo ni sehemu ya somo la isimu si; ambayo ni mada inayoangaziwa na utafiti huu.

Seka (1979) katika Tasnifu yake ya uzamili ya Chuo Kikuu cha Dar-es-Salaam, alitafiti kuhusu mambo yanayoathiri ufaulu mzuri katika somo la hisabati miongoni mwa wanafunzi wa kidato cha nne katika shule za sekondari nchini Tanzania. Miongoni mwa mambo aliyoyabainisha ni pamoja na; wanafunzi kutopewa mazoezi ya kutosha, zana muhimu za kufundishia kutotumika, imani potofu kuwa hesabu ni ngumu, walimu kukosa semina za kutosha, vitabu vya kiada na mihtasari kutopatana, lugha iliyotumika katika vitabu vya kiada kuwa ngumu, mada kujirudia rudia bila msingi, (tatizo ambalo Msanjila 2005 pia amelibaini katika vitabu vya kiada vya Kiswahili), na kukosekana kwa majibu ya maswali katika kitabu cha kiada, jambo linaloathiri wanafunzi kufanya mazoezi na kujitathmini kama wamekosa au la. Utafiti huo umenufaisha utafiti huu kwa kuwa umefanyika katika mawanda ya mitaala ya sekondari lakini pia utafiti huo umegundua kuwa wanafunzi walikuwa na mtazamo hasi dhidi ya somo la Hisabati ilhali utafiti huu umechunguza pamoja na mambo mengine; mtazamo hasi dhidi ya mada za isimu.

Ngugi (2014) katika tasnifu yake ya MA katika shule ya fani na sayansi za kijamii ya Chuo Kikuu cha Kenyatta nchini Kenya. Alichunguza kuhusu umilisi wa stadi za maamukizi na changamoto wanazokumbana nazo wanafunzi wa shule za upili nchini

Kenya wanapoamkiana kwa Kiswahili. Alibaini kuwa japo walikuwa wameimarika katika stadi hiyo, lakini walikuwa wakikumbana na changamoto za msamiati na sintaksia wanapoamkiana katika Kiswahili. Alibaini kuwa athari ya changamoto hizo ni pamoja na kutokea mtafaruku katika maamukizi. Mtafaruku huo huweza kusababisha ukwepaji wa maamkizi. Utafiti huo ni wa manufaa katika utafiti huu kwa kuwa mtafia alibaini changamoto za msamiati na sinaksia, mada ambazo ni za somo la isimu ambalo utafiti huu unashughulikia.

Njogu (2015) katika tasnifu yake ya MA katika idara ya mawasiliano na teknolojia ya elimu kitivo cha elimu, Chuo Kikuu cha Kenyatta alichunguza uhusiano wa mbinu za kufundishia sarufi na umilisi wa mazungumzo ya wanafunzi wa sekondari katika kaunti ndogo ya Thika nchini Kenya. Miongoni mwa mambo aliyobaini ni kwamba walimu wengi walikuwa wakifundisha sarufi kwa njia ya mhadhara; mbinu za kisasa zinazowashirikisha wanafunzi zaidi zilipuuzwa. Pia alibaini kuwa wanafunzi walikuwa hawapewi mazoezi ya kutosha ili kuimarisha umilisi wa sarufi na mazungumzo. Pia matumizi ya chaki na ubao vilitawala utaratibu mzima wa kufundisha sarufi huku vifaa vingi vikiwa havitumiwi. Mwisho kabisa alibaini kuwepo kwa uhusiano mkubwa kati ya mbinu za kufundishia sarufi na umilisi wa mazungumzo ya wanafunzi. Utafiti huu umekuwa wa msaada kwa kuwa ulishughulikia mada za sarufi na mtaala wa somo la Kiswahili.

Hakielimu (2011) katika utafiti wao uliojumuisha mikoa 6 ya Tanzania bara, walikuwa na mada ya utafiti isemayo: ‘Je walimu wetu wana sifa za ualimu na hamasa za kufundisha?’. Sifa za walimu zilizochunguzwa zilikuwa za kitaaluma,

hamasa na moyo walionao walimu katika kufundisha. Pia walichunguza athari zake katika kutoa elimu bora. Miongoni mwa mambo waliyoyabaini ni pamoja na:-

i) Mazingira duni ya kazi ya ualimu kwa shule nyingi za serikali
ii) Uduni wa mishahara na marupurupu mengine
iii) Upungufu mkubwa wa nyumba za walimu
iv) Upungufu mkubwa wa zana za kufundishia na kujifunzia
v) Hamasa duni ya walimu dhidi ya kazi ya ualimu
vi) Usimamizi wa mitihani ya darasa la saba uimarishwe ili kuepuka wanafunzi wasiojua kusoma na kuandika katika ngazi ya sekondari.

Wakihitimisha utafiti wao, HakiElimu walipendekeza Serikali ifanye yafuatayo:-

i) Tatizo la makazi, huduma za jamii na umeme kwa walimu vishughulikiwe
ii) Mishahara ya walimu iboreshwe na haki nyinginezo kama kupanda madaraja
iii) Kuwe na viwango vya chini vinavyokubaliwa vya shule kuitwa shule
iv) Walimu wanaofanya kazi kwa kujituma wazawadiwe badala ya zawadi nyingi kuelekezwa kwa wanafunzi wanaofanya vizuri tu
v) Mchakato wa kudahili wanafunzi wanaokwenda kujiunga na kazi ya ualimu tarajali vyuoni upitiwe upya, ili wanafunzi waliofaulu vizuri tu ndio wadahiliwe kama ilivyo kwa tasnia za udaktari na sheria.

Uafiti huo umejikita zaidi katika maswala yanayofanikisha utekelezaji wa mtaala kwa ujumla wake bila kujikita katika somo mahsusi. Utafiti huu umekuwa msaada katika kuonesha kuwa mtaala wa elimu haujishughulishi na masomo mahususi tu bali mtaala hujumuisha mambo mengi kama namna ya kutahini, idadi ya vipindi kwa kila

somo, huduma za ushauri nasaha, mazingira ya kujifunzia na kufundishia, jinsi ya kujifunza na kufundisha, sifa za walimu na kadhalika (TET 2013).

2.3 Pengo la utafiti

Kwa mujibu wa uelewa wa mtafiti, hakuna mtafiti mwingine aliyekuwa amekwisha fanya utafiti wenye kukusudia kuchunguza jinsi mtaala wa Sekondari wa somo la Kiswahili unavyomuandaa mwanafunzi atakayekwenda kusoma somo la isimu vyuo vikuu, ikiwa ni pamoja na kuchunguza maoni hasi ya walimu na wanafunzi kuhusu mada za isimu.

Ni kweli kwamba tafiti zote hapo juu ambazo mtafiti amezipitia zimeshughulikia mada zinazohusu mtaala kwa namna moja au nyingine; kwa maana ya masomo yapatikanayo katika mtaala, jinsi yanavyofundishwa, matatizo yanayokabili ujifunzaji wa masomo hayo, na kadhalika; lakini hazikuchunguza kuhusu mada ya utafiti huu. Kwa kuwa tafiti zilizoshughulikia maswala yanayohusu mtaala hazijashughulikia mada ya utafiti huu moja kwa moja, basi hili ndilo pengo ambalo utafiti huu ulikusudia kuziba. Matokeo ya tafiti zilizotangulia yameonesha ufanano wa kiasi fulani na tafiti za watangulizi hususan upungufu wa vifaa vya kujifunzia na kufundishia, maoni hasi ya wanafunzi dhidi ya baadhi ya masomo na kadhalika.

2.4 Kiunzi cha Nadharia

Kwa mujibu wa TUKI (2004) Kamusi ya Kiswahili Sanifu, nadharia ni mawazo, maelezo au mwongozo uliopangwa ili kusaidia kueleza, kutatua, au kutekeleza jambo fulani. Massamba (2004:64) anasema “Nadharia ni kanuni na misingi ambayo

hujengwa katika msingi wa mawazo ili kutumiwa kama kiolezo cha kuelezea jambo”. Utafiti huu umetumia nadharia ya uamilifu.

2.4.1 Nadharia ya Uamilifu

Nadharia ya uamilifu huchukua kitu kama mfumo wenye vijisehemu na kila kisehemu hutekeleza jukumu lake ili kukamilisha mfumo wa kitu kamili. Kwa mujibu wa Wallace na Wolf (1980), nadharia ya uamilifu iliasisiwa na Augute Comte (1787-1857), vilfredo (1848-1923), Herbert Spencer (1830-1903) na Emile Durkheim (1857-1917). Aidha wataalamu hao wanaeleza kuwa nadharia ya uamilifu ina mihimili mikuu miwili ambayo ni:-

i) Kila kitu hujengwa na vijisehemu vinavyoshirikiana ili kuendeleza mfumo wa kitu hicho. Kutokana na msingi huu mtafiti ametumia nadharia hii kuonesha kuwa mada nyingi zinazofundishwa katika shule za sekondari Tanzania ni sehemu ya mada zinazofundishwa katika isimu kwa ngazi ya vyuo vikuu hivyo kwa sehemu kubwa utafiti huu ulichunguza ni kwa kiasi gani mtaala wa Sekondari ni amilifu kwa kozi zinazofundishwa vyuo vikuu. Aidha kwa kutumia nadharia hii mtafiti alionesha vipengele vichache vinavyokiuka kipengele hiki cha nadharia ya uamilifu, kwa maana ya kwamba ambavyo havishikamani sawia na somo la isimu kama linavyofundishwa katika vyuo vikuu.

ii) Mhimili wa pili wa nadharia ya uamilifu unadai kuwa kila kisehemu hutekeleza jukumu mahsusi katika ushirikiano wake na vijisehemu vingine. Kutokana na mhimili huu, mtafiti alikusudia kubainisha kuwa baadhi ya sehemu za mada katika mtaala wa shule za sekondari Tanzania unatekeleza

jukumu muhimu na ni msingi wa kozi zinazofundishwa katika somo la isimu vyuo vikuu, lakini pia vipo vipengele vichache visivyotekeleza jukumu muhimu navyo vilibainishwa.

Mtafiti mwingine aliyetumia nadharia hii ya uamilifu ni Eridard *(2015)* katika utafiti wake kuhusu dhima ya Misemo na Nahau katika jamii ya Wakiga wilayani Kabale kusini magharibi mwa Uganda.

2.5 Hitimisho

Katika sehemu hii tumeona jinsi ambavyo watafiti mbalimbali walivyojishughulisha katika kuchunguza mada zinazohusiana na mitaala. Watafiti wote waliochunguza kuhusu mitaala walibaini kasoro kadhaa zikiwemo zinazohusu mitaala yenyewe, mihtasari ya somo, mada za masomo mbalimbali, udhaifu katika ufundishaji, upungufu wa vifaa vya kufundishia na kujifunzia, idadi ya vipindi isiyotosheleza, mapungufu katika mbinu za kufundishia, mazingira duni ya kujifunzia, na kadhalika. Pia mtafiti ameeleza misingi ya kiunzi cha nadharia kilichongoza utafiti huu ambacho ni kiunzi cha nadharia ya uamilifu.

SURA YA TATU

3.0 MBINU ZA UTAFITI

3.1 Utangulizi

Sura hii imegawanyika katika sehemu zifuatazo: sehemu ya kwanza inaeleza eneo la utafiti, sehemu ya pili inafafanua kundi lengwa, sehemu ya tatu inaeleza sampuli ya utafiti na utararatibu wa usampulishaji, sehemu ya nne inaeleza kuhusu mbinu zilizotumika kukusanya na kuchanganua data na sehemu ya tano imeeleza vifaa vilivyotumika katika utafiti. Data za msingi pia, zimetumika katika utafiti huu. Kwa mujibu wa Vertanian (2011), data za msingi ni data ambazo zimekusanywa na mtafiti kwa kutumia mbinu kama hojaji, mahojiano, vikundi lengwa, uchunguzi au mbinu nyingine. Data hizi hutoka moja kwa moja kwa watafitiwa.

3.2 Eneo la Utafiti

Data za utafiti huu unaohusu tathmini ya mitaala ya Kiswahili kwa shule za sekondari imuandaavyo mwanafunzi kumudu somo la isimu nchini Chuo Kikuu; zimekusanywa katika Manispaa ya Tabora. Sababu za kuteua eneo hilo ni kwamba zinapatikana shule za sekondari, na Chuo Kikuu cha SAUT tawi la Tabora (AMUCTA), hivyo eneo hilo ni kiwakilishi cha jamii pana ambapo somo la Kiswahili linafundishwa. Wanafunzi wanaosoma sekondari wameeleza namna mada za isimu zinavyowaandaa na jinsi wanavyoelewa mada hizo wakilinganisha na mada zisizo za isimu kama mada ya fasihi. Wanafunzi wanaosoma katika Chuo Kikuu cha AMUCTA wameeleza ni kwa kiasi gani mada mbalimbali zilizomo katika mitaala ya sekondari zimewanufaisha katika kujifunza somo la isimu vyuo vikuu. Kama kuna

ugumu uliojitokeza katika kusoma mada za kozi zilizomo katika somo la isimu wameeleza pia Walimu na wakuu wa idara za Kiswahili waliosoma vyuo vikuu na wanaofundisha shule za sekodari somo la Kiswahili waliweza kueleza pia kuhusiana na kutofautiana kwa mada za somo la Kiswahili vyuo vikuu maana wana uzoefu wa yale yafundishwayo sekondari na jinsi yanavyohusiana na yale waliyojifunza katika kozi zilizomo katika somo la isimu vyuo vikuu. Kwa kuwa walimu hawa ndio wanaotekeleza mtaala moja kwa moja, hivyo wameweza kueleza mapungufu yaliyomo katika mtaala na vitabu vya kiada. Makundi yote manne ya watafitiwa yameweza pia kueleza mitazamo yao hasi na ya jamii kwa ujumla kuhusu mada za isimu na Kiswahili kwa ujumla.

3.3 Kundi Lengwa

Vans (1990) anafasili kuwa kundi lengwa kuwa ni wanachama wote, mtu mmoja mmoja, kikundi au elementi ambazo mtafiti amekusudia kuzihusisha katika utafiti wake ili kupata majibu ya maswali ya utafiti wake. Kwa ujumla kundi lengwa ni jumla ya walengwa wote wa utafiti ambapo sampuli inaweza kupatikana. Katika utafiti huu, kundi lengwa lilikuwa ni walimu wa somo la Kiswahili waliosoma isimu au kozi za isimu vyuo vikuu na ambao kwa sasa wanafundisha katika shule za sekondari. Kundi lengwa jingine lilikuwa ni wanafunzi wa sekondari wanaosoma somo la Kiswahili. Kundi lengwa la tatu lilikuwa ni wanafunzi walioko vyuo vikuu wanaosoma kozi za isimu. Na kundi la mwisho lilikuwa la wakuu wa idara za Kiswahili katika shule za sekondari. Ni dhahiri kuwa utafiti unaohusu ujifunzaji wa vipengele vya somo la isimu vyuo vikuu na sekondari hauwezi kupatikana nje ya walimu wanaofundisha somo la Kiswahili sekondari, wanafunzi wao na wanafunzi

wanaosoma soma la Kiswahili vyuo vikuu. Kwa hiyo; kundi lengwa ambalo mtafiti alilichagua lilikuwa na uwezo wa kulinganisha na kulinganua, na kisha kubainisha matatizo yanayolikabili somo la Kiswahili kwa upande wa isimu katika ujifunza na ufundishaji wa somo hilo kwa usahihi.

3.4 Sampuli na Usampulishaji wa Kundi Lengwa

3.4.1 Sampuli ya Utafiti

Ingule (1988) anasema kuwa sampuli ni kundi dogo ambalo ni kiwakilishi cha kundi kubwa. Ni wazi kuwa huwezi kukutana na watu wote walio katika eneo la utafiti, hivyo ni lazima kuchagua watu wachache kutoka katika kundi lengwa ili kupata watu wachache watakaofanyiwa utafiti ambao watawakilisha kundi kubwa. Utafiti huu umehusisha sampuli ya watu 60 kati ya watu 61 waliokuwa wamelengwa. Walioshiriki ni walimu 14 wanaofundisha sekondari, wakuu wa idara ya Kiswahili wa shule za sekondari 07, wanafunzi 34 wa sekondari na wanafunzi (wanaChuo) 05 wa Chuo Kikuu. Utafiti umefanyika katika Manispaa ya Tabora katika shule za sekondari na Chuo Kikuu cha AMUCTA kilichoko katika Manispaa ya Tabora kama inavyooneshwa katika jedwali lifuatalo.

Jedwali 3.1: Idadi ya Sampuli Ya Watafitiwa

Sampuli	**Idadi**	**Walioshiriki**
Wanafunzi	35	34
WanaChuo	05	05
Walimu	14	14
Wakuu wa idara	07	07
Jumla	**61**	**60**

Chanzo: Data kutoka uwandani (2016)

Idadi ya shule imekuwa kubwa kutokana na ukweli kuwa ni vigumu kwa shule moja kuwa na walimu wa Kiswahili zaidi ya wawili, wakati maoni yao katika utafiti huu yalikuwa ya muhimu sana. Aidha si rahisi kupata upungufu halisi wa vitabu na kamusi kwa kuumia data za shule moja.

3.4.2 Mchakato wa Usampulishaji

Utaratibu wa kuwapata watafitiwa kutoka kwenye kundi lengwa hujulikana kama usampulishaji. Kuna njia nyingi za kupata sampuli, kama mbinu ya kukusudia (isiyo nasibu), mbinu bahatishi (usampulishaji nasibu), mbinu ya madhumuni maalumu na kadhalika kutegemeana na urahisi wa kupata taarifa inayohitajika. Kwa mujibu wa Ingule (1988), uchaguzi usio wa kukusudia ni ule ambao kila mtafitiwa ana nafasi sawa ya kuchaguliwa, ilhali uchaguzi wa kukusudia ni ule ambao mtafitiwa huteuliwa kutokana na vigezo alivyo navyo au taarifa aliyonayo kuhusu utafiti unaofanyika.

Katika utafiti huu, mtafiti alitumia uteuzi wa kukusudia kwa kuwa alihitaji walimu waliosoma kozi zilizomo katika somo la isimu katika shahada yao ya kwanza au ya uzamili badala ya wale waliosoma fasihi ya Kiswahili. Kwa hiyo uteuzi huu umezingatia wale waliosoma kozi za isimu katika vyuo vikuu, hivyo wanaChuo ambao hawajifunzi kozi za isimu hawakuhusishwa, hali kadhalika walimu waliosoma fasihi au wanafunzi wa kidato cha 5 na cha 6 wasiosoma Kiswahili hawakuhusishwa. Uteuzi pia ulizingatia jinsia za watafitiwa.

3.5 Mbinu za Utafiti

Kothari (2004) anasema kuwa mbinu za utafiti ni jumla ya mbinu zote zinazotumiwa

katika kufanya utafiti. Mbinu za utafiti zipo katika makundi makuu mawili, ambazo ni mbinu za kukusanyia data na mbinu za kuchanganua data.

3.5.1 Mbinu za Kukusanya Data

Katika utafiti huu mbinu mbalimbali zimetumika katika kukusanya data na kuzichambua. Kwa mujibu wa Kathori (2014), mbinu za kukusanya data ni kazi ya awali katika utafiti ambayo humwezesha mtafiti kupata taarifa muhimu anazokusudia kuzipata ili kufikia malengo yake ya utafiti. Mtaalamu huyo anaongezea kuwa hatua ya uwasilishaji na uchanganuzi wa data haiwezi kufanyika kabla ya hatua hii muhimu ya ukusanyaji wa data. Katika utafiti huu mtafiti alitumia mbinu tatu ambazo ni:

i) Hojaji

ii) Mahojiano

iii) Maktabani

3.5.1.1 Mbinu ya Hojaji

Kwa mujibu wa Buliba, na wenzake (mwaka haujatajwa: ukurasa wa 90), hojaji ni seti ya maswali yaliyoandikwa au kauli zinazohusiana na suala linalotafitiwa ambayo mtafiti hutoa kwa watafitiwa kwa minajili ya kuibua habari, majibu, maoni, mitazamo, na mikabala mahususi kuhusu mada ya utafiti. Hivyo, njia hii inayotumia maswali yaliyoandikwa yanayoweza kuwa na majibu mafupi au marefu kutegemeana na taarifa inayohitajika. Maswali hayo yanaweza kuwa maswali funge au maswali wazi. Maswali funge huhitaji majibu mafupi na bayana ilhali maswali wazi hutoa fursa ya kutoa maelezo au maoni mapana zaidi.

Mbogo na wenzake (2012:97) katika kitabu cha *Research Methodology,* wanasema kuwa maswali yafaa yawe mafupi na yasiyozidi dakika 20. Katika mbinu hii mtafiti aligawa maswali kwa makundi yote manne, yaani walimu waliosoma kozi za isimu Chuo Kikuu na wanaofundisha Kiswahili sekondari, wanafunzi wa sekondari wanaosoma Kiswahili, wanaChuo na wakuu wa idara za Kiswahili katika shule za sekondari alizofanyia utafiti wake.

Kwa mujibu wa Kothari (kisha tajwa), kuna maswali ya hojaji ya aina mbili. Aina ya kwanza, ni maswali funge ambayo hutoa fursa kwa watafitiwa kuchagua jibu sahihi. Aina hii ni rahisi kujibu na uchanganuzi wa data yake huwa rahisi, faida nyingine ya maswali haya ni kwamba majibu mahususi huweza kupatikana. Aina ya pili ya maswali ya hojaji ni yasiyo funge, yanayotoa fursa kwa mtafitiwa kujieleza kwa kirefu. Faida ya aina hii ya maswali (yasiyo funge) ni kwamba hutoa taarifa nyingi zaidi hata kuliko matarajio ya mtafiti kuliko maswali funge. Hasara yake ni kwamba majibu hayawi mahususi hivyo kusababisha ugumu katika kuchanganua data.

Katika utafiti huu mtafiti ametumia aina zote mbili za maswali ili ziweze kukamilishana, kwa kuwa kila mbinu ina mapungufu yake. Mtafiti aligawa hojaji na kuziacha katika shule husika na kisha akazikusanya baada ya juma moja kwa ajili ya kuzichambua.

Mbinu ya hojaji ina faida zifuatazo:-

i) Inafaa kukusanya data katika kundi kubwa la watu.

ii) Ina usahihi wa majibu hasa kwa maswali funge.

iii) Inatumia muda mfupi zaidi hasa hojaji za papo kwa papo.

iv) Data zake huchanganuliwa kwa urahisi hasa hojaji zenye maswali funge.

3.5.1.2 Mahojiano/Usaili

Kwa mujibu wa Kothari (kisha tajwa) mbinu hii inahusu kuwauliza maswali wasailiwa. Yanaweza kuwa majibizano ya ana kwa ana au ya simu kati ya watu wawili au kundi la watu kwa lengo la kukusanya taarifa au maoni kuhusu suala fulani la kiutafiti. Mahojiano yanaweza kuwa kwa namna tatu:-

i) Mahojiano ya ana kwa ana baina ya watu wawili.
ii) Mahojiano baina ya mtu na kikundi cha watu au kikundi cha watu na kikundi kingine.
iii) Mahojiano kwa njia ya simu.

Katika utafiti huu mtafiti ametumia mahojiano ya ana kwa ana baina yake na walimu wa somo la Kiswahili pamoja na wakuu wa idara za Kiswahili. Mbinu ya mahojiano kwa walimu na wakuu wa idara za somo la Kiswahili sekondari ilitumika ili kukamilisha njia ya hojaji kwa lengo la kupata taarifa za kina zaidi. Mtafiti alikuwa na mwongozo wa maswali ambayo aliwauliza walimu wa somo la Kiswahili na wakuu wa idara za Kiswahili. Maswali yalijibiwa kwa njia ya mdomo na mtafiti aliandika majibu katika daftari maalumu kwa ajili ya kumbukumbu. Maswali ya usaili kwenye daftari hilo yameandikwa kwanza kisha yakafuatiwa na majibu yaliyotolewa na watafitiwa.

Faida kuu za mbinu hii kwa mujibu wa Babbie (2005) ni kwamba:-

i) Inaruhusu kupata ufafanuzi wa majibu yanayotolewa na mtafitiwa kwa kuwa majibu hutolewa ana kwa ana.

ii) Inampa mtafiti uwezo wa kuuliza maswali ya ziada hivyo kuondoa utata wa maana katika majibu yaliyotolewa jambo ambalo si rahisi kwa njia ya hojaji.

iii) Mbinu hii humpa uhakika mtafiti kuwa walengwa wake ndio wamejibu maswali yake jambo ambalo si rahisi kwa njia ya hojaji.

iv) Mbinu hii inampa mtafitiwa uwezo wa kuuliza maswali ya ziada hivyo kutoa majibu yaliyo sahihi zaidi jambo ambalo si rahisi kwa njia ya hojaji.

3.5.1.3 Mbinu ya Maktabani

Mbinu hii inahusu kupitia machapisho mbalimbali. Katika kazi hii mtafiti alisoma tafiti mbalimbali zinazohusiana na mitaala. Mtafiti alisoma tafiti hizo katika makavazi ya TATAKI kwa siku tatu na hatimaye katika maktaba kuu ya Chuo Kikuu cha Dar-es-Salaam (The east African Library) kwa muda wa siku kumi. Pia mtafiti alisoma vitabu mbalimbali vya isimu na kuchunguza kwa makini matini kama; mitaala ya elimu, mihitasari ya kufundishia sekondari, majarida, vitabu vya kiada na ziada, vitabu vya sarufi, sintaksia na kadhalika na kisha akalinganisha na kulinganua.

Kimsingi kilichochunguzwa katika mbinu hii ni matini mbalimbali kuhusu utafiti uliofanyika, uchambuzi wa dhana kuhusu mada ya utafiti ili kupata maelezo toshelevu. Hivyo mtafiti alisoma machapisho mbalimbali ili kuthibitisha kama kuna mada mbalimbali za somo la Kiswahili zinazofundishwa katika elimu ya sekondari zinazomuandaa vema au la mwanafunzi atakayesoma somo la isimu katika vyuo vikuu, ikiwa ni pamoja na kuchunguza kama watafiti wamewahi kubaini kuwa maoni hasi ya wanafunzi au walimu kuhusu mada au somo huweza kuathiri ufaulu au ujifunzaji wa wanafunzi.

3.6 Mbinu za Kuchanganua Data

Data katika utafiti huchanganuliwa kwa kutumia mikabala ya aina mbili. Mkabala wa kiidadi na mkabala usio wa kiidadi. Kwa mujibu wa Walliman (2011), mkabala wa kiidadi ni mbinu ya kuchanganua data ambayo hutumia namba kurekodi taarifa na huchanganuliwa kwa kutumia mbinu za kitakwimu, kwa mfano, achano sanifu. Naye Enon (1998) anaeleza kuwa mkabala usio wa kiidadi ni mbinu ya kuchanganua data ambayo mtafiti hueleza na kufafanua data zake kwa kutumia maelezo. Aidha, Kress (2008) anafafanua mkabala huu kuwa unaelezea vipi na kwa nini matukio yametokea.

Kwa kuzingatia umuhimu wa kila mkabala, mtafiti aliamua kuchanganua data za utafiti huu kwa mkabala wa kiidadi na usio wa kiidadi. Mtafiti alitumia mikabala yote kwa lengo la kupata takwimu sahihi za data. Vilevile, mkabala usio wa kiidadi ulitumika kwa vile kulikuwa na data zilizotokana na majibu ya kimaelezo yanayogusa maoni ya mhojiwa. Kwa hivyo, data hizo zilihitaji kutolewa maelezo. Data zilizopatikana ziliwasilishwa kwa kutumia maelezo na jedwali kwa njia ya asilimia

3.7 Vifaa vya Utafiti

Vifaa vya utafiti vilivyo tumika katika utafiti huu ni pamoja na, kompyuta mpakato, na daftari la maswali na majibu ya mahojiano. Mtafiti amevitumia vifaa hivi muda wote kuanzia mwanzo hadi kukamilika kwa utafiti huu. Kazi hii imehifadhiwa kwa njia zote mbili yaani ile ya kielektroniki na katika karatasi.

3.8 Changamoto Wakati wa Kukusanya Data

Pamoja na kuwa utafiti huu umekamilika kwa muda uliopangwa na matokeo yamepatikana, changamoto zifuatazo zimejitokeza:- Kwanza, ugumu wa kuwapata watafitiwa. Wakati wa kukusanya data ulipofika, Wanafunzi na walimu wa sekondari walikuwa katika mitihani ya kati ya muhula wa pili, jambo lilomlazimisha mtafiti kuacha hojaji shuleni ili wazijaze wakati wa mapumziko na kisha mtafiti akazirudia baada ya juma moja. Kwa upande wa wanaChuo wa Chuo cha AMUCTA, Chuo kilikuwa kimefungwa, hivyo mtafiti alilazimika kuwatafuta wanaChuo kwenye shule za sekondari walikokuwa wakifanyia mazoezi ya kufundisha. Pili, hojaji moja kwa ajili ya wanafunzi wa sekondari ilirudishwa bila kujazwa sawa na (2.86%) ya hojaji zote. Hata hivyo, zilizorejeshwa zilitosheleza. Aidha, baadhi ya walimu walikwepa kujibu baadhi ya maswali, hasa swali la 17 lilowataka watafitiwa kutoa maoni yao kuhusu ubora na udhaifu wa mtaala wa Kiswahili sekondari kwa mada zinazohusu isimu. Hali hii imesababisha kupatikana data kidogo katika sampuli hii kutokana na kujibiwa na wakuu wa idara za Kiswahili wachache. Hata hivyo, hali hiyo haikuathiri matokeo ya utafiti huu kwani watafitiwa katika sampuli ya wanaChuo walishiriki kikamilifu katika swali la 10 na 11 katika hojaji yao amabayo yalikuwa na maudhui kama ya swali la 17 la wakuu wa idara. Changamoto hizo, zilikuwa ni ndogo kiasi cha kutoathiri matokeo ya utafiti huu.

3.9 Hitimisho

Sura hii imefafanua namna utafiti ulivyofanyika. Sehemu ya kwanza ilikuwa na utangulizi wa sura hii, sehemu ya pili imeeleza eneo la utafiti. Sehemu ya tatu imefafanua kundi lengwa. Sehemu ya nne imeeleza sampuli ya utafiti na mchakato

wa usampulishaji wa kundi lengwa. Sehemu ya tano imeeleza mbinu za kukusanyia na kuchanganua data. Sehemu ya sita imeeleza namna ya kuchanganua data hizo. Sehemu ya saba imeeleza vifaa vilivyotumika katika utafiti na sehemu ya mwisho imeeleza changamoto zilizojitokeza wakati wa kukusanya data.

SURA YA NNE

4.0 UWASILISHAJI, UCHAMBUZI NA MJADALA KUHUSU DATA

4.1 Utangulizi

Sura ya nne ni matokeo ya utafiti uliofanyika kwenye shule saba za sekondari, na Chuo Kikuu cha AMUCTA katika Manispaa ya Tabora. Shule hizo ni; Kazima, Ipuli, Kazehill, Kariakoo, Lwanzali, Nyamwezi na Kanyenye. Sura hii inajumuisha uwasilishaji, uchambuzi na mjadala wa data zilizopatikana kwa kuzingatia malengo ya jumla, malengo mahususi, na kiunzi cha nadharia kilichoongoza utafiti huu.

4.2 Uchanganuzi na Ufasiri wa Data

Katika kuchanganua data, mtafiti alitumia Nadharia ya uamilifu ambayo iliasisiwa na Augute Comte (1787-1857), vilfredo (1848-1923), Herbert Spencer (1830-1903) na Emile Durkheim (1857-1917). Nadharia hii yenye mihimili mikuu miwili ilimsaidia mtafiti kuchambua data kama ifuatavyo:

i) Kwa kutumia nadharia hii mtafiti alichukulia isimu kuwa ni kitu kamili ambacho hujengwa na vijisehemu vinavyoshirikiana ili kuendeleza mfumo wake. Kutokana na msingi huu mtafiti ametumia nadharia hii kuonesha kuwa kuna mada za isimu zinazofundishwa katika shule za sekondari Tanzania ambazo ni sehemu ya mada za isimu zinazofundishwa kwa ngazi ya vyuo vikuu na kwasababu hiyo mada hizo zinapaswa kuunda kitu kamili, chenye uchanganuzi au muundo usiokinzana.

ii) Mhimili wa pili wa Nadharia ya uamilifu unadai kuwa kila kisehemu hutekeleza jukumu mahsusi katika ushirikiano wake na vijisehemu vingine.

Kutokana na mhimili huu wa pili mtafiti alitumia Nadharia hii kubaini kama maoni ya walimu na wanafunzi yanatekeleza majukumu yanayofanana bila kuwa na maoni hasi ambayo yataharibu jukumu mahususi katika kujifunza mada za isimu sekondari yatakazosababisha kutoandaliwa vema katika kujifunza isimu Chuo Kikuu.

4.3 Demografia ya Watafitiwa

Kama jambo muhimu katika somo lolote lile, ilikuwa muhimu kutambua sifa za demografia ya wahojiwa. Njogu (2015) anawanukuu Mugenda na Mugenda (2003), Kothari (2004) na Orodho (2003), wakisema kuwa demografia ya wahojiwa hutoa matokeo yanayoweza kutegemewa kwa kukipa kila kipengele uhalisia unaofaa. Matokeo haya yanaweza kulinganishwa na idadi nzima ya watu kwa sababu sifa za sampuli iliyotumika ni kielelezo mwafaka cha idadi hiyo. Kigezo cha jinsia ya wahojiwa kilizingatiwa ili kuimarisha ubora wa data. Demografia ya wahojiwa ilikuwa kama ifuatavyo:

4.3.1 Walimu wa Sekondari

Idadi ya walimu waliolengwa walikuwa 14 na wote 14 sawa na asilimia 100% walishiriki, kati yao wanawake walikuwa 09 na wanaume walikuwa 05.

Kuhusu uzoefu kazini walimu wanane walikuwa na miaka kati ya 0-3, miaka 4-7 walikuwa 02 na miaka 8-11 walikuwa 04. Demografia hii inaonesha kuwa walimu wengi (57.14%) siyo wazoefu kazini kwasababu ni idadi kubwa zaidi ikilinganishwa na wazoefu. Msanjila (2005) anasema kuwa mada za sekondari kwa somo la

Kiswahili hujirudia rudia pasipo sababu za msingi kiasi kwamba mwalimu asiye mzoefu huweza kurudia kitu kilekile bila sababu yoyote. Kwa hiyo iko hatari kuwa wanafunzi wa isimu waliofundishwa na walimu wasio wazoefu wanaweza wasifundishwe vizuri mada za isimu kiasi cha kuandaliwa vema kwa ajili ya kwenda kusoma somo la isimu Chuo Kikuu. Uwiano wa walimu wa kike na wa kiume, unaonekana vizuri katika mchoro ufuatao:

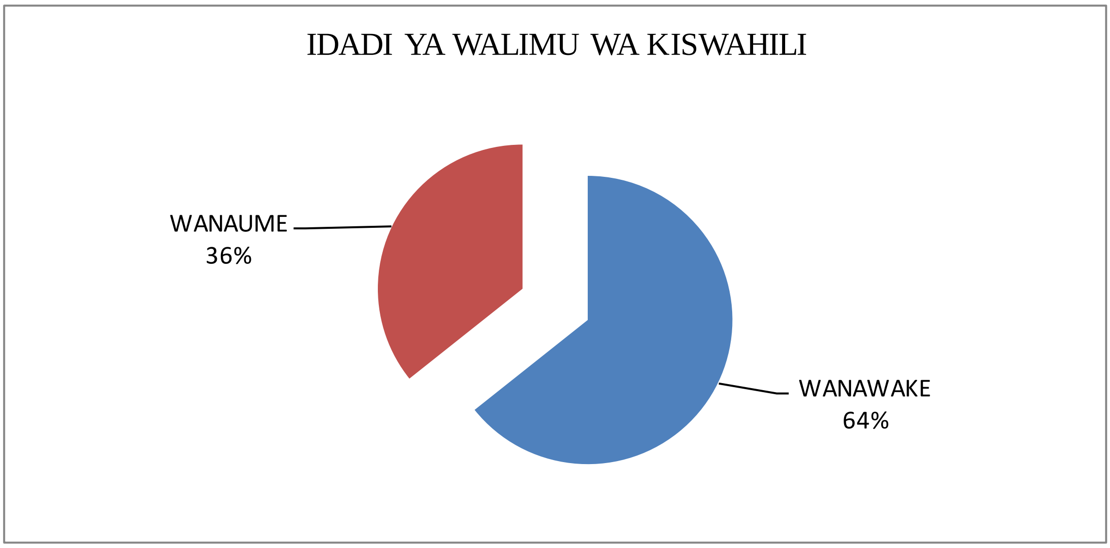

Kielelezo 4.1: Idadi ya Walimu Wa Kiswahili sekondari

Chanzo: Data Kutoka Uwandani (2016)

Walimu wa kike walikuwa 09 sawa na 64% na walimu wa kiume walikuwa 05 sawa na 36%.

4.3.2 Idadi ya wanafunzi wa Sekondari

Sampuli ya wanafunzi wa sekondari ilikuwa na jumla ya wanafunzi 35, lakini baada ya kukusanya hojaji mtafiti alibaini kuwa hojaji moja haikuwa imejazwa. Hivyo waliojaza hojaji walikuwa 34 tu sawa na 97.14% ya sampuli iliyokusudiwa.

Wanafunzi hao waligawanyika katika vidato kama ifuatavyo: kidato cha pili (03), kidato cha tatu (16), kiadato cha nne (11), kidato cha tano (02), na kidato cha sita (02). Ni dhahiri kuwa washiriki walikuwa na uelewa wa kutosha kuhusu maswali ya hojaji kwakuwa asilimia 91.17% ya wanafunzi walioshiriki walikuwa kuanzia kidato cha tatu hadi cha sita.

Kuhusu jinsia za wanafunzi wa sekondari, walioshiriki kujaza hojaji walikuwa kama inavyoonekana katika mchoro ufuatao ambapo wasichana walikuwa 18 na wavulana walikuwa 16. Kutokana na uwiano mzuri huo wa wasichana kwa wavulana, jinsia ilifuatwa kama ilivyo kuwa imeelezwa katika sura ya tatu.

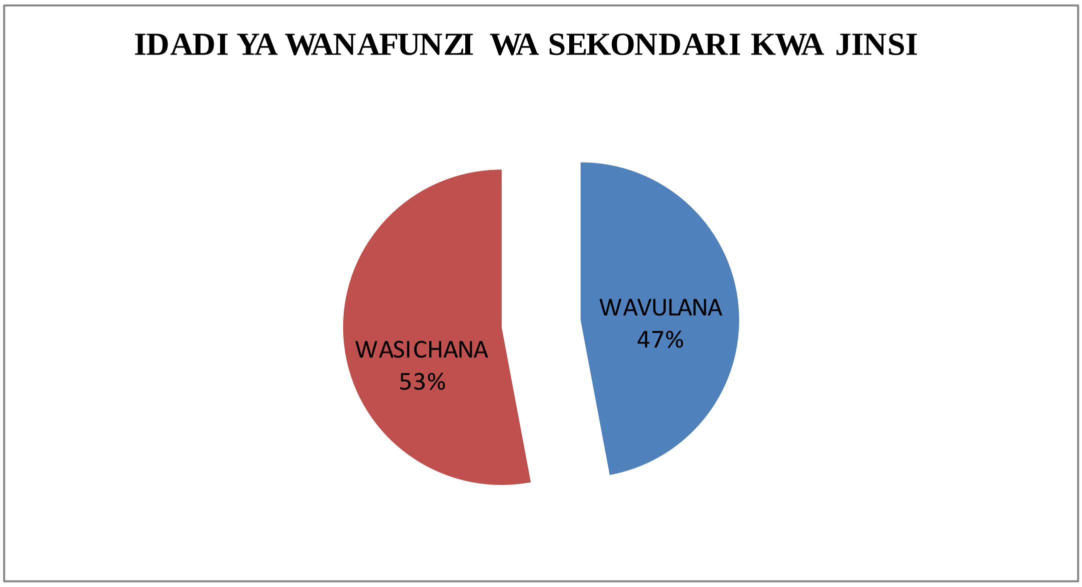

Kielelezo4. 2: Idadi ya Wanafunzi wa Sekondari Kwa Jinsi Zao

Chanzo: Data kutoka Uwandani (2016)

4.3.3 Demografia ya Wanafunzi wa Chuo Kikuu

Kwa upande wa wanafunzi wa Chuo Kikuu cha AMUCTA, wanawake waliojaza hojaji walikuwa 03 na wanaume walikuwa 02. Aidha kuhusu uzoefu wao wa

kujifunza isimu Chuo Kikuu ulikuwa unatosheleza kwa kuwa wanafunzi watatu walikuwa mwaka wa pili na wanafunzi wawili walikuwa tayari wamemaliza mwaka wa kwanza Chuoni.

4.3.4 Demografia ya Wakuu wa Idara za Kiswahili katika Shule Saba za Sekondari

Kati ya wakuu wa idara saba waliohojiwa na kujaza hojaji, wanne walikuwa wanawake na watatu walikuwa wanaume. Wakuu wa idara 05 walikuwa na umri kati ya miaka 25-30 na wengine wawili walikuwa na miaka 31-36. Jinsi zao zimeoneshwa katika kielezo kinachofuata.

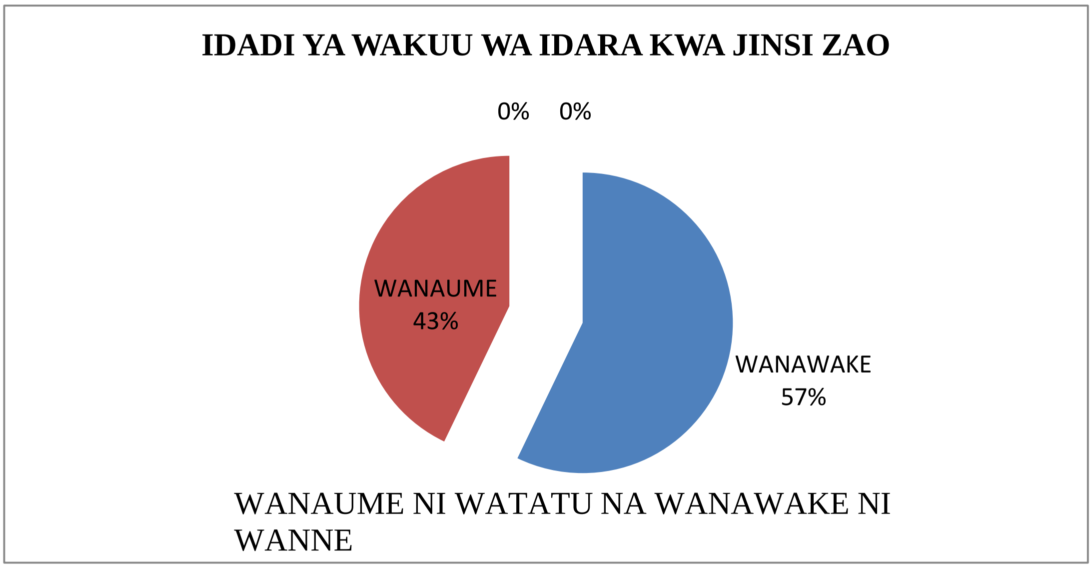

Kielelezo 4.3: Wakuu wa Idara Za Kiswahili Kwa Jinsi Zao

Chanzo: Data kutoka Uwandani (2016)

4.4 Uwasilishaji, Uchambuzi, na Mjadala Kuhusu Data

Hoja ya Uchambuzi huu ilijikita katika lengo kuu la utafiti huu ambalo lilikuwa Kuchunguza jinsi mada za isimu zilizomo katika mtaala wa sekondari

zinavyomuandaa mwanafunzi kumudu somo la isimu vyuo vikuu na zile zisizomuandaa vema; pia kuchunguza mtazamo hasi wa walimu na wanafunzi dhidi ya mada za isimu. Utafiti huu ulilenga kubaini kama kuna mada za Kiswahili isimu zinazomuandaa vema mwanafunzi anayejifunza Kiswahili sekondari na zile zisizomuandaa vema kwa ajili ya kusoma somo la isimu Chuo Kikuu, pia kuchunguza maoni hasi dhidi ya mada za isimu kwa walimu na wanafunzi wa sekondari. Maoni hasi yalichunguzwa kwa kuwa mielekeo hasi dhidi ya mada au somo huathiri ujifunzaji (Babusa 2010). Na mwisho, utafiti ulikusudia kubaini kama kuna njia za kupunguza au kuondoa matatizo yaliyobainishwa katika malengo matatu ya mwanzo ya utafiti. Shabaha ya uchambuzi huu ilikuwa kubainisha majibu ya malengo matatu ya utafiti huu.

Ili kufikia malengo hayo, mtafiti aliandaa hojaji kwa ajili ya makundi yote manne ambayo yalikuwa ni wanafunzi 35 wa sekondari saba, yaani watano kutoka kila shule, walimu 14 wa sekondari, yaani wawili kutoka kila shule na wakuu wa idara za Kiswahili 07, yaani Mkuu wa idara mmoja kutoka kila shule na wanafunzi 05 wanaosoma Chuo Kikuu kwa sasa kwani hao ndio wanaofahamu vizuri mada za sekondari ambazo zimewasaidia na zinaendelea kuwasaidia katika kujifunza kozi zinazohusiana na isimu katika Chuo chao, pia wanafahamu mada ambazo msaada wake ni mdogo katika kujifunza kozi za isimu Chuo Kikuu. Hivyo mtafiti aliandaa hojaji pia kwa ajili ya wanafunzi hao wanaosoma katika Chuo Kikuu cha AMUCTA kilichoko katika Manispaa ya Tabora. Mtafiti pia alifanya mahojiano na walimu 07 wa somo la Kiswahili sekondari pamoja na wakuu wa idara za Kiswahili 07 wa sekondari ili kupata maelezo ya kina zaidi, hii ni kwasababu kuna maoni ambayo

asingeyapata kwa kutumia hojaji pekee alizowagawia. Sehemu hii inachambua hatua kwa hatua jinsi hojaji na mahojiano yalivyojibiwa na watafitiwa.

4.4.1 Mada za Kiswahili Sekondari Zinazomuandaa Vema Na Zisizo Muandaa Vema Mwanafunzi wa Sekondari Kusoma Isimu Chuo Kikuu

4.4.1.1 Baadhi ya Mada za Isimu Chuo Kikuu Hazina Mada Tangulizi Sekondari, Na Hivyo Ni Kikwazo Kwa Maandalizi Mema Kwa Wanafunzi Watakaosoma Isimu Chuo Kikuu

Swali la tatu liliwataka wanafunzi wa Chuo Kikuu wataje mada za isimu ambazo wangependa ziingizwe ndani ya mtaala wa sekondari ili ziwarahisishie kujifunza kozi za ismu vyuo vikuu. Majibu ya swali hili yanatosheleza kujibu lengo la kwanza, kwa kuwa matokeo yataonesha mada zisizowaandaa vema tu wanafunzi wa sekondari waendao kusoma mada za isimu Chuo Kikuu, yaani hili ni kundi la kozi za isimu Chuo Kikuu lenye mapungufu makubwa ya mada tangulizi za isimu sekondari. Mwitikio ulikuwa kama ifuatavyo:

Jedwali 4.1: Mada za Isimu Ambazo Wangependa Ziingizwe Ndani ya Mtaala wa Sekondari

Mada ya kuongezwa	Idadi ya watafitiwa	Walioipendekeza	Asilimia
Fonetiki	5	5	100%
Isimujamii	5	3	60%
Fonolojia	5	2	40%

Chanzo: Data kutoka uwandani (2016)

Jedwali hilo limeoneshwa vizuri katika baa grafu ifuatayo:-

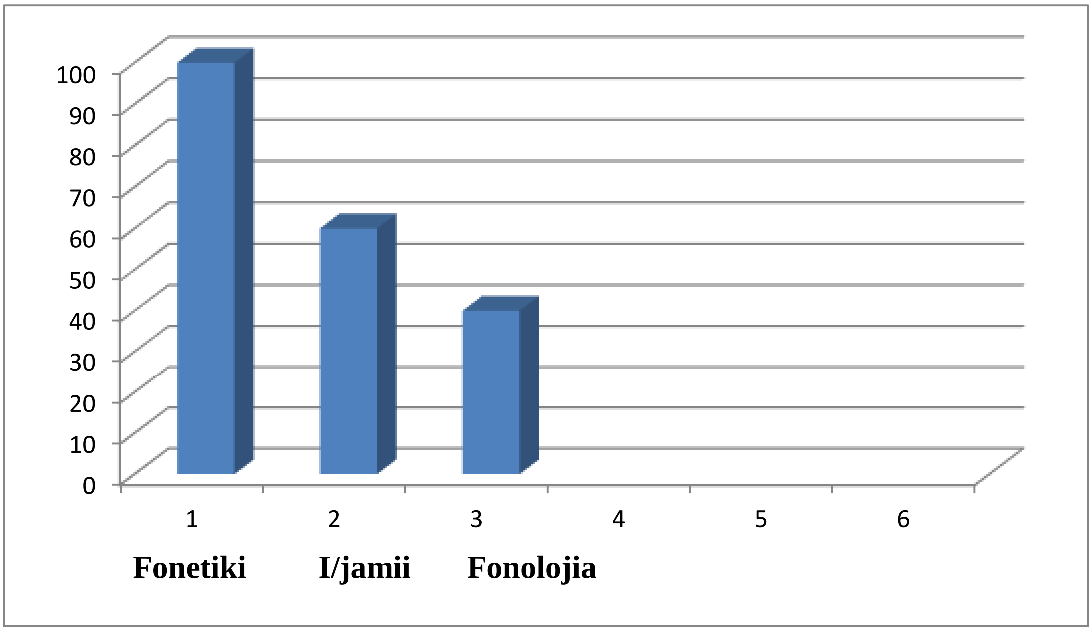

Kielelezo 4.4: Kukosekana Kwa Mada Tangulizi Katika Sekondari

Ufunguo: Asilimia kubwa maana yake ni upungufu mkubwa wa mada tangulizi za sekondari.

Kutokana na jedwali namba 4.1 pamoja na kielelezo namba 4.4 hapo juu, ni dhahiri kuwa kozi ya fonetiki inaonekana kutokuwa na mada tangulizi katika mada za somo la Kiswahili kwa ngazi ya sekondari kwa kuwa ilitajwa na wanafunzi wote waliohojiwa kuwa inahitaji iongezewe mada tangulizi. Mada iliyofuatia ni isimujamii ambayo ilipata asilimia 60%, mada hii imo katika vitabu vya sekondari kwa kiasi fulani mfano mada za rejesta, misimu, pijini, na kadhalika lakini ni kwa namna ambayo si wazi sana. Matokeo haya yanajibu sehemu ya swali la utafiti la kwanza kwamba kuna mada za isimu ambazo haziwaandai vema kujifunza kozi ya isimu vyuo vikuu kama baa grafu inavyoonesha tofauti za viwango vya msaada wa mada za sekondari.

4.4.1.2 Dhana au Istilahi za Isimu Zinazofasiliwa Isivyo Sekondari Haziwaandai Vema Wanafunzi Watakaokwenda Kusoma Isimu Chuo Kikuu

Swali la pili liliwataka wanaChuo wataje kama kuna dhana au istilahi ya isimu waliyojifunza sekondari lakini walipokwenda Chuo Kikuu wakakuta inafasiliwa tofauti. Wanafunzi watatu sawa na 60% ya wanafunzi wa Chuo Kikuu walioshiriki kujibu swali hilo walijibu kuwa dhana hiyo ipo na inaitwa Mofimu. Wakifafanua waliandika kuwa baada ya kufika Chuo Kikuu wamekuta istilahi hiyo ikifafanuliwa kuwa *ni dhana dhahania iliyomo akilini mwa mtu* tofauti na elimu waliyoipata sekondari. Madai yao ni ya kweli kwa kuwa katika data za maktabani, Kitabu cha Kiswahili kwa ajili ya kidato cha pili cha Ipara na wenzake (2011) wanafasili mofimu kuwa ni neno au sehemu ya neno inayobeba maana, naye Masebo (2007:137-167) katika kitabu cha Kiswahili kidato cha tano na cha sita, anafasili mofimu kuwa ni kipashio cha msingi katika mofolojia ya lugha. Lakini kama tujuavyo sehemu ya neno siyo mofimu bali ni mofu kama Mgullu (1999: 15) asemavyo kuwa mofimu ni dhana dhahania iliyomo akilini mwa watu na ambayo ni sehemu ya umilisi wa lugha wa kila mtu. Hivyo ni muhimu kuwa na dhana yenye fasili sahihi kuanzia shule za sekondari ili kuepusha mkanganyiko unaoweza kumpata mwanafunzi atakaye jiunga na Chuo Kikuu kwa ajili ya kujifunza somo la isimu. Katika hali kama hiyo iliyojitokeza katika mfano hapo juu, matokeo yake ni mwanafunzi wa somo la isimu kutoa fasili ya mofu (kutokana na mazoea ya fasili aliyoipata shule za sekondari) akidhani kuwa ndiyo fasili ya mofimu. Mgullu (1999:123) anasisitiza kuwa *mofu* imekuwa ikichanganywa na mofimu kwasababu mofu ilianza kutumika baadaye zaidi karne ya 20 hasa baada ya kuasisiwa kwa sarufi

zalishi. Allwright (1981) anasema kuwa vitabu vya kiada katika mazingira fulani vinaweza kuathiri ushiriki wa mwanafunzi katika harakati za kujifunza.

Kwa maelezo hayo ni dhahiri kuwa fasili ya mofimu haimuandai vema mwanafunzi wa Kiswahili kumudu somo la isimu Chuo Kikuu. Matokeo haya yanajibu swali la utafiti la pili lililotaka kujua kama kuna mada za sekondari ambazo haziwaandai vema wanafunzi wa sekondari watakaokwenda kujifunza somo la isimu Chuo Kikuu; na kwa mantiki hiyo lengo mahusi la kwanza limejibiwa.

4.4.1.3 Uchanganuzi wa Tungo Na Uainishaji wa Sentensi Sekondari Hauwaandai Vema Wahitimu wa Kiswahili Sekondari

Swali la 15 kwa ajili ya walimu liliwataka waeleze kama kuna mada waliyosoma Chuo Kikuu ya isimu lakini wanaifundisha kinyume na uelewa wao kulingana na matakwa ya mtaala wa sekondari au vitabu vya kiada. Walimu 12 sawa na 85.7% walitaja kuwa ipo nayo ni namna ya uchanganuzi wa tungo.

Watafitiwa walidai kuwa mada ya uchanganuzi wa tungo kwa sekondari haina kanuni maalumu ya uchanganuzi, na pia hutofautiana na jinsi unavyofanyika vyuo vikuu. Walieleza kuwa vyuo vikuu hutumia KN na KT tofauti na sekondari ambapo bado kuna matumizi ya Kiima na Kiarifu kama sehemu kuu za sentensi.

Katika data iliyopatikana maktabani, ilidhihirika kuwa madai yao yanaungwa mkono na Massamba (1999:48) anaposema kuwa “tukiachia matatizo mengine yanayojitokeza katika kitabu hicho (yaani kitabu cha Nkwera), kuna tatizo kubwa la

kuchanganya mikabala ya uchanganuzi ambayo haiendani”. Massamba na wenzake wanaendelea kueleza kuwa, kwa mujibu wa Nkwera katika daraja la kwanza Sentensi ina Kiima (K) na Kiarifu (A); katika daraja la pili sentensi ina Kundi Nomino (KN), Fungu Tenzi (FT), Shamirisho (Sh) na Chagizo (Ch). Hapa ni dhahiri kwamba Nkwera anachanganya dhana za sarufi za kimapokeo na Sarufi Msonge ambazo zinatumia Kiima, Kiarifu, Shamirisho na chagizo, na dhana za Sarufi Miundo Virai ambayo hutumia istilahi za kundi Nomino na kundi Tenzi.” Ni hakika kuwa mada au kipengele cha mada inayowachanganya wanafunzi kupitia vitabu vya kiada au rejea haiwezi kusemekana kuwa inawaandaa vema. Kielelezo namba 4.5 kinadhihirisha mikanganyiko hiyo ambapo tungo moja imeonekana kuchanganuliwa kwa njia tofauti:

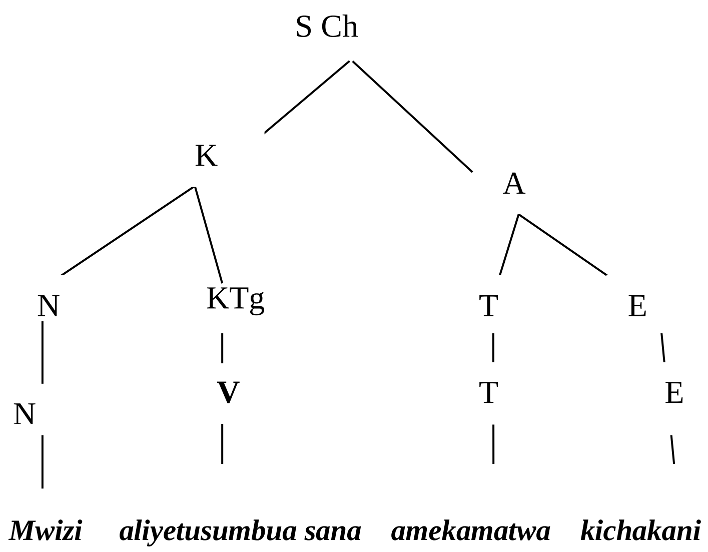

Kielelezo 4.5 a na b: Uchanganuzi wa Tungo Usiofanana

4.5 (a) Chanzo: John (2009)

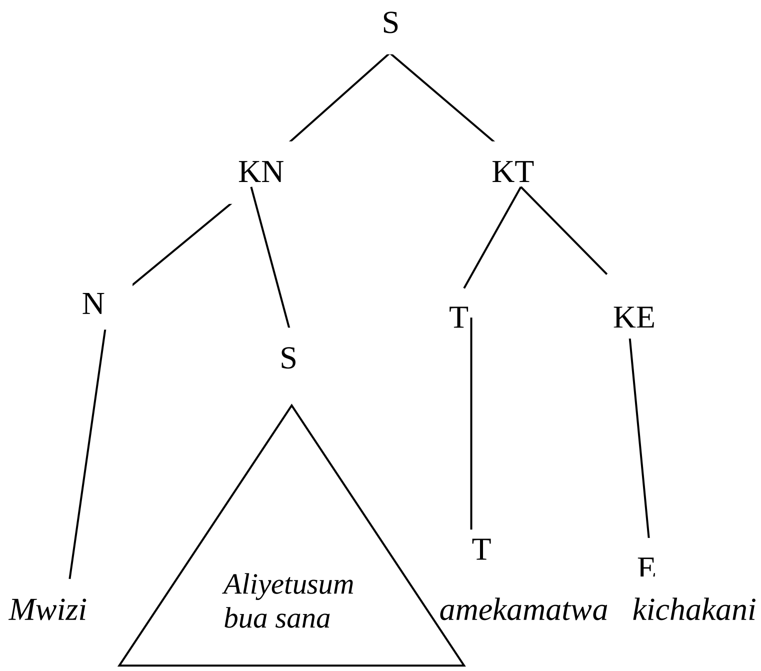

Kama tungo hiyo hapo juu ingechanganuliwa katika ngazi ya elimu ya Chuo Kikuu ingeoneshwa Kama ifuatavyo:**-4.5 (b**

Katika kielelezo na 4.5: (a) tunaona matumizi ya istilahi za Kiima na kiarifu na katika Kielelezo 4.5(b) tunaona matumizi ya Kikundi Nomino na Kikundi Tenzi.

Kwa mujibu wa data kutoka maktabani Massamba (kisha tajwa), anasema kuwa hapa ni dhahiri kwamba kuna uchanganyaji wa dhana za sarufi za kimapokeo na Sarufi Msonge ambazo zinatumia Kiima, Kiarifu, Shamirisho na chagizo, na dhana za Sarufi Miundo mkabala ambao hutumia KN na KT. Mwanafunzi hawezi kuandaliwa vema kumudu kozi za isimu vyuo vikuu kama alijifunza kwa kutumia vitabu vyenye ruwaza mchanganyiko sekondari.

i. Walimu 08 kati ya 14 sawa na 57% walitaja kuwa mada nyingine inayochanganya inahusu aina za sentensi. Watafitiwa walisema kuwa

uainishaji wa sentensi katika ngazi ya sekondari hufanyika bila kufuata ruwaza maalumu.

Watafitiwa walidai kuwa uainishaji wa aina za sentensi hufanyika kutegemeana na mtunzi wa kitabu cha kiada, hivyo kuchanganya walimu na wanafunzi.

Wapo watunzi wanaotambua sentensi sahili, ambatano, changamano, na wengine huongeza sentensi arifu, shurutia, amrishi, swalifu, na mshangao bila ufafanuzi wowote.

Ilivyo ni kwamba vitabu hivyo vinapaswa kuainisha sentensi kwa kutumia kigezo kinacho julikana badala ya vitabu hivyo kuzigawa kiholela.

Kwa mujibu wa data kutoka maktabani, katika uainishaji wa sentensi Matinde (2012:158-160) amefafanua kuwa sentensi huainishwa kwa kuzingatia ama uamilifu wake au muundo wake. Mwanafunzi hawezi kuandaliwa vema kumudu kozi za isimu vyuo vikuu kama sekondari alijifunza kwa kutumia vitabu vyenye mada za isimu zisizo na ruwaza moja ya uainishaji wake. Allwright (1981) anasema kuwa vitabu vya kiada katika mazingira fulani vinaweza kuathiri ushiriki wa mwanafunzi katika harakati za kujifunza. Mfano halisi ni vitabu ambavyo mada zake zimechanganywa.

4.4.1.4 Uhaba wa Kamusi Shuleni Ni Kikwazo Katika Kuwaandaa Vema Wanafunzi Wa Sekondari

Swali linalohusu uwepo wa kamusi shuleni liliulizwa kwa wanafunzi wa sekondari. Hali ya uwepo wa kamusi za Kiswahili kwa Kiswahili katika shule za sekondari ni

tete maana ilidhirika kuwa shule iliyokuwa na kamusi za Kiswahili kwa Kiswahili nyingi zaidi ilikuwa na kamusi 12 tu ilhali shule moja ilikuwa haina kamusi kabisa. Hali ya kamusi katika shule saba imeoneshwa katika kielelezo cha baa grafu hapa chini: Baa Grafu Ikionesha Idadi Ya Kamusi Katika Shule A, B, C, D, E, F Na G.

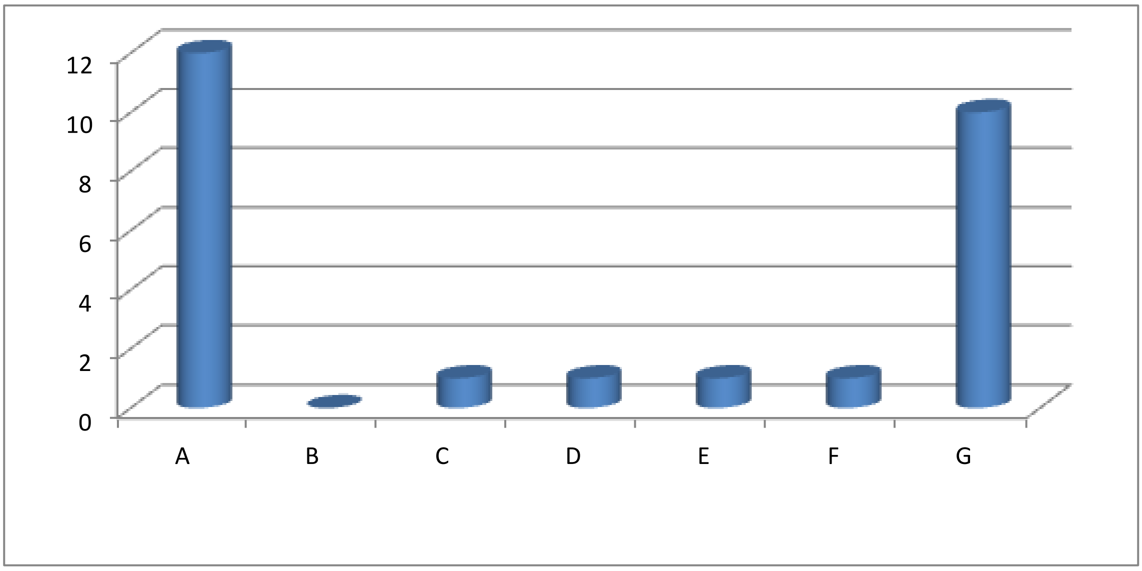

Kielelezo 4.6: Hali ya Upatikanaji wa Kamusi Shuleni

Chanzo: Data kutoka uwandani (2016)

Ufunguo: Herufi A=Kazima, B=Kariakoo, C=Lwanzali, D=Nyamwezi, E=Kanyenye, F=, Kazehill, na G=Ipuli.

Kutokana na baa grafu hiyo inadhihirika kuwa hali ya upatikanaji wa kamusi shuleni ni tete. Imebainika kuwa shule B haina kamusi ya Kiswahili kwa Kiswahili hata moja ilhali shule C, D, E, na F zina kamusi moja moja tu.

Utafiti kutoka maktabani ulionesha kuwa mtaala wa sekondari hausisitizi matumizi ya kamusi katika kujifunza somo la Kiswahili (Msanjila 2005).

Msanjila akimnukuu Mdee (2001: 264) anasema: " Maudhui ya Kamusi siyo maana pekee, bali zipo taarifa nyingine hususani za kisarufi. Tumeona kuwa taarifa za kisarufi katika kamusi huweza kumsaidia mwanafunzi kuongeza ujuzi wake wa sarufi ya lugha ambayo ni msingi wa kupata umilisi wa kuiongea na kuiandika lugha".

Kamusi ni kitabu muhimu kwa ajili ya kumuandaa mwanafunzi atakayesoma somo la leksikografia Chuo Kikuu na pia ni msingi mkubwa wa kujifunza misamiati na semantiki katika vyuo vikuu. Kukosekana kwa kamusi katika shule za sekondari ni uthibitisho kuwa mwanafunzi atakayekwenda Chuo Kikuu kusoma kozi za semantiki na leksikografia hatakuwa ameandaliwa vizuri. Hivyo moja wapo ya mada za isimu sekondari ambazo hazimuandai vema mwanafunzi atakaye kwenda kusoma isimu Chuo Kikuu ni mada ya kamusi, hii ni kwasababu inafundishwa juujuu bila kutumia zana halisi ambayo ni kamusi yenyewe.

Msanjila (kisha tajwa) akirejelea watafitiwa wake anasema; walimu waliohudhuria katika semina hizo walikiri uwepo wa matumizi duni ya kamusi miongoni mwa walimu na wanafunzi katika shule za sekondari, na waliongeza kuwa hata pale kamusi inapotumika lengo huwa ni kutafuta maana za maneno. Hivyo mada ya kamusi pia imebainika kutowaandaa vema wanafunzi wanaohitimu somo la Kiswahili sekondari na kwenda kusoma isimu vyuo vikuu, hii ni kwasababu kwa upande wa sekondari kamusi hutumika mara chache mno tena kwa dharura, kama jinsi ambavyo wanafunzi 23 wa sekondari sawa na asilimia 67.6% walivyojibu swali namba 17 kuwa kamusi hutumika kwa dharua.

4.4.1.5 Uhaba wa Vitabu Vya Kiada Shuleni Ni Kikwazo Katika Kuwaandaa Vema Wanafunzi Wa Sekondari

Swali namba moja kwa ajili ya wanafunzi wanaosoma sekondari lilikusudia kubaini kama vitabu vya kiada shuleni vinatosheleza. Msingi wa swali hili ni kwamba kwa upande wa sekondari mada za isimu zimejumuishwa kwenye kitabu cha kiada ambacho hujumuisha mada zote za isimu, uandishi, fasihi na kadhalika. Wanafunzi wote 34 walijibu swali hili. Kwa upande wa vitabu vya kiada ilibainika kuwa uwiano wa kitabu kimoja kwa mwanafunzi ni kati ya 1:5-10 na hivyo wanafunzi huweza kuazimwa vitabu kwa muda wa juma moja au majuma mawili na kisha kuvirejesha ili waazimishwe wengine.

Kwa kuwa vitabu vya kiada ndivyo vinavyo beba mada za isimu, ni dhahiri kuwa upungufu mkubwa wa vitabu unasababisha wanafunzi wasiandaliwe vema kumudu somo la isimu Chuo Kikuu. Warming (1982) anasema kwamba vitabu vya kiada ni chanzo muhimu kwa mwanafunzi shuleni kwa ajili ya kujifunza, kueneza utamaduni, na kuongeza maarifa ya wanafunzi. Msanjila (2005) anasema kuwa kutonunuliwa vitabu vya kutosha vya Kiswahili sekondari ni ishara mojawapo kuwa somo la Kiswahili halipewi kipaumbela kama yalivyo masomo ya sayansi na kiingereza.

Warning (1982) akiwarejea Edge na Wharton (1998) na Tomlinson (2008) anasema kuwa vitabu vya kiada yafaa viwe msaada kwa ajili ya mwalimu ambaye si mzoefu, au walimu wasio wazoefu katika ufundishaji wa lugha, hasa lugha ya mazungumzo.

4.4.1.6 Upungufu Uliomo Katika Mtaala wa Kiswahili Sekondari Ni Kikwazo Katika Kuwaandaa Vema Wanafunzi Wanaosoma Kiswahili Sekondari

Maswali namba 10 na 11 kwa ajili ya wanaChuo yalilenga kubaini upungufu uliomo katika mtaala wa sekondari ambao huchangia mada kadhaa kutowaandaa vema wanafunzi wanaohitimu somo la Kiswahili sekondari kwenda kusoma somo la isimu vyuo vikuu. Swali hili lilijibiwa na wanafunzi wa Chuo Kikuu wanne kati ya watano sawa na 80% na kwa walimu lilikuwa swali namba 17, ambapo walimu wa Kiswahili sekondari 11 kati ya 14 sawa na 78.6% ya waliojibu swali hili walitaja upungufu ufuatao:-

i) Mtaala hautilii mkazo mada za isimu katika ngazi ya sekondari ndio maana hakuna vitabu vya kiada vya isimu ilhali sekondari kuna vitabu vya kiada vya fasihi kwa kidato cha tatu hadi cha sita

ii) Vitabu vya rejea vya isimu havitoshi kwa wanafunzi na vina viwango vya elimu ya juu zaidi.

iii) Fasili ya Mofimu na uchanganuzi wa tungo haviendani na vyuo vikuu.

iv) Fonetiki, fonolojia na isimujamii hazimo katika mtaala wa sekondari.

v) Hakuna maabara za masomo ya lugha.

vi) Hakuna walimu wenye ujuzi wa isimu, wanategemea vitabu vya kiada ambavyo hutofautiana na hivyo kuwachanganya walimu na wanafunzi.

vii) Kuna baadhi ya mada hazimo katika mtaala lakini maswali yake hutokea kwenye mitihani.

viii) Kuna baadhi ya mada hazimo katika muhtasari lakini zimo katika vitabu vya kiada.

ix) Baadhi ya vitabu vya kiada huhitilafiana kimaudhui hivyo kuleta mkanganyiko.

x) Mada hazina mpangilio unaoeleweka bali hujirudia katika vidato vya juu.

xi) Uainishaji wa ngeli za nomino yafaa uwe na kigezo kimoja.

xii) Mipaka ya mofimu kwa baadhi ya maneno ya Kiswahili si bayana.

xiii) Hakuna semina za mada za isimu.

xiv) Vitabu vya kiada na kamusi shuleni havitoshi.

xv) Kuwe na kitabu rasmi kwa ajili mada za isimu tu.

Maelezo yao hayo yanajibu swali lililotaka kujua mada za sekondari zisizowaandaa veema kumudu somo la isimu vyuo vikuu. Upungufu namba (i) mpaka (xv) ni sehemu ya upungufu wa mtaala mchanganyiko ambao husababisha wahitimu wa sekondari kwa mada za isimu wasiandaliwe vema kusoma kwa ajili ya kwenda kusoma somo la isimu Chuo Kikuu.

Kwa mujibu wa data kutoka maktabani, upungufu kama huo ulibainishwa pia na Msanjila (2005), Ndosi (2011), Mtana (1998) na Mbalamwezi (2012).

4.4.1.7 Zipo Mada Za Isimu Sekondari Ambazo Zina Msaada Kwa Mwanafunzi Atakayekwenda Kusoma Isimu Chuo Kikuu

Swali la nne la hojaji liliwataka wanafunzi wa Chuo Kikuu walinganishe namna mada za sekondari zilivyowasaidia kujifunza kozi mbali mbali za isimu. Matokeo yalikuwa kama ifuatavyo:-

Jedwali 4.2: Namna Mada Za Sekondari Zilivyowasaidia Kujifunza Kozi Za Isimu Chuo Kikuu

Jina la kozi	**Idadi ya watafitiwa**	**Zimesaidia sana**	**Zimesaidia**		**Zimesaidia kidogo**		**Hazijasaidia kabisa**	
			Idadi	%	Idadi	%	Idadi	%
Fonetiki	5	0					05	100%
Fonolojia	5	0	02	40%	03	60%		
Mofolojia	5	0	04	80%	01	20%		
Sintaksia	5	0	03	60%	02	40%		
Semantiki	5	0	02	40%	03	60%		
Isimujamii	5	0			02	40%	03	60%

Chanzo: Data kutoka uwandani (2016)

Jedwali namba 4.2 hapo juu linashabihiana na jedwali 4.1 kwasababu linaonesha kuwa fonetiki bado inaongoza kwa kutokuwa na kozi tangulizi zinazoweza kumsaidia mwanafunzi atakayehitimu Kiswahili sekondari na kwenda kusoma isimu Chuo Kikuu. Kwa upande mwingine mofolojia (80%) inaonekana ikiwa na mada tangulizi nyingi na hivyo kuwa msaada mkubwa kwa mwanafunzi atakayekwenda kusoma isimu Chuo Kikuu, ikifuatiwa na mada ya sintaksia (60%) ambazo zimo kwenye kipimo cha zimesaidia. Mada hizo ni msaada kwa mwanafunzi aliyehitimu Kiswahili sekondari na kwenda kusoma isimu Chuo Kikuu. Ni dhahiri kuwa wanafunzi hupata shida sana kwa kukosa mada tangulizi kwa ajili ya kujifunza kozi ya fonetiki na fonolojia Chuo Kikuu. Matokeo haya yanajibu lengo mahususi la kwanza kwamba zipo mada kadhaa zinazowaandaa vema wanafunzi wa sekondari kama mada zinazohusiana na mofolojia na sintaksia na zile ambazo haziwaandai vema kujifunza kozi ya isimu vyuo vikuu kwa mfano mada zinazohusiana na kozi ya fonetiki na fonolojia kama ilivyooneshwa kwenye jedwali (na. 4.2) hapo juu.

4.4.2 Maoni Hasi Dhidi Ya Mada Za Isimu Na Somo La Kiswahili Kwa Ujumla

Utafiti huu pia ulichunguza maoni hasi ya wanafunzi na walimu kuhusu mada za isimu na zisizo za isimu kwa sababu hii inaweza kuathiri ujifunzaji, umilisi wa sarufi na mazungumzo (Babusa, 2010).

4.4.2.1 Wanafunzi Hutenga Muda Mfupi Wa Kusoma Mada Za Isimu

Swali la 7 lililenga kubaini jinsi wanafunzi wa sekondari wanavyotenga muda wa kusoma mada za isimu zikilinganishwa na mada nyinginezo, ambapo sarufi na utumizi wa lugha vililinganishwa na fasihi simulizi, riwaya, na uandishi. Matokeo yalikuwa kama ifuatavyo:

i) Sarufi na utumizi wa lugha = wanafunzi 05,

ii) Fasihi simulizi= wanafunzi 09,

iii) Riwaya na Tamthiliya (R&T) = wanafunzi 18,

iv) Uandishi = wanafunzi 02.

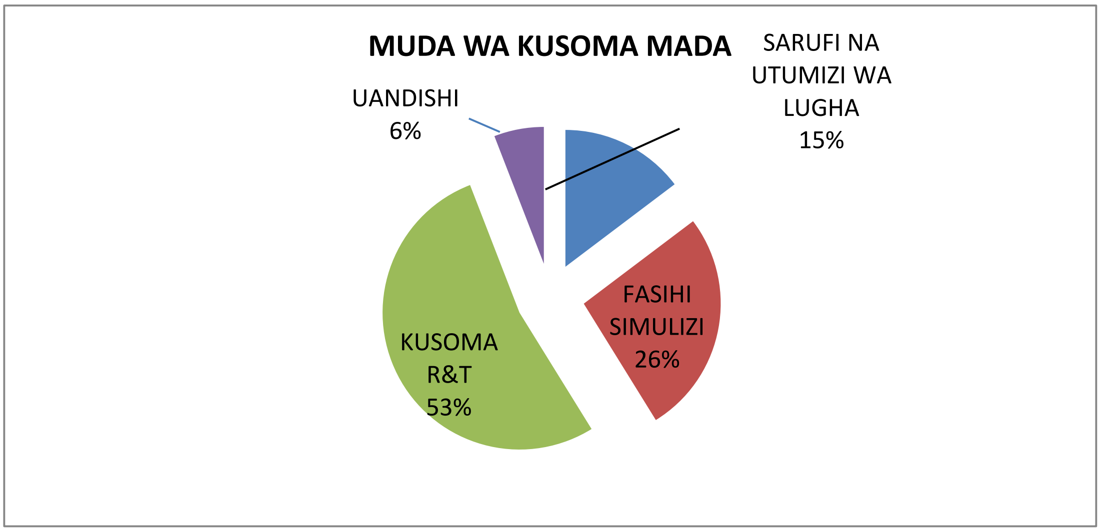

Kielelezo 4.7: Namna Wanafunzi Wanavyotenga Muda Wa Kusoma Mada Mbali Mbali Za Somo La Kiswahili Sekondari

Muda ambao mwanafunzi anatenga kwa ajili ya kusoma mada kwa siku ni ishara ya jinsi mwanafunzi anavyothamini mada husika. Mada anazozipenda mwanafunzi huzitengea muda mwingi zaidi. Kudhani kuwa mada au somo usilolitengea muda wa kutosha utalifaulu ni sehemu ya mtazamo hasi wa mada hiyo au somo hilo.

Kuhusu umuhimu wa kutenga muda wa kutosha kwa somo linalothaminiwa, Msanjila (2015) anasema kuwa inashangaza kuona kuwa somo la Kiingereza limetengewa vipindi sita kwa juma ilhali somo la Kiswahili limetengewa vipindi vitatu tu.

4.4.2.2 Maoni Hasi Ya Wanachuo Kuhusu Mada Za Isimu

Maswali namba 6 hadi 8 yalilenga kubaini maoni hasi kwa wanaChuo kuhusu mada za isimu na somo la Kiswahili ambalo kwa sekondari limebeba pia mada za isimu. Swali hili ni la msingi kwa kuwa kama wanafunzi wana mtazamo hasi dhidi ya mada za isimu au somo la Kiswahili, au hata jamii kwa ujumla ina mtazamo hasi ni dhahiri kuwa wanafunzi hawatasoma kwa moyo mkunjufu isimu ambayo ni sehemu pia ya somo la Kiswahili katika shule za sekondari. WanaChuo walitakiwa waeleze hadhi ya mwalimu wa sayansi akilinganishwa na mwalimu aliyesoma Kiswahili. WanaChuo walikuwa na haya ya kusema:-

i) Serikali inathamini masomo ya sayansi zaidi kwa kuwa hata wanaopewa mikopo vyuo vikuu ni wale wanaosoma masomo ya sayansi

ii) Somo la Kiswahili linachukuliwa kuwa ni rahisi na mtu yeyote anaweza kulisoma hata mwenye akili ya chini

iii) Wanaosoma sayansi hudhaniwa kuwa ni wabunifu zaidi

iv) Somo la Kiswahili hudhaniwa kuwa ni somo la wanawake

v) Wakilinganisha mada za fasihi na isimu (swali namba 8) wanafunzi wote watano sawa na 100% walisema mada za isimu ni ngumu kuliko mada za fasihi. Wakihitimisha walisema kuwa katika mitihani ya NECTA wanafunzi wengi hufaulu fasihi zaidi.

Swali hili linajibu lengo la pili lililotaka kubaini mtazamo hasi wa walimu na wanafunzi kuhusu mada za isimu zilizomo katika mtaala wa Kiswahili. Imedhihirika kuwa wanafunzi wanaamini kuwa Kiswahili hakina hadhi kubwa kama masomo mengine hasa ya sayansi na kwa hali hii wana mtazamo hasi dhidi ya somo la Kiswahili ambalo kwa shule za sekondari hujumuisha mada za isimu.

Kwa mujibu wa data kutoka maktabani, swala la mtazamo hasi wa somo lilibainishwa pia na Seka (1979) katika tasnifu yake ya uzamili ya Chuo Kikuu cha Dar-es-Salaam. Seka alitafiti kuhusu mambo yanayoathiri ufaulu mzuri katika somo la hisabati miongoni mwa wanafunzi wa kidato cha nne katika shule za sekondari nchini Tanzania. Miongoni mwa mambo aliyoyabainisha ni pamoja na wanafunzi kuwa na imani potofu kuwa hesabu ni ngumu. Katika maoni ya wanaChuo hapo juu (v) tumeona pia wakisema kuwa mada za isimu ni ngumu. Pia mtazamo hasi wa mada zilizo ndani ya somo la Kiswahili umewahi kubainishwa na Mbunda (1979), alibaini kuwa wanafunzi walikuwa na mtazamo hasi wa somo la Kiswahili ndiyo maana walikuwa hawafanyi vizuri katika mada ya uandishi. Matokeo ya utafiti huo yana uhusiano na utafiti huu kwa kuwa alichunguza ufundishaji wa mojawapo ya mada iliyojumuishwa ndani ya somo la Kiswahili sekondari, ambapo katika utafiti

wa Mbunda na utafiti huu, zote zimebainisha mtazamo hasi wa wanafunzi dhidi ya somo la Kiswahili ambacho kimebeba mada zilizokuwa zinachunguzwa.

Hoja namba (iv) hapo juu kuwa Kiswahili hudhaniwa ni somo rahisi ni mtazamo hasi ambao una ufanano na maelezo ya utafiti wa Msanjila (2005) anaposema kuwa inapotokea kuwa shule haina mwalimu wa Kiswahili, mkuu wa shule huweza kuteua mwalimu yeyote afundishe somo hilo hata kama si mwalimu wa somo la Kiswahili. Msanjila anaongeza pia kuonesha jinsi Kiswahili kisivyothaminiwa kwa kutokuwa na semina za mara kwa mara za walimu wa somo hilo na pia kutotengewa fedha nyingi za kununulia vitabu vya Kiswahili na vifaa vya kujifunzia kama yalivyo masomo ya sayansi, Kiingereza na hisabati. Katika mtazamo hasi wa somo la Kiswahili wa namna hiyo somo la isimu ambalo ni sehemu ya somo la Kiswahili sekondari haliwezi kuwa na msingi mzuri kwa wanafunzi watakaokwenda kusoma isimu Chuo Kikuu. Katika sehemu ya (V) hapo juu watafitiwa wameonesha mtazamo hasi dhidi ya isimu kuwa ni ngumu madai ambayo msingi wake haujafahamika.

4.4.2.3 Maoni Hasi Ya Wanafunzi Wa Sekondari Dhidi Ya Mada Za Isimu Kwa Kulinganisha Na Mada Nyinginezo za Kiswahili

Swali namba mbili kwa ajili ya wanafunzi wanaosoma sekondari lilikusudia kubaini mada ya Kiswahili zinazochukiwa zaidi na wanafunzi. Mada zilizolinganishwa zilikuwa; fasihi simulizi, sarufi, fasihi andishi, na maendeleo ya Kiswahili. Lengo la swali hili lilikuwa kupima kiwango ambacho wanafunzi wana mtazamo hasi kwa mada za isimu. Pia swali la tatu liliwataka waeleze sababu zilizowafanya wachague

mada kuwa ya kwanza kwa kuipenda. Matokeo yamewasilishwa katika jedwali lifuatalo. Wanafunzi wote 34 walijibu swali hili kama ifuatavyo:

Jedwali 4.3: **Maoni Hasi Dhidi Ya Mada Za Isimu**

Mada	**Jumla ya washiriki**	**Walioipenda zaidi kwa kuweka 1**	**Asilimia**
Fasihi simulizi	34	15	44.1%
Sarufi	34	04	11.8%
Fasihi andishi	34	09	26.5%
maendeleo ya Kiswahili	34	06	17.6%
		Jumla	100%

Chanzo: Data kutoka uwandani (2016)

Jedwali hapo juu linaweza kuoneshwa vizuri katika kielelezo cha pia kifuatacho:

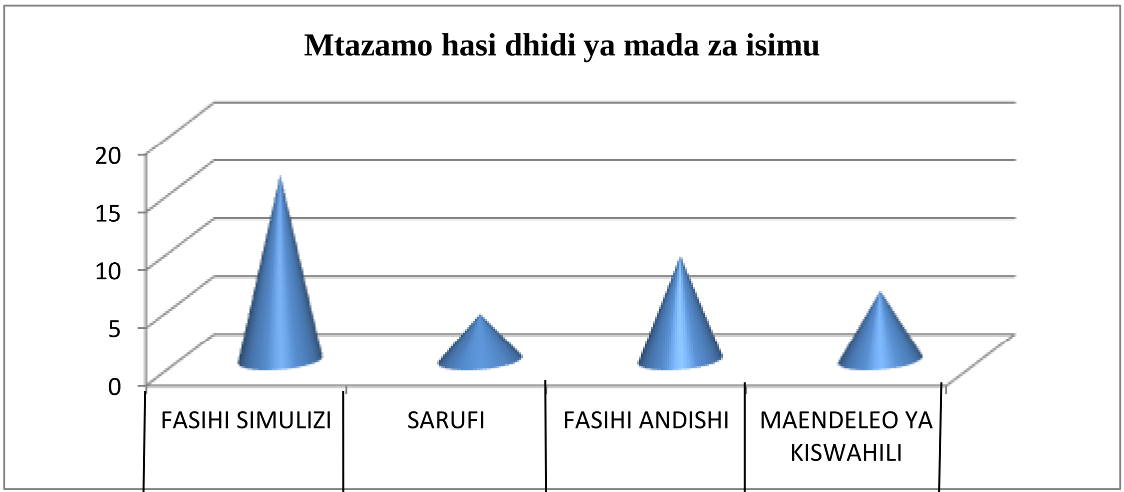

Asilimia	44.1%	11.8%	26.5%	17.6%

Kielelezo 4. 8: Mtazamo Hasi Dhidi Ya Mada Za Isimu

Chanzo: Data Kutoka Uwandani (2016). Ufunguo: Asilimia ndogo=mtazamo hasi

Kutokana na jedwali namba 4.3 na kielelezo cha pia namba 4.8 hapo juu, imedhihirika kuwa wanafunzi wengi wanamtazamo hasi dhidi ya mada ya sarufi

ambayo ni mada iliyo katika kozi ya isimu. Kama wanafunzi wengi wana mtazamo hasi dhidi ya mada ya sarufi si rahisi mada hiyo ikawaandaa vema kwa ajili ya kusoma isimu Chuo Kikuu. Mtazamo hasi wa mwanafunzi humfanya ashindwe kujifunza vizuri somo au mada husika kama asemavyo Seka (1979), Mbunda (1979) na Babusa (2010).

4.4.2.4 Maoni Hasi Kwa Mada Za Kiswahili Isimu, Kuhusu Mada Za Kiswahili Ambazo Wangepaswa Kuendelea Nazo Vyuo Vikuu

Swali la 5 liliwataka wanafunzi wa sekondari wachague mada moja kati ya nne ambazo wangependa kuendelea nazo katika elimu ya juu. Mada zilizowasilishwa kwao ili wachague zilikuwa:

a) Fasihi andishi.

b) Fasihi simulizi.

c) Sarufi na utumizi wa lugha, na

d) Ushairi.

Matokeo ya swali hilo ambalo lilijibiwa na wanafunzi wote 34 yalikuwa kama ifuatavyo:

Jedwali 4.4: Maoni Hasi Dhidi Ya Mada Za Isimu

Mada	**Washiriki**	**Mada ya kuendelea nayo elimu ya juu**	**%**
a) Fasihi andishi	34	09	26.5%
b) Fasihi simulizi	34	16	47.1%
c) Sarufi na utumizi wa lugha	34	03	08.8%
d) Ushairi	34	06	17.6%
		Jumla	100%

Ufunguo: Asilimia ndogo=Maoni hasi. Chanzo: Data Kutoka Uwandani (2016)

Mada za isimu hata pale zilipolinganishwa na mada nyinginezo za Kiswahili pamoja na fasihi simulizi bado matokeo yalionesha vile vile. Kwa hakika mada za isimu zimekosa mizizi kiasi cha kutopendwa tangu sekondari na hivyo kuwafanya wasiwe na utayari wa kusoma isimu vyuo vikuu. Kwa hakika wanafunzi wana mtazamo hasi dhidi ya mada za isimu. Kwa hiyo imedhihirika kuwa wanafunzi wa sekondari wana mielekeo hasi dhidi ya mada za isimu.

Jedwali hapo juu linaweza kuoneshwa vizuri katika kielelezo kifuatacho:

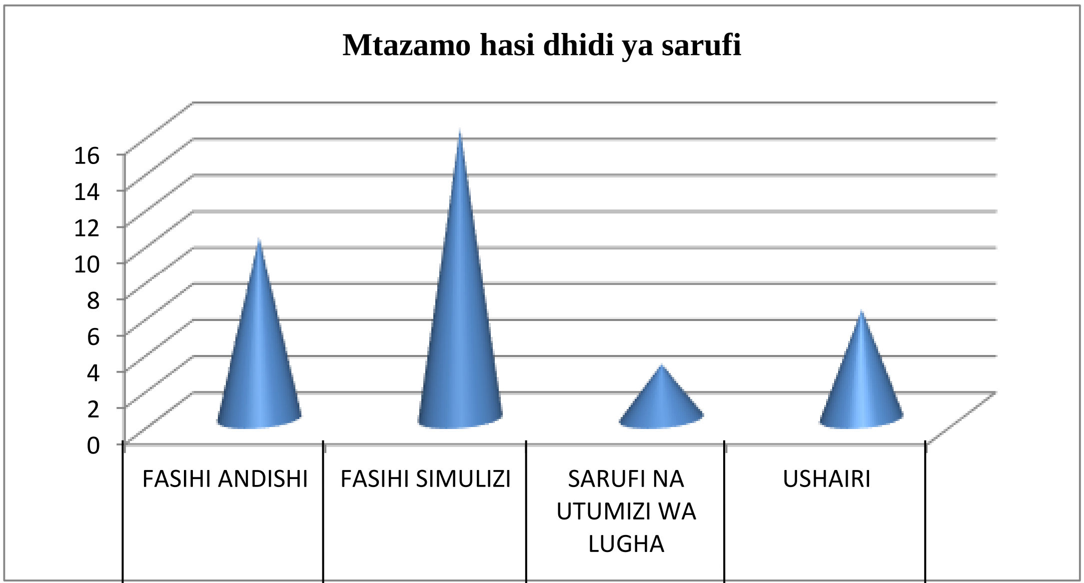

Asilimia	26.5%	47.1%	08.8%	17.6%

Kielelezo 4.9: Maoni Hasi Ya Wanafunzi Dhidi Ya Mada Za Isimu

Chanzo: Data Kutoka Uwandani (2016)

Matokeo haya kama ilivyo jedwali namba 4.4 hapo juu yanaonesha kuwa wanafunzi wengi wangependa waendelee na somo la fasihi katika elimu ya juu. Hivyo mada za isimu haziwavutii wanafunzi walio wengi wanapojifunza somo la Kiswahili

sekondari na kwa vyovyote vile haziwezi kuwaandaa vema kusoma isimu vyuo vikuu wakati wamekwisha zichukia kuanzia ngazi ya elimu ya sekondari.

Wakijibu swali la sita lililowataka kutoa sababu za chaguo walilolifanya katika swali la tano hapo juu; waliochagua fasihi simulizi ambazo ni 47.1% walikuwa na haya ya kusema:

i) Mwalimu anapofundisha hueleweka vizuri.
ii) Inaelimisha na kufurahisha.
iii) Inasaidia kufikisha ujumbe kwa jamii.
iv) Ina uhalisia katika maisha ya kila siku.
v) Siyo ngumu kueleweka.

Tunaona mtazamo hasi wenye imani potofu kuwa mada za isimu ni ngumu ukiendelea kutajwa na wanafunzi wa sekondari walio wengi pia kama ilivyokuwa kwa wanafunzi wa Chuo Kikuu. Matokeo yalidhihirisha kuwa fasihi simulizi na fasihi andishi, ndizo stadi zilizopendelewa sana na wanafunzi zikifuatwa na fasihi andishi.

Katika utafiti wa Njogu (2015) alibaini kuwa, stadi zilizokosa umaarufu miongoni mwa wanafunzi zilikuwa sarufi na matumizi ya lugha zikiwa na wastani wa 2.30 na kuandika ikiwa na wastani wa 1.70. Njogu (2015) alihitimisha kwa kusema kuwa matokeo hayo yalikuwa ya kusikitisha kwani sarufi ni muhimu sana katika kujenga umilisi wa lugha. Anamnukuu Williams (2005) ambaye anasema kuwa sarufi huathiri umilisi wa kuandika, Njogu anasema kuwa hoja hii inaungwa mkono na Gathumbi na Masembe (2005) na Bwire na Vikiru (2008).

4.4.2.5 Mgawanyo Mbaya Wa Alama Katika Mitihani ya NECTA Husababisha Maoni Hasi

Maswali namba 6 hadi 8 ya mahojiano kwa walimu na wakuu wa idara za Kiswahili yalijibiwa na wakuu wa idara wote 7 na walimu wa Kiswahili 14 sawa na 100%. Maswali yalikusudia kubaini mtazamo hasi kwa mada za isimu unaochangiwa na maelekezo ya mitihani ya NECTA. Ulinganisho ulifanywa katika mgawanyo wa alama za mitihani ya kitaifa kwa mada zinazohusu isimu na mada zisizo husu isimu. Lengo la ulinganisho huo lilikuwa kubaini mada ambazo zimetengewa asilimia kubwa ya alama kwa upande wa mitihani ya kitaifa. Kwa ujumla watafitiwa wote 21sawa na 100% walikiri kuwa mada zinazohusu isimu zilikuwa na alama ndogo katika mitihani kitu ambacho huwanyima motisha wanafunzi na walimu wa sekondari hivyo kutotilia mkazo mada za isimu.

Mtazamo hasi huweza kusababishwa na ukosefu wa motisha wa alama katika mitihani ya kitaifa kama asemavyo Njogu (2015) anapo wanukuu Gathumbi na Masembe (2005) kuwa wanafunzi wengi huimarisha lugha tu kwa minajili ya mitihani na wakisha kuifanya mitihani hiyo hupuuzilia mbali kanuni faafu za lugha hiyo na hata kuichukulia kama wasiyoielewa kabisa. Kwa kauli hiyo ni dhahiri kuwa kama mada haina alama nyingi kwenye mtihani wa mwisho kama ilivyo mada za isimu si wanafunzi wala walimu wanaoweza kuwa na mtazamo chanya dhidi ya mada hizo.

Kwa mujibu wa data toka maktabani; kwa mitihani ya taifa ya kidato cha nne kwa miaka mitatu mfululizo (2013-2015); mgawanyo wa alama kwa mada zote ni kama

ifuatavyo:

Jedwali 4.5: Sarufi na Utumizi wa Lugha Zina Alama Ndogo

Mada	**Sehemu**	**Alama Katika %**
Ufahamu	A	10
Sarufi Na Utumizi Wa Lugha	B	25
Uandishi	C	10
Maendeleo Ya Kiswahili	D	10
Fasihi Kwa Ujumla	E	45
Jumla Ya Alama		100

Chanzo: Mitihani ya NECTA (2013-2015)

Kutokana na Jedwali hilo, ni dhahiri kuwa mwanafunzi akifaulu *fasihi kwa ujumla* (sehemu C) atapata ufaulu wa C (45%), ilhali akifaulu *fasihi na utumizi wa lugha* (sehemu B), alama yake ya ufaulu itakuwa F (25%). Hivyo lazima awe na mtazamo hasi dhidi ya mada za isimu zilizomo katika sehemu B(Sarufi na utumizi wa lugha). Halikadhalika kwa mwalimu anayetaka wanafunzi wake wafaulu, nguvu yake kubwa hataielekeza kwenye Sarufi na utumizi wa lugha.

4.4.3 Njia Zinazoweza Kutumika Ili Wanafunzi Wamudu Vema Mada za Isimu Sekondari na Hatimaye Vyuo Vikuu

4.4.3.1 Mapendekezo ya Wanachuo Kuhusu Uimarishaji wa Isimu Sekondari

Katika swali la 11 wanafunzi wa Chuo Kikuu walipendekeza yafuatayo yafanyike ili kukuza isimu sekondari na hatimaye vyuo vikuu.

i) Mada za utangulizi kwa ajili ya kozi za fonetiki, fonolojia na isimujamii ziingizwe katika mtaala wa sekondari kwa kiasi cha kuweza kumsaidia mwanafunzi atakaye kwenda kusoma isimu Chuo Kikuu

ii) Vitabu vinavyoshughulikia isimu tu viandaliwe kwa ajili ya shule za sekondari.

iii) Maabara za lugha ya Kiswahili zianzishwe

iv) Mada zipangwe vizuri na kwa kufuata vidato

v) Kwa baadhi ya mofimu, mipaka baina ya mofimu haiko wazi, yafaa zipewe tahajia mpya.

4.4.3.2 Mapendekezo ya Walimu Wa Sekondari Pamoja Na Wakuu Wa Idara Za Kiswahili Sekondari Kuhusu Uimarishaji Wa Isimu

Asilimia 78.6% ya walimu wa somo la Kiswahili waliojibu swali namba 18 na wakuu wa idara za Kiswahili sekondari wote 7 waliojibu swali namba 16 la mahojiano lilowataka wataje jinsi ya kupunguza matatizo yaliyomo katika mtaala wa sekondari yanayokwamisha ujifunzaji mzuri wa mada za isimu sekondari yanavyoweza kuondolewa au kupunguzwa walikuwa na mapendekezo yafuatayo:-

i) Kuwepo na kigezo maalumu cha kutambua aina za sentensi

ii) Kuwe na kigezo kimoja cha upatikanaji ngeli

iii) Maneno yaandikwe vizuri ili iwe rahisi kuzigawa mofimu

iv) Kuwe na kitabu kimoja cha kiada na kihakikiwe na wataalamu wa elimu ya juu, pia kiendane na muhtasari

v) Maeneo yenye utata katika mtaala yaboreshwe/kuwe na usawazisho wa maeneo yanayopingana katika vitabu

vi) Kuwe na semina za mara kwa mara ili kujenga uelewa wa pamoja

vii) Walimu wa Kiswahili washirikishwe katika kuandaa mitaala na mihtsari ya Kiswahili

viii) Kuwe na vitabu vyenye mada za isimu tu ili kuondoa mkanganyiko
ix) Kuwe na walimu wa kufundisha mada za isimu tu katika shule za sekondari
x) Vitabu vya kiada visiwe na mada ambazo hazimo katika muhtasari wa somo.

Kwa mujibu wa data toka maktabani, upungungufu huo pamoja na mapendekezo yamewahi pia kubainishwa na watafiti kadhaa, mfano Msanjila (kisha tajwa), alisema kuwa mada za sekondari hujirudia pasipo sababu ya msingi kiasi kwamba mwalimu asiye mzoefu huweza kurudia rudia kitu kilekile bila sababu yoyote. Naye Allwright (1981) anasema kuwa vitabu vya kiada katika mazingira fulani vinaweza kuathiri ushiriki wa mwanafunzi katika harakati za kujifunza. Mfano halisi ni vitabu ambavyo mada zake zimechanganywa. Warnings (1982) akimnukuu na Edge na Wharton (1998) na Tomlinson (2008) kuwa vitabu vya kiada yafaa viwe msaada kwa ajili ya mwalimu ambaye si mzoefu, au walimu wasio wazoefu katika ufundishaji wa lugha, hasa lugha ya mazungumzo. Majibu hayo ya watafitiwa yanajibu lengo namba tatu lililowataka watafitiwa wapendekeze njia zitakazorahisishia wanafunzi wanaohitimu somo la Kiswahili sekondari kujifunza somo la isimu vyuo vikuu.

4.5 Hitimisho

Utafiti huu ulibainisha kuwa katika muhtasari wa sekondari kuna mada ambazo humuandaa vema mwanafunzi atakayekwenda Chuo Kikuu baada ya kuhitimu Kiswahili sekondari aweze kumudu mada za isimu Chuo Kikuu; pia utafiti ulikusudia kubainisha kuwa kuna mada katika mtaala wa sekondari wa somo la Kiswahili ambazo hazimsaidii mwanafunzi atakayekwenda kusoma isimu Chuo Kikuu. Mada zote za aina mbili zimeweza kubainishwa kupitia utafiti huu. Pia utafiti

ulitaka kubainisha maoni ya walimu na wanafunzi kuhusu mada za isimu zilizomo katika mtaala wa sekondari. Imebainika kwamba walimu na wanafunzi wana maoni hasi dhidi ya mada za isimu. Mwisho utafiti huu ulikusudia kubainisha njia za kupunguza au kuondoa vikwazo vinavyoweza kusababisha mwanafunzi atatizwe kusoma somo la isimu vyuo vikuu baada ya kuhitimu somo la Kiswahili katika elimu ya sekondari. Njia muafaka za kupunguza vikwazo hivyo zimebainishwa kupitia utafiti hii.

SURA YA TANO

5.0 MUHTASARI, HITIMISHO NA MAPENDEKEZO

5.1 Utangulizi

Sura hii inahitimisha utafiti unaohusu “Tathmini ya mitaala ya Kiswahili kwa shule za sekondari Tanzania imuandaavyo mwanafunzi kumudu somo la isimu Chuo Kikuu”, sura imegawanyika katika sehemu tano. Sehemu ya kwanza inaeleza muhtasari wa utafiti mzima. Sehemu ya pili inatoa matokeo yaliyopatikana katika utafiti huu. Sehemu ya tatu inaeleza mchango wa utafiti. Sehemu ya nne inaeleza mapendekezo yaliyotolewa na watafitiwa kuhusu mitaala ya somo la Kiswahili sekondari hususani mada zinazohusiana na isimu na mielekeo ya wanafunzi na walimu na sehemu ya mwisho inapendekeza maeneo yanayohitaji kufanyiwa utafiti zaidi kutokana na mtafiti alivyobaini umuhimu wa maeneo hayo wakati wa utafiti.

5.2 Muhtasari wa Utafiti

Katika kuchanganua data, mtafiti alitumia nadharia ya uamilifu ambayo iliasisiwa na Augute Comte (1787-1857), vilfredo (1848-1923), Herbert Spencer (1830-1903) na Emile Durkheim (1857-1917). Nadharia hii ilimsaidia mtafiti katika kufikia malengo yake yote matatu kwa kutumia mihimili mikuu miwili ya nadharia hii kama ilivyoainishwa katika sura ya pili.

Utafiti huu ulidhamiria kuchunguza mambo makuu manne:-

Kwanza, kuchunguza iwapo kuna mada za isimu katika muhtasari wa sekondari zinazomuandaa vema mwanafunzi atakayekwenda kusoma somo la isimu Chuo

Kikuu, pili kuchunguza mada katika muhtasari wa sekondari zisizo muandaa vema mwanafunzi atakayekwenda kusoma somo la isimu Chuo Kikuu, tatu, kuchunguza mielekeo hasi ya walimu na wanafunzi dhidi ya mada za isimu na nne, utafiti ulitaka kubainisha njia za kupunguza au kuondoa vikwazo vinavyoweza kusababisha mwanafunzi atatizwe kusoma somo la isimu vyuo vikuu.

Utafiti umeweza kuyafikia malengo yake ya jumla pamoja na malengo mahususi yaliyokusudiwa. Utafiti huu umefanyika katika Manispaa ya Tabora. Jumla ya watafitiwa 60 walishiriki katika utafiti huu wakiwemo wanafunzi na walimu wa shule za Sekondari Ipuli, Kazima, Kazehill, Kariakoo, Lwanzali, Nyamwezi na Kanyenye. Pia wanaChuo watano wa Chuo Kikuu cha AMUCTA walishiriki katika utafiti huu.

Data zimekusanywa kwa kutumia mbinu ya hojaji, mahojianao na maktabani na zimechanganuliwa kwa mkabala wa kiidadi na usio wa kiidadi kwa lengo la kutoa taarifa inayojitosheleza.

Sura ya kwanza imetoa taarifa kuhusu mada ya utafiti, ikiwa ni pamoja na utangulizi wa jumla, tofauti ya mitaala na mihtasari vimeelezwa pia mada za Kiswahili isimu sekondari zimeorodheshwa. Tamko la utafiti, malengo ya utafiti, maswali ya utafiti na mipaka ya utafiti navyo vimefafanuliwa.

Sura ya pili imeeleza baadhi ya kazi zilizofanywa na wataalamu mbalimbali juu ya mitaala pamoja na kueleza kiunzi cha nadharia kilichoongoza utafiti huu.

Sura ya tatu imefafanua namna utafiti ulivyofanyika. Sura imegawanywa katika sehemu zifuatazo:- Sehemu ya kwanza imeonesha eneo la utafiti, sehemu ya pili imefafanua kundi lengwa, sehemu ya tatu imeeleza sampuli ya utafiti na mchakato wa usampulishaji, sehemu ya nne imeeleza mbinu za kukusanyia na kuchanganua data, sehemu ya tano imeeleza vifaa vilivyotumika katika utafiti na sehemu ya sita imeeleza changamoto zilizojitokeza wakati wa kukusanya data.

Sura ya nne imewasilisha na kuchambua data zilizokusanywa katika utafiti huu na sura ya tano imetoa muhtasari wa matokeo, hitimisho na mapendekezo ya utafiti. Sura imegawika katika sehemu tano. Sehemu ya kwanza imetoa muhtasari wa utafiti mzima, sehemu ya pili imetoa matokeo yaliyopatikana katika utafiti huu, sehemu ya tatu imeeleza mchango wa utafiti, sehemu ya nne imetoa mapendekezo yaliyotolewa na watafitiwa kuhusu mtaala wa Kiswahili isimu kwa ngazi ya sekondari, sehemu ya tano imependekeza maeneo yanayohitaji kufanyiwa utafiti zaidi, na kisha hitimisho la sura nzima limetolewa.

5.3 Matokeo ya Utafiti

5.3.1 Kubainisha Mada Zinazomuandaa Vema Na Zisizomuandaa Vema Mwanafunzi Anayehitimu Kiswahili Sekondari Na Kwenda Kusoma Isimu Chuo Kikuu

5.3.1.1 Katika Kujibu Lengo La Kwanza, Mofolojia Ilibainika Kuwa Na Mada Nyingi Tangulizi Katika Mtaala Wa Sekondari, Hivyo Kuwa Msaada Kwa Atakayekwenda Kusoma Isimu Chuo Kikuu

Utafiti huu umebaini kuwa zipo kozi za Chuo Kikuu za somo la isimu ambazo zina mada nyingi tangulizi ambazo ni msaada mkubwa katika mtaala wa Kiswahili wa sekondari Tanzania. Kozi ambayo ina mada nyingi tangulizi ni Mofolojia ya Kiswahili ambapo baadhi ya mada tangulizi zilizotajwa ni pamoja na mofimu, ngeli za nomino, matumizi ya o-rejeshi, aina za maneno, unyambulishaji, uundaji wa maneno na kadhalika.

5.3.1.2 Imebainika Kuwa Zipo Mada Za Kiswahili Isimu Sekondari Zisizomuandaa Vema Mwanafunzi Wa Kiswahili Sekondari Kwa Ajili Ya Kusoma Somo la Isimu Chuo Kikuu

Utafiti huu umebaini kuwa zipo kozi za Chuo Kikuu za somo la isimu ambazo hazina mada tangulizi katika mtaala wa kiswahili wa sekondari Tanzania hivyo kuleta ugumu kwa mwanafunzi anayehitimu somo la Kiswahili sekondari na kwenda kusoma kozi ya isimu Chuo Kikuu. Kozi ambayo imetajwa kuwa haina mada tangulizi ni fonetiki ikifuatiwa na fonolojia. Watafitiwa walipendekeza kuwa yafaa mada hizo ziwe na mada za utangulizi pia kwa upande wa sekondari ili ziwaandae vema kusoma Chuo Kikuu somo la isimu.

5.3.1.3 Mofimu Kama Istilahi Ya Kiisimu Haifasiliwi Sawa Sawa Sekondari

Watafitiwa walieleza kuwa fasili ya mofimu kwa sekondari ni tofauti na fasili inayotumika Chuo Kikuu.

Matokeo haya yanaungwa mkono na data toka maktabani ambapo, Mgullu (1999:123) anasisitiza kuwa mofu imekuwa ikichanganywa na mofimu kwa sababu

mofu ilianza kutumika baadaye zaidi karne ya 20 hasa baada ya kuasisiwa kwa sarufi zalishi. Watafitiwa walieleza kuwa fasili ya mofu katika ngazi ya Chuo Kikuu ndiyo fasili ya mofimu katika ngazi ya sekondari.

Watafitiwa wanaeleza kuwa mofimu ni dhana dhahania iliyomo akilini mwa mtu tofauti na elimu waliyoipata sekondari. Madai yao ni ya kweli kwa kuwa katika Kitabu cha Kiswahili kwa ajili ya kidato cha pili cha Ipara na wenzake (2011) wanafasili mofimu kuwa ni neno au sehemu ya neno inayobeba maana, naye Masebo (2007:137-167) katika kitabu cha Kiswahili kidato cha tano na cha sita, anafasili mofimu kuwa ni kipashio cha msingi katika Mofolojia ya lugha. Lakini kama tujuavyo sehemu ya neno siyo Mofimu bali ni mofu kama Mgullu (1999: 15) asemavyo kuwa mofimu ni dhana dhahania iliyomo akilini mwa watu na ambayo ni sehemu ya umilisi wa lugha wa kila mtu.

5.3.1.4 Imebainika Kuwa Uchanganuzi Wa Tungo Unatofautiana Kutegemeana Na Watunzi Wa Vitabu, Hivyo Kutowaandaa Vema Wanafunzi Watakaokwenda Kusoma Isimu Chuo Kikuu

Watafitiwa walidai kuwa mada ya uchanganuzi wa tungo hutofautiana kutoka kitabu kimoja hadi kingine. Madai yao yana ungwa mkono na Massamba (1999:48) anaposema kuwa "tukiachia matatizo mengine yanayojitokeza katika kitabu hicho (yaani kitabu cha Nkwera), kuna tatizo kubwa la kuchanganya mikabala ya uchanganuzi ambayo haiendani". Massamba na wenzake wanaendelea kueleza kuwa, kwa mujibu wa Nkwera katika daraja la kwanza Sentensi ina Kiima (K) na Kiarifu (A); katika daraja la pili sentensi ina Kundi Nomino (KN), Fungu Tenzi (FT),

Shamirisho (Sh) na Chagizo (Ch). Hapa ni dhahiri kwamba Nkwera anachanganya dhana za sarufi za kimapokeo na Sarufi Msonge ambazo zinatumia Kiima, Kiarifu, Shamirisho na chagizo, na dhana za Sarufi Miundo Virai ambayo hutumia istilahi za kundi Nomino na kundi Tenzi." Ni hakika kuwa mada au kipengele cha mada inayowachanganya wanafunzi kupitia vitabu vya kiada au rejea haiwezi kusemekana kuwa ina waandaa vema. Kielelezo kifuatacho kinadhihirisha mikanganyiko hiyo ambapo tungo moja imeonekana kuchanganuliwa kwa njia tofauti kama inavyooneshwa katia 5.1(a) na 5.1(b).

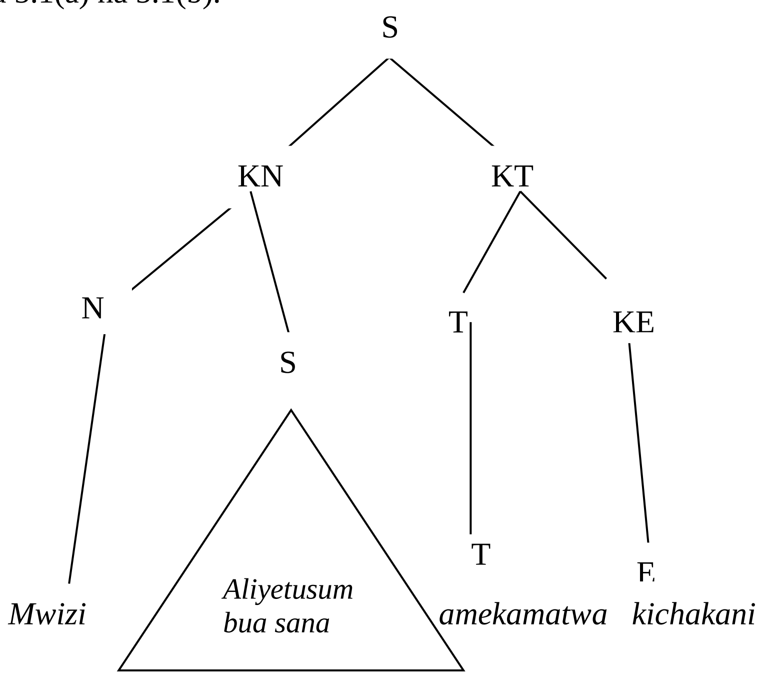

5.1(a) Chanzo: John (2009)

Kama tungo hiyo hapo juu ingechanganuliwa katika ngazi ya elimu ya Chuo Kikuu ingeoneshwa kama ifuatavyo:-

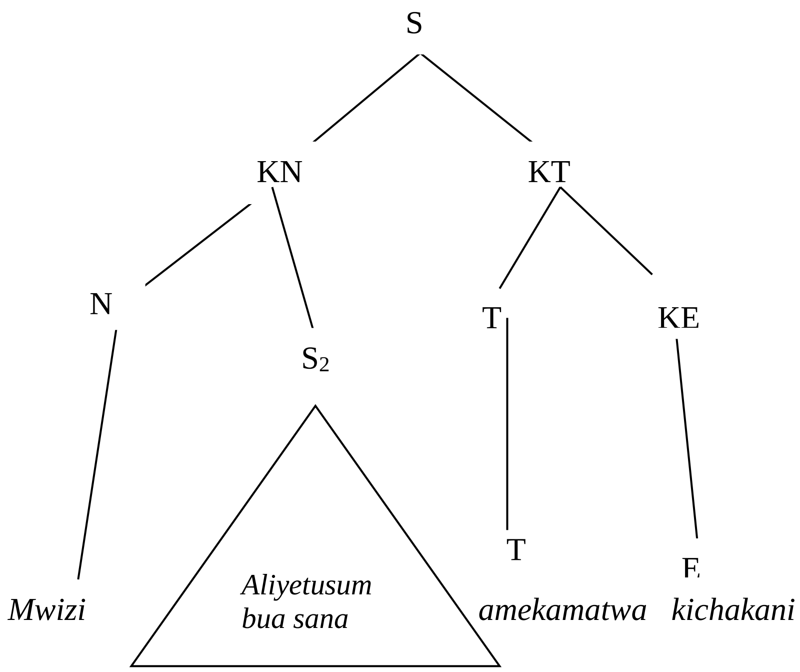

5.1(b)

Katika kielelezo 5 (a) tunaona akitumia istilahi za Kiima na kiarifu na katika Kielelezo (b) tunaona S_2 ikitumika badala ya KTg, pia katika mfano 5(a) tunaona uchanganuzi ukitumia Kiima na Kiarifu na mfano 5 (b) umetumia Kikundi Nomino na Kikundi Tenzi. Massamba (1999) anasema kuwa hapa ni dhahiri kwamba kuna uchanganyaji wa dhana za sarufi za kimapokeo na Sarufi Msonge ambazo zinatumia Kiima na Kiarifu, na dhana za Sarufi Miundo mkabala ambao hutumia KN na KT.

5.3.1.5 Imedhihirika Kuwa Mada Ya Kamusi Sekondari Hufundishwa Bila Kamusi, Hivyo Kutomuandaa Vema Mwanafunzi Atakaye Soma Isimu Chuo Kikuu

Kutokana na uhaba mkubwa wa kamusi uliobainika katika shule za sekondari ni kwamba mada ya kamusi imebainika kuwa hufundishwa bila uwepo wa kamusi.

Shule nyingi zilibainika kuwa na kamusi moja na watafitiwa walikiri kuwa kamusi hutumika kwa dharura shuleni. Mada inayofundishwa bila zana anuawai za kufundishia haiwezi kumuandaa vema mwanafunzi atakayekwenda kusoma isimu Chuo Kikuu.

5.3.1.6 Uhaba wa Vitabu vya Kiada Shuleni ni Kikwazo Katika Kuwaandaa Vema Wanafunzi wa Sekondari Watakaokwenda Kusoma Isimu Chuo Kikuu

Kati ya shule 07 ziilizofanyiwa utafiti ni shule 02 tu zilizodai kuwa na vitabu vya rejea, japo idadi yake haikuweza kubainika. Shule nyingine tano sawa na 71.4% hazikuwa na vitabu vya rejea. Ilibainika kuwa uwiano wa vitabu vya Kiswahili ambavyo ndani yake hujumuishwa mada za isimu ulikuwa 1:5-10. Upungufu mkubwa wa vitabu vya somo ni ishara mojawapo ya viongozi wa shule kutothamini somo husika kama Msanjila (2005) asemavyo kuwa somo la Kiswahili halitengewi fedha nyingi kama yalivyo masomo ya sayansi. Tomlison (2008) anasema kuwa vitabu vya kiada yafaa viwe msaada kwa mwalimu ambaye si mzoefu. Katika mazingira yasiyo na vitabu vya isimu si rahisi kusema kuwa mwanafunzi anayesoma katika ngazi hiyo ya elimu ya sekondari atakuwa ameandaliwa vema.

5.3.1.7 Utafiti Umethibitisha Kuwa Sentensi Katika Vitabu Vya Kiada Vya Sekondari Huainishwa Bila Ruwaza Mahususi

Watafitiwa walidai kuwa uainishaji wa aina za sentensi hufanyika kutegemeana na mtunzi wa kitabu. Wapo wanaotambua sentensi sahili, ambatano, changamano, na

wengine huongeza sentensi arifu, shurutia, amrishi, swalifu, na mshangao bila ufafanuzi wowote.

Ilivyo ni kwamba vitabu hivyo vinapaswa kuainisha sentensi kwa kutumia kigezo kinacho julikana badala ya vitabu hivyo kuzigawa kiholela. Katika uainishaji wa sentensi Matinde (2012:158-160) amefafanua kuwa sentensi huainishwa kwa kuzingatia ama uamilifu wake au muundo wake. Mwanafunzi hawezi kuandaliwa vema kumudu kozi za isimu vyuo vikuu kama alijifunza kwa kutumia vitabu vyenye mkanganyiko sekondari.

5.3.2 Maoni Hasi Dhidi Ya Mada Za Isimu Kwa Wanafunzi Na Walimu Wa Sekondari Pamoja Na Wanafunzi wa Chuo Kikuu

5.3.2.1 Mada Za Isimu (Sarufi Na Utumizi Wa Lugha) Sekondari Hazina Alama Nyingi Kwenye Mitihani Ya Mwisho ya Kitaifa

Imebainika kuwa wanafunzi wengi na walimu hawakazanii zaidi mada za isimu kwa kuwa hazina alama nyingi katika mitihani ya kitaifa kama ilivyo mada ya fasihi. Lengo kubwa la mwanafunzi kujifunza mada yoyote huwa ni kufaulu mitihani kama asemavyo Kimani anapowanukuu wataalamu Gathumbi na Masembe (2005) kuwa wanafunzi wengi huimarisha lugha tu kwa minajili ya mitihani na wakisha kuifanya mitihani hiyo hupuuzilia mbali kanuni faafu za lugha hiyo na hata kuichukulia kama wasiyoielewa kabisa. Naye Arends (1997) anaeleza kuwa ufaulu katika taaluma hupatikana kupitia mitihani na majaribio ya masomo mbalimbali. Kwa mantiki hiyo walimu na wanafunzi wamejenga mielekeo hasi dhidi ya mada za isimu na utumizi wa lugha kwa kuwa hazina motisha kubwa ya alama katika mitihani ya mwisho.

5.3.2.2 Kuna Maoni Hasi Kuwa Mada Za Isimu Ni Ngumu

Watafitiwa wa makundi yote walibainika kuamini kuwa mada za isimu ni ngumu, imani ambayo haijulikani chanzo chake japo walitaja kuwa mada kama fasihi inafurahisha, kuelimisha na ina matumizi ya kila siku katika maisha halisi ya kijamii. Imani potofu ya mada au somo husababisha ufaulu duni kwa wanafunzi kama walivyo bainisha Mbunda (1979) na Seka (1979). Pia Muhochi (2010) katika makala iitwayo *mielekeo ya wasomi wa kiswahili na viongozi wa Afrika mashariki kuhusu lugha ya Kiswahili* akiwanukuu watafiti mbalimbali anasema, utafiti uliofanywa na Clement, Major, Gardner na Symthe katika mwaka wa 1977 (Gardner 1985) uligundua kwamba kuna uhusiano kati ya sifa za kimielekeo na motisha, na matumizi ya lugha. Katika kila hojaji iliyowataka waoneshe upenzi wao baina ya mada za isimu na zisizo za isimu ilibainika kuwa watafitiwa wanapenda zaidi mada zisizo za isimu (ona kielelezo namba 4.5).

5.3.2.3 Maoni Hasi Kuwa Mada Za Isimu Hazihitaji Kusomwa Kwa Muda Mrefu

Mwelekeo hasi wa kutopenda kujisomea mada za isimu sekondari ulipimwa kwa muda wanaotenga wanafunzi kusoma mada mbalimbali za kiswahili. Ilibainika kuwa walikuwa wakitumia muda mwingi zaidi kusoma riwaya na tamthiliya kuliko mada zinazohusiana na isimu. Walipoulizwa sababu za kutenga muda mwingi kwenye mada waliyo chagua (riwaya na tamthiliya) walisema mada za ismu hazihitaji kusoma sana. Mwelekeo hasi wa namna hii hauwezi kuwaandaa vema kusoma somo la isimu Chuo Kikuu maana maandalizi yao kwa ajili ya kusoma isimu tangu sekondari hayatoshi.

5.3.3 Maoni Kuhusu Namna Ya Kupunguza Matatizo Ya Kujifunza Mada Za Isimu Sekondari Kwa Ajili Ya Kurahisisha Kusoma Kozi Ya Isimu Chuo Kikuu

Watafitiwa walipendekeza njia mbali mbali ambazo zinaweza kupunguza matatizo ya ujifunzaji wa mada za isimu sekondari ili kurahisisha usomaji wa kozi ya isimu Chuo Kikuu. Yafuatayo ni mapendekezo waliyo yatoa:-

i) Mada za isimujamii na fonetiki ziingizwe katika mtaala wa sekondari kwa kiasi cha kuweza kumsaidia mwanafunzi atakaye kwenda kusoma isimu Chuo Kikuu.

ii) Vitabu vinavyoshughulikia isimu tu viandaliwe kwa ajili ya shule za sekondari.

iii) Maabara za lugha ya Kiswahili zianzishwe.

iv) Mada zipangwe vizuri na kwa kufuata vidato.

v) Kwa baadhi ya mofimu, mipaka baina ya mofimu haiko wazi, tahajia zibadilishwe.

vi) Kuwepo na kigezo maalumu cha kutambua aina za sentensi.

vii) Kuwe na kigezo kimoja cha upatikanaji wa ngeli za nomino.

viii) Kuwe na kitabu kimoja cha kiada na kihakikiwe na wataalamu wa elimu ya juu, pia kiendane na muhtasari.

ix) Maeneo yenye utata katika mtaala yaboreshwe/kuwe na usawazisho wa maeneo yanayopingana katika vitabu.

x) Kuwe na semina za mara kwa mara ili kujenga uelewa wa pamoja.

xi) Walimu wa Kiswahili washirikishwe katika kuandaa mitaala na mihtsari ya somo hilo.

xii) Yaliyomo katika mihtasari ya somo yaoane na yaliyomo katika vitabu vya kiada.

xiii) Mada za isimu zisijirudie katika vidato tofauti bila sababu ya msingi.

xiv) Kuwe na walimu wa kufundisha mada za isimu tu katika shule za sekondari.

xv) Kuwe na kamusi na vitabu vya kiada vya kutosha shuleni.

Mapendekezo hayo yamewahi pia kubainishwa na watafiti kadhaa, mfano Msanjila (kisha tajwa), alisema kuwa mada za sekondari hujirudia pasipo sababu ya msingi kiasi kwamba mwalimu asiye mzoefu huweza kurudia rudia kitu kilekile bila sababu yoyote. Warming (1982) anasema kwamba vitabu vya kiada ni chanzo muhimu kwa mwanafunzi shuleni kwa ajili ya kujifunza, kueneza utamaduni, na kuongeza maarifa ya wanafunzi. Warning akiwarejea Edge na Wharton (1998) na Tomlinson (2008) anasema kuwa vitabu vya kiada yafaa viwe msaada kwa ajili ya mwalimu ambaye si mzoefu, au walimu wasio wazoefu katika ufundishaji wa lugha, hasa lugha ya mazungumzo.

Kuokana na muhtasari uliotolewa hapo juu, ni dhahiri kuwa malengo yote matatu ya utafiti huu yamefikiwa pasipo shaka yoyote.

5.4 Mchango wa Utafiti

Matokeo yaliyopatikana katika utafiti huu yatasaidia kutoa mchango wa maendeleo ya mada za isimu na somo la isimu kwa ujumla kwani utafiti huu umebaini upungufu uliomo katika mitaala, mihtasari na vitabu vya kiada ambayo yafaa yafanyiwe kazi na wadau mbalimbali. Aidha, utafiti huu umebainisha mada za isimu sekondari zenye

msaada na zisizo na msaada kwa mwanafunzi anayehitimu sekondari na kisha kujiunga na somo la isimu Chuo Kikuu.

Pia utafiti huu umebaini mielekeo hasi ya wanafunzi na walimu dhidi ya mada za isimu na Kiswahili kwa ujumla. Pia utafiti huu umeorodhesha mapendekezo ya watafitiwa kuhusu njia muafaka za kuboresha ujifunzaji ulio bora wa mada za isimu sekondari ili wahitimu wa somo la Kiswahili sekondari waweze kujifunza somo la isimu Chuo Kikuu kwa urahisi.

Vilevile utafiti huu unaweza kutumika kama ni marejeo kwa tafiti za baadaye. Halikadhalika, utafiti huu unatoa mwanga na kuiweka makini jamii ya wanaisimu, waandaaji wa mitaala, Baraza la mitihani la Tanzania, watunzi wa vitabu vya kiada na rejea kuwa kuna maswala yanayogusa taasisi zao au kazi zao hivyo yafaa wayarekebishe kwa ajili ya maendeleo ya somo la isimu Tanzania na duniani kwa ujumla.

5.5 Mapendekezo

Mapendekezo yote ya watafitiwa yameorodheshwa katika sehemu ya 5.3.3 hapo juu. Hata hivyo mtafiti anapendekeza yafuatayo kwa mamlaka zinazohusika kutokana na data iliyo changanuliwa:

i) Baraza la mitihani la Tanzania lisawazishe alama katika mada zote za somo la Kiswahili sekondari ili kuondoa tatizo la alama nyingi kuelemea upande wa fasihi.

ii) Mada ambazo zimebainika kuwa hazina utangulizi mzuri sekondari ziongezewe mada za utangulizi kwa ngazi ya sekondari.

iii) Wanafunzi wajengwe kisaikolojia ili wawe na mielekeo chanya dhidi ya mada za isimu.

iv) Pendekezo la (iii) hapo juu litawezekana ikiwa kutakuwa na walimu wanaofundisha isimu pekee sekondari; hivyo kuwe na walimu wa isimu tangu ngazi ya sekondari.

v) Vitabu vya kiada vinavyokinzana vibainishwe na kurekebishwa.

5.6 Tafiti Fuatishi

Utafiti huu umechunguza "Tathmini ya mitaala ya kiswahili kwa shule za sekondari Tanzania imuandaavyo mwanafunzi kumudu somo la Chuo Kikuu". Mtafiti anapendekeza maeneo yafuatayo yafanyiwe tafiti ili kuendeleza matokeo yaliyopatikana katika utafiti huu:

i) Watafiti wengine wafanye utafiti kama huu katika eneo la utafiti tofauti na kwa kiunzi cha nadharia tofauti ili kubaini kama watapata matokeo kama haya yaliyopatikana.

ii) Watafiti waendelee kuchunguza sababu zinazo sababisha wanafunzi na walimu wawe na mtazamo hasi dhidi ya mada za isimu na somo la Kiswahili kwa ujumla.

iii) Ipo haja kwa watafiti kuchunguza mada muhimu tangulizi zinazoweza kuingizwa katika mtaala wa sekondari ili zimsaidie mwanafunzi atakaye kwenda kusoma isimu vyuo vikuu.

iv) Tafiti fuatishi zichunguze ili kubainish mada ambazo zimo katika vitabu vya kiada lakini hazimo katika mihtasari ya Kiswahili sekondari.

v) Watafiti wapya wanaweza pia kuchunguza kama kwa ngazi ya sekondari kutakuwa na walimu wa mada za isimu tu, hali hiyo itaondoa mtazamo hasi dhidi ya mada za isimu.

vi) Utafiti zaidi unahitajika kubaini kama ni kweli kwamba mada zote za Kiswahili sekondari zikitengewa alama sawa katika mitihani ya taifa, basi hatua hiyo itawafanya wanafunzi wapende na kufaulu zaidi mada za isimu.

vii) Tafiti zijazo zichunguze chanzo cha mitazamo hasi ya walimu na wanafunzi dhidi ya mada za isimu.

Tafiti zilizopendekezwa katika sehemu hii zikitekelezwa pamoja na utafiti huu zitakuwa na mchango mkubwa katika kuendeleza taaluma ya isimu Tanzania na duniani kwa ujumla.

5.7 Hitimisho

Sura hii imehitimisha utafiti unaohusu “Tathmini ya mitaala ya Kiswahili kwa shule za sekondari nchini Tanzania imuandaavyo mwanafunzi kumudu somo la Isimu Chuo Kikuu”. Sehemu ya kwanza imeoa utangulizi wa sura hii; kisha muhtasari wa utafiti mzima umetolewa. Sehemu ya pili imetoa matokeo yaliyopatikana katika utafiti huu. Sehemu ya tatu imeeleza mchango wa utafiti. Sehemu ya nne imeeleza mapendekezo yaliyotolewa na watafitiwa kuhusu malengo ya utafiti na sehemu ya mwisho imependekeza maeneo yanayohitaji kufanyiwa utafiti zaidi.

MAREJELEO

Allright, R. L. (1981). What do we want teaching materials for? *ELT Journal,* 36 (1), 5-18.

Babusa, H. (2010). Uchanganuzi Linganuzi wa Mielekeo na Umilisi wa Lugha ya Kiswahili wa Wanafunzi Katika Mikoa ya Pwani na Nairobi Nchini Kenya. Unpublished PhD. Thesis. Kenyatta University.

Besha, R. M. (1994). *Utangulizi wa lugha na isimu*. Dar-res-Salaam: Dar-es-Salaam University Press:

Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching* (5th Ed.). New York: Pearson Education White Plains

Buliba na wenzake (mwaka haujulikani). *Misingi ya Nadharia na mbinu za utafiti*. Mwanza: Serengeti Educational publishers.

Celce-Murcia, M. (1991). *Grammar Pedagogy in Second and Foreign Language Teaching*. New York: Newburry House.

Cohen, L. (1980). *Research methods in Education (5th edition).* London: Rutledge. Falmer.

Enon, C. J. (1995). *Educational Research, Statistics and Measurement*. Kampala: Makerere University Press.

Eridard, N. *(2015).* Dhima ya Misemo na Nahau katika jamii ya Wakiga. Tasnifu ya M.A katika Chuo Kikuu cha Pwani. (Haijachapishwa).

Gathumbi, A. (1995). Verbal Discourse Events in a Bilingual Formal Setting*:* Instructional Procedures in Esl Classrooms in Kenyan Secondary Schools. Master of Education: Thesis Kenyatta University. (Unpublished).

Guthrie, M. (1948). *The Classification of Bantu Language.* London: Oxford University Press for International African Institute.

HakiElimu, (2011). *Je walimu wetu wana sifa za ualimu na hamasa ya kufundisha?* Dar-es- Salaam: HakiElimu.

Hornby, A. S. (2006). *Oxford Advanced Learner's Dicionary Of Current Dictionary 7th Edition.* New York: University Press.

Hudson, R. (2001). *Grammar Teaching and Writing Skills.* London: UCL Publishers.

Kathori, R. C. (2004). *Research Methodology and Methods Techniques (3rd edition).* New Delhi: New Age International (P) Ltd.

Kibga, E. Y. (2004). The role of practical assessment on the teaching and leanrning of Physics in O' level Secondary schools in Tanzania. Master of Science Dissertation: University of Dar es Salaam. (Unpublished).

Kipacha, A. (2007). OSW 101*: Utangulizi wa Lugha na Isimu*. Dar es Salaam: Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.

Kuleana, (1999). The state of education in Tanzania. Crisis and Opportunity. Mwanza. (Haijachapishwa).

Liao, X. (2003). Chinese Secondary School EFL Teachers‟ Attitudes Towards Communicative Language Teaching and their Classroom Practices. Unpublished PhD Thesis, University of Auckland.

Makundi, F. (2000). The impact of integrated social studies curriculum on the development of academic and social studies curriculum on the development of academic and social skills among primary school leavers in Mainland Tanzania.Tasnifu ya MA Chuo Kikuu cha Dar-es-Salaam. (Haijachapishwa).

Mangeni, E. N. (2010). Learners Verbal Communication in English Language during Classroom Interaction in London Division, Kipkelion District. Unpublished Thesis, Kenyatta University.

Masatu, J.F. (2011). Ufundishaji wa nadharia za uhakiki wa fasihi ya Kiswahili Katika Tanzania: Tasnifu ya M.A. Chuo Kikuu cha Dodoma. (Haijachapishwa).

Masebo, J. A. na Nyambai, N. (2008) *Naharia ya lugha ya Kiswahjili kidato cha 5 na 6.* Dar-es- Salaam: Nyambari Nyangwine Publishers.

Massamba, D .P .B. (2004). *Kamusi ya Isimu na Falsafa ya lugha*: Dar-es-Salaam: TUKI.

Massamba, D. P. B. (1999). *Sarufi Miundo ya Kiswahili Sanifu (SAMIKISA); Sekondari na Vyuo.* Dar es Salaam: TUKI.

Matinde, R. S. (2012). *Dafina ya Lugha, isimu na nadharia.* Mwanza: Serengeti Publishers.

Mbalamwezi, P. (2012). Challenges of implementing the 2009 communicative language syllabus in teaching EFL in Tanzania*:* Tasnifu ya M.A. Chuo Kikuu cha Dar-es-Salaam. (Haijachapishwa).

Mbogo, S. na wenzake (2012). *Research Methodology.* Dar-es-Salaam: The Open University of Tanzania.

Mbunda, F. L. (1996). OED 2008: *Mbinu za kufundisha lugha ya Kiswahili*. Dar-es-Salaam: Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.

Mohochi, S. (2011) Mielekeo ya wasomi wa Kiswahili na viongozi wa Afrika Mashariki kuhusu lugha ya Kiswahili: Makala katika *Swahili forum 18 (2011): 24-36*

Msanjila, P. Y. (2005). *Hali ya Kiswahili katika shule za Sekondari Tanzania: udhalilishaji wa lugha ya Taifa.* Dar-es-Salaam: TUKI.

Mshashu, B. (2000). *The question of quality education in public secondary schools: What is to be done?* Dar-es-Salaam: TUKI

Msokile, M. F. (1993). *Misingi ya uhakiki wa fasihi:* Nairobi: East African Educational Publishers Ltd.

Mtana, N. J. (1998). An impact of ELTSP and 8th IDA project materials on secondary school performance in English language in Tanzania. Tasnifu ya M.A. Chuo Kikuu cha Dar-es Saalam. (Haijachapishwa).

Mtembezi, I. J. (1997) "Njia Mbili Zilimshinda Fisi: Tanzania na Suala la Lugha ya Kufundishia". Dar es Salaam: BAKITA.

Musau, M. na Chacha, L. 2001. *Mbinu za Kisasa za Kufundishia Kiswahili: Kwa Walimu wa Shule za Msingi, Upili na Vyuo*. Nairobi: Kenya Literature Bureau.

Musau, P. M. (1999). *Utangulizi. Katika R. M. Wafula, Uhakiki wa Tamthiliya: Historia na Maendeleo Yake.* Nairobi: Jomo Kenyatta Foundation.

Mvungi, M. (1973). *The change from English yo Swahili as the medium of Instructionin Tanzania.* Makala Na. 27 kwenye mkutano wa sayansi ya jamii wa vyuo vikuu vya Afrika mashariki. Dar-es Saalam: TUKI.

Myachina, E. N. (1981). *The Swahili Language: A descriptive Grammar*. London: Oxford University Press.

Ndosi, A. N. (2011). Chanzo na suluhisho la matatizo ya uandishi wa Kiswahili katika sekondari za Tanzania. Tasnifu ya M.A. Chuo Kikuu cha Dar-es Saalam. (Haijachapishwa).

Njogu, K. J. (2015). Uhusiano wa mbinu za kufundisha sarufi na umilisi wa mazungumzo ya wanafunzi wa sekondari: Tasnifu ya M.A. Chuo Kikuu cha Kenyatta. (Haijachapishwa).

Nunan, D. (2004). *Task-based Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.

Nyandago, F. O. (2013). Uchanganuzi linganishi wa sintaksia wa sentensi sharti ya Kiswahili sanifu na Ekegusii. Tasnifu ya M.A. Chuo Kikuu cha Nairobi. (Haijachapishwa).

Richards, J. S. and Rogers, S. T (2001). *Approaches and methods in language Teaching: A description and analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Saidi, M. V. (2008). *Matumizi ya Kiswahili nchini Kenya katika Redio na Runinga katika Kiswahili na Elimu Nchini Kenya*.

Sigalla, R. J. (2003). *OED 201: Curriculum Development.* Open University of Tanzania: Dar-es- Salaam.

TET, (2013). *Maboresho na mabadiliko ya mitaala toka mwaka 1961 hadi 2010.* Dar-es-Salaam: TET.

TUKI (2004). *Kamusi ya Kiswahili Sanifu.* Nairobi: Oxford University Press East Africa Ltd.

TUKI, (1981). *Kamusi Sanifu ya isimu na lugha.* Chuo Kikuu cha Dar-es-Salaam: TUKI.

Wallance, R. A. (1987). *Contemporary sociological Theory*. New York: Prentice Hall Publishers.

Warning, E. O. (1982). "*Text books",* in H. E. Mitzel (Editor). New York: MacMillan.

WEMU, (2005). *Muhtasari wa Kiswahili kwa elimu ya sekondari kidato cha I-IV.* Dar-es-Salaam: Business Printers Ltd.

WEMU, (2009). *Muhtasari wa Kiswahili kwa elimu ya sekondari kidato cha V-VI.* Dar-es-Salaam: Business printers Ltd.

WEMU, (2014). S*era ya elimu na Mafunzo.* Imepakuliwa mtandaoni: www.moevt.go.tz.

Whiteley, W. H. (1969). *Swahili: The Rise of a National Language.* Landon: Methuen and Co.

Williams, E. and Riemsdijk, H. V. (1986***).*** *Introduction to the Theory of Grammar*.Cambridge, Massachusets. The M.I.T Press.

Wittich, W. A. and Schuller, C. F. (1962). *Audio Visual materials*. *Their Nature and Use*. New York: Harper and Row, Publishers, Inc.

Wittich, W. A. and Schuller, C. F. (1973). *Instructional Technology: Its Nature and Use*. New York: Harper & Row Publishers, Inc.

VIAMBATISHO

KIAMBATISHO A: HOJAJI KWA AJILI YA WALIMU WA SEKONDARI.

CHUO KIKUU HURIA CHA TANZANIA

KITIVO CHA SANAA NA SAYANSI ZA JAMII

IDARA YA LUGHA NA TAALUMA ZA FASIHI

Hojaji hii ni kwa ajili ya utafiti unaohusu *tathmini ya mitaala ya kiswahili kidato cha kwanza hadi cha sita kwa somo la Kiswahili ili aweze kumudu kozi ya Isimu Chuo Kikuu***.** Lengo kubwa ni kutafiti namna bora ya kumwezesha mwalimu afundishe vizuri na pia mwanafunzi ajifunze kwa urahisi.

Tafadhali jibu maswali haya kwa mujibu wa uelewa wako na kwa usahihi ili usaidie kutoa matokeo yakinifu yatakayochangia maendeleo ya Kiswahili. Majibu ya maswali haya ni kwa malengo ya utafiti tu na yatakuwa siri baina ya mtafiti na mtafitiwa. (**Usiandike jina lako).**

1 . SEHEMU A: MAELEZO YA JUMLA.

i. Umri wako: 23-28 [ ] 29 - 34 [ ] 35 - ? [ ]

ii. Jinsia: Ke [ ] Me [ ]

iii. Umekuwa Mwalimu wa somo la Kiswahili kwa muda wa miaka mingapi?

Miaka 0-3 [ ] 4-7 [ ] 8-11 [ ] zaidi ya miaka11 [ ]

SEHEMU B: ***Toa jibu kulingana na matakwa ya kila swali.***

1. Unafundisha vipindi vingapi kwa juma? ....
2. Je, muda uliotengwa kwa somo la Kiswahili unatosha? (Ndiyo/Hapana)
3. Je, mpaka mwisho wa mwaka unaweza kumaliza kufundisha mada zote za somo la Kiswahili kwa vipindi ulivyopangiwa? **Ndiyo/Hapana.** (Kata jibu lisilo sahihi)

Kama jibu ni hapana unafanyaje kuwaandaa wanafunzi wako ili wafanye vizuri mtihani wa taifa?

....

4. Orodhesha mada zifuatazo kutokana na urahisi unaopata wakati unafundisha wanafunzi. (Andika 1, 2, 3 au 4) kuonesha urahisi unaopata

Mada	**Majibu**	1=Ni rahisi sana kufundisha	2=Wastani kufundisha	3=Tata kidogo kufundisha	4=ngumu sana kufundisha
Fasihi simulizi		CHAGUA JIBU SAHIHI HAPO			
Sarufi					
Fasihi andishi					
Maendeleo ya kiswahili					

5. Ni kwa kiasi gani mada ya kamusi imepewa kipaumbele katika mtaala wa sekondari ukilinganisha na mada zingine?

   (a) Imepewa kipaumbele sana (b) imepewa kipaumbele (c) Haijapewa kipaumbele kabisa

   (d) wastani

6. Orodhesha mada zifuatazo kulingana na jinsi zinavyokuwa na alama nyingi katika mitihani ya NECTA kwa kidato cha nne.(unaweza kurejea kwenye karatasi ya mtihani)

MADA	ALAMA KATIKA MITIHANI YA NECTA
Ufahamu	
Sarufi na utumizi wa lugha	
Uandishi	
Maendeleo ya Kiswahili	
Fasihi kwa ujumla	

7. Unapofundisha sarufi au mada ya mjengo wa tungo huwa unatumia zana za kufundishia? Ndiyo/Hapana. (kata isiyohusika).

Kama jibu ni ndiyo ni zana gani? (zitaje)

………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………

8. Je, Muhtasari wa Kiswahili una kasoro zinazotatiza ufundishaji wa sarufi? Ndiyo/Hapana Kama jibu ni ndiyo, eleza kasoro hizo?

....………………………………………………

……………………………………………………..…………………………………

9. Kuna kasoro zozote katika mtaala wa Kiswahili unazoona kama ni tatizo katika kufundisha mada zifuatazo?:

    a) **Sarufi kwa ujumla** > (Ndiyo/Hapana), kama jibu ni ndiyo taja kasoro hiyo:

    ………………………………………………………………………………

    b) **Matumizi ya Kamusi** > (Ndiyo/Hapana), kama jibu ni ndiyo taja kasoro hiyo

    ………………………………………………………………………………

    c) **Ngeli** >Ndiyo/Hapana. kama jibu ni ndiyo taja kasoro hiyo………………

    ………………………………………………………………………………

    d) **Matamshi na lafudhi ya Kiswahili** >Ndiyo/Hapana. kama jibu ni ndiyo taja kasoro hiyo

    ………………………………………..……………………………………

    e) **Aina za maneno** >Ndiyo/Hapana. kama jibu ni ndiyo taja kasoro hiyo

    ………………………………………………………………………………

    f) **Uchanganuzi wa sentensi** >Ndiyo/Hapana. kama jibu ni ndiyo taja kasoro hiyo………………………………………………………………………

10. Kwa kila kasoro uliyobaisha katika swali la 9 (a-f), pendekeza njia ya utatuzi:

(a) ……….…………………………………………………………………...………

(b)………………………………………………………………………………

(c)………………………………………………………………………………

(d)………………………………………………………………………………

(e) ……………………………………………………………………...……

(f) ………………………………………………………………………………

11. Je vifaa vya kufundishia mada za sarufi na utumizi wa lugha zilivyoainishwa katika muhtasari wa Kiswahili vinapatikana kwa kiasi gani hapa shuleni? Chagua (moja) kwa kuweka alama ya (v)

0-20%	**21-40%**	**41-60%**	**61-80%**

12. Kwa miaka mitatu iliyopita, umewahi kuhudhuria semina au mafunzo yoyote yanayohusu mada za sarufi na utumizi wa lugha? Ndiyo/Hapana. Kama jibu ni ndiyo, yalikuwa ya siku ngapi na yalihusu mada zipi? (Siku=……………………….…mada……………………………………………

………………………………………………………………………………………

13. Eleza jinsi unavyotumia vifaa vifuatavyo katika kufundisha mada za sarufi na utumizi wa lugha, (weka alama ya (v) mbele ya chaguo lako kuonesha kiasi cha matumizi).

vifaa	**mara nyingi**	**mara chache**	**Sivitumii**
Ubao			
Chaki			
Vitabu vya kiada			
Kamusi			
Video za Kompyuta			
Vitabu vya rejea			

14. Ni kwa kiasi gani unatumia mbinu zifuatazo katika kufundisha mada za sarufi na utumizi wa lugha?

Mbinu	**mara nyingi**	**mara chache**	**Sivitumii**
Mhadhara na kuandika ubaoni.			
Ziara nyanjani			
Mjadala kwa darasa zima.			
Majadiliano ya vikundi			
Maswali na majibu			

15. Je kuna mada yoyote ya sarufi na utumizi wa lugha unaifundisha kutokana na mtaala uliopo lakini ulipokuwa Chuoni ulijifunza mada hiyo tofauti? Ndiyo/Hapana. Kama jibu ni ndiyo, ni mada gani hiyo na utofauti uliopo ni upi?

   ………………………………………………………………………………………

16. Vitabu vya kiada vina kasoro zipi zinazotatiza ufundishaji wa mada za sarufi na utumizi wa lugha?

   ………………………………………………………………………………………

17. Taja matatizo yaliyomo katika mtaala wa Sekondari kwa somo la Kiswahili yanayoathiri ufundishaji wa mada zifuatazo:

   i. **Ufafanuzi wa tungo**, (taja kasoro)…………………………………………..
   ii. Ngeli , (taja kasoro)……………………………………………………..
   iii. Mofimu, (taja kasoro)……………………………………………………

18. Je, matatizo uliyoyataja hapo juu yanaweza kupunguzwa au kuondolewaje?

   i. ………………………………………………………………………………
   ii. ………………………………………………………………………………
   iii. ………………………………………………………………………………

Asante kwa ushirikiano wako

KIAMBATISHO B : HOJAJI KWA AJILI YA WANAFUNZI WA SEKONDARI

CHUO KIKUU HURIA CHA TANZANIA

KITIVO CHA SANAA NA SAYANSI ZA JAMII

IDARA YA LUGHA NA TAALUMA ZA FASIHI

HOJAJI KWA AJILI YA WANAFUNZI WA SEKONDARI

Hojaji hii ni kwa ajili ya utafiti unaohusu *tathmini ya mitaala ya kiswahili kidato cha kwanza hadi cha sita kwa somola kiswahili***.** Lengo kubwa ni kutafiti namna bora ya kumwezesha mwalimu afundishe vizuri na pia mwanafunzi ajifunze kwa urahisi. Tafadhali jibu maswali haya kwa mujibu wa uelewa wako na kwa usahihi ili usaidie kutoa matokeo yakinifu yatakayochangia maendeleo ya Kiswahili. Majibu ya maswali haya ni kwa malengo ya utafiti tu na yatakuwa siri baina ya mtafiti na mtafitiwa. (**Usiandike jina lako).**

1 . SEHEMU A: MAELEZO YA JUMLA.

i. Umri: 14-18 ☐ - 21 ☐ 2 - ? ☐

ii. Jinsia: Ke ☐ Me ☐

SEHEMU B: ***Toa jibu kulingana na matakwa ya kila swali.***

1. Darasani kwenu mmegawiwa:

i) Vitabu vya kiada kwa somo la kiswahili vya kutosha? **Ndiyo/Hapana.** Kama jibu ni ndiyo**,** mwanafunzi anakaa na kitabu kwa muda gani? ....

ii) Kamusi za kutosha? Ndiyo/Hapana. Kama jibu ni ndiyo, je wewe binafisi kwa mwaka huu umekaa na kamusi kwa muda gani? ....

2. Tumia 1, 2, 3, na 4 kuonesha jinsi unavyopenda mada zifuatazo: (1=penda sana, 4=sipendi kabisa).

Mada	**Onesha upenzi wako**
Fasihi simulizi	
Sarufi	
Fasihi andishi	
maendeleo ya Kiswahili	

3. Toa sababu ya mada uliyoichagua kuwa ya kwanza hapo juu

………………………………………………………………………………………

4. Tumia 1, 2, 3, 4 na 5 kuonesha jinsi unavyopenda masomo yafuatayo:(1=napenda sana, n.k.)

Somo	**Onesha upenzi wako**
Historia	
kiswahili	
Jiografia	
Uraia	
kiingereza	

5. Kama ungeruhusiwa kuendelea na mada moja ya kiswahili katika elimu ya juu ungechagua ipi?

(a) Fasihi andishi

(b) fasihi simulizi

(c) Sarufi na utumizi wa lugha

(d) Ushairi

Taja sababu za chaguo lako katika swali la (6) hapo juu…………………………

…………………………………………………………………………………………

6. Onesha kwa kutumia 1, 2 ,3 na 4 namna unavyotumia muda wa ziada kusoma mada zifuatayo:

Mada	**Majibu**	**1=Muda mwingi sana**	**2=Muda wa wastani**	**3=Mara chache**	**4=Mara chache sana**
		CHAGUA JIBU HAPO JUU			
Sarufi na utumizi wa lugha					
Fasihi simulizi					
Kusoma riwaya					
uandishi					

7. Onesha kwa kutumia 1, 2 ,3 na 4 namna unavyofaulu mada zifuatayo:

Mada	**Majibu**	**1=Nafaulu sana**	**2=Nafaulu wastani**	**3=Nafaulu Mara chache**	**4=Nafaulu Mara chache sana**
Aina za maneno		CHAGUA JIBU HAPO JUU			
Fasihi simulizi					
ngeli					
uandishi					
matumizi ya kamusi					

8. Eleza sababu inayofanya usifaulu sana kwa chaguo ulilolweka 3 au 4………………………………………………………………………………………

9. Mwalimu anapofundisha mada za sarufi hutumia zaidi:

(a) Maswali na majibu (c) kuandika ubaoni kwa chaki ☐

(b) Majadiliano katika vikundi (d) Kutoa maelezo ya kina kuhusu mada

10. Unakadiriaje mahudhurio ya mwalimu wa somo la Kiswahili katika vipindi vyake?

(a) Mahudurio yake ni 100%.

(b) Mahudhurio yake ni kati ya 70%-80%.

(c) Mahudhurio yake ni kati ya 50%-69%.

(d) Mahudhurio yake ni kati ya 30%-49%.

(e) Mahudhurio yake ni chini ya 30%

11. Unamtathminije mwalimu katika kusisitiza wanafunzi wasome sana mada ya sarufi na utumizi wa lugha ukilinganisha na jinsi anavyohimiza usomaji wa mada za uchambuzi wa vitabu?

(f) Msisitizo wake ni 100%.

(g) Msisitizo wake ni kati ya 70%-80%.

(h) Msisitizo wake ni kati ya 50%-69%.

(i) Msisitizo wake ni kati ya 30%-49%.

(j) Msisitizo wake ni chini ya 30%

12. Kwa maoni yako, mwalimu aliyesoma Kiswahili na aliyesoma masomo mengine kama sayansi, hisabati au Kiingereza wana hadhi sawa katika jamii? Ndiyo/Hapana. Tetea jibu lako.

………………………………………………………………………………………

13. Je mwalimu wa Kiswahili anapofundisha kuhusu mada zifuatazo; huwa unamwelewa kwa kiasi gani? (weka alama ya (v) mbele ya chaguo lako).

Mada	**Naelewa sana**	**Naelewa kidogo**	**sielewi**	**sielewi kabisa**
Matamshi na lafudhi ya kiswahili				
uundaji wa maneno				
Aina za maneno				
Mjengo wa tungo				
Uchanganuzi wa sentensi				

14. Kwa mada ambazo huwa huelewi au huelewi kabisa katika swali la 15 hapo juu, toa sababu inayokufanya usielewe sana

    ……………………………………………………………………………………

15. Kamusi ya Kiswahili kwa Kiswahili inatumiwa darasani kwa kiasi gani? Weka (v) kuonesha kiasi cha matumizi:-

Inatumika sana	**inatumika kidogo**	**Inatumika kwa dharura**	**Haitumiki**

16. i. Je shule ina maktaba? Ndiyo/Hapana.

    ii. kama maktaba ipo, je inavitabu vya sarufi na utumizi wa lugha? Ndiyo/Hapana

17. je kuna vitabu vya kiada kwa ajili ya sarufi na utumizi wa lugha tu? Ndiyo/Hapana.

Asante kwa ushirikiano wako

KIAMBATISHO C: HOJAJI KWA AJILI YA WAKUU WA IDARA ZA KISWAHILI

CHUO KIKUU HURIA CHA TANZANIA

KITIVO CHA SANAA NA SAYANSI ZA JAMII

IDARA YA LUGHA NA TAALUMA ZA FASIHI

HOJAJI KWA WAKUU WA IDARA ZA KISWAHILI

Hojaji hii ni kwa ajili ya utafiti unaohusu *tathmini ya mitaala ya kiswahili kidato cha kwanza hadi cha sita kwa somola kiswahili***.** Lengo kubwa ni kutafiti namna bora ya kumwezesha mwalimu afundishe vizuri na pia mwanafunzi ajifunze kwa urahisi.

Tafadhali jibu maswali haya kwa mujibu wa uelewa wako na kwa usahihi ili usaidie kutoa matokeo yakinifu yatakayochangia maendeleo ya Kiswahili. Majibu ya maswali haya ni kwa malengo ya utafiti tu na yatakuwa siri baina ya mtafiti na mtafitiwa. (**Usiandike jina lako).**

1. SEHEMU A: MAELEZO YA JUMLA. Taja idadi ya wanafunzi wote shuleni**: ....**……

   i. Umri wako: 25-30 ☐ 31-36 ☐ 36 - ? ☐

   ii. Jinsia: Ke ☐ Me ☐

SEHEMU B: ***Toa jibu kulingana na matakwa ya kila swali.***

1. Katika idara yako ya Kiswahili, mahitaji ya walimu ni wangapi na waliopo ni wangapi? mahitaji ni ………….Walipo ni ……….
2. Je idara ina vifaa vya kufundishia vya kutosha? **Ndiyo/Hapana.**
3. Uwepo wa zana za kufundishia unaweza kuukisia kuwa kama asilimia ngapi?.......................

4. Shule ina kamusi *(kiswahili kwa Kiswahili)* ngapi?…………………………….
5. Uwiano wa vitabu vya kiswahili vya kiada kwa kila mwanafunzi ni:-

   (a) 1:1 (b) 1:2-3 (c) 1: 4-5 (d) zaidi ya 1: 10 [ ]
6. Je, fedha zinazotengwa kununua vifaa/vitabu vya Kiswahili na zile zinazotengwa kwa ajili ya kununua vitabu na vifaa vya sayansi zinalingana? **Ndiyo/Hapana.** Nyingi ni za**………………**
7. Masomo gani hupangiwa fedha nyingi zaidi hapo shuleni? Ya sanaa, ya lugha, au ya sayansi?

   ....
8. Je, walimu wanakamilisha kufundisha mada zote za somo la Kiswahili kwa kila mwaka? **Ndiyo/Hapana**. Kama jibu ni hapana. Kwa nini?....................................
9. Kwa maoni yako; wanafunzi wengi hufaulu zaidi mada zinazohusu sarufi na utumizi wa lugha au mada zinazohusu fasihi na uandishi?………………………
10. Kwanini wanafanya vibaya zaidi kwa mada ulizotaja na nini kifanyike?.............

…………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………

11. (a) Unadhani kwanini Kiswahili kwa kidato cha 1-4 kimetengewa vipindi 3 tu ilhali Kiingereza kikitengewa vipindi 5 kwa juma?.

…………………………………………………………………………………………

   (b) Je vipindi vilivyotengwa vinatosha kufundisha mada zote kwa mwaka? Ndiyo/Hapana

   (c) Kama havitoshi, mada gani zenye alama nyingi katika mtihani wa taifa ambazo mwl. atazipatia kipaumbele ili wanafunzi wake wafaulu?........................

…………………………………………………………………………………………

12. Kwa kipindi cha miaka mitatu iliyopita kuna mwalimu yeyote amewahi kuhudhuria semina au mafunzo yoyote ya mada zinazohusu sarufi au utumizi wa lugha? **Ndiyo/Hapana**. Kama jibu ni ndiyo:

    (a) Walienda wangapi na kwa muda gani? Walienda………………kati ya walimu………………

    (b) Mada zipi walijifunza?..

13. Kwa uzoefu wako, unadhani wanafunzi huwa wanafanya vizuri zaidi katika mada zinazohusu sarufi na utumizi wa lugha au zile zinazohusu fasihi na uandishi?

………………………………………………………………………………………………

14. Unadhani kwanini ufaulu unakuwa mdogo kwa mada ulizotaja hapo juu? Nini kifanyike?

………………………………………………………………………………………………

15. Taja matatizo yaliyomo katika mtaala wa sekondari Tanzania yanayoathiri ufundishaji wa mada za sarufi na utumizi wa lugha:

    i. ………………………………………………………………………………………

    ii. ………………………………………………………………………………………

16. i. Je shule ina maktaba? Ndiyo/Hapana.

    ii. kama maktaba ipo, je inavitabu vya sarufi na utumizi wa lugha? Ndiyo/Hapana

17. je kuna vitabu vya kiada kwa ajili ya sarufi na utumizi wa lugha tu? Ndiyo/Hapana.

18. 1Je matatizo uliyoyataja hapo juu yanaweza kupunguzwa au kuondolewaje?

    i. ………………………………………………………………………………

    ii. ………………………………………………………………………………

Asante kwa ushirikiano wako

KIAMBATISHO D: HOJAJI KWA AJILI YA WANAFUNZI WANAOSOMA KISWAHILI CHUO KIKUU

CHUO KIKUU HURIA CHA TANZANIA

KITIVO CHA SANAA NA SAYANSI ZA JAMII

IDARA YA LUGHA NA TAALUMA ZA FASIHI

Hojaji hii ni kwa ajili ya utafiti unaohusu *tathmini ya mitaala ya kiswahili kidato cha kwanza hadi cha sita kwa somo la kiswahili***.** Lengo kubwa ni kutafiti namna bora ya kumwezesha mwalimu afundishe vizuri na pia mwanafunzi ajifunze kwa urahisi.

Tafadhali jibu maswali haya kwa mujibu wa uelewa wako na kwa usahihi ili usaidie kutoa matokeo yakinifu yatakayochangia maendeleo ya Kiswahili. Majibu ya maswali haya ni kwa malengo ya utafiti tu na yatakuwa siri baina ya mtafiti na mtafitiwa. (**Usiandike jina lako).**

1. SEHEMU A: MAELEZO YA JUMLA.

i. Umri wako: 19-22 ☐ 23 - 25 ☐ 26 -30 ☐ 31----? ☐

ii. Jinsia: Ke ☐ Me ☐

SEHEMU B: ***Toa jibu kulingana na matakwa ya kila swali.***

2. Linganisha na kulinganua mbinu inayotumika zaidi hapo Chuoni kufundisha kozi za fonetiki, fonolojia, mofolojia, sintaksia, semantiki na isimujamii. Kati ya hizi, ipi inatumika zaidi?:

   i. Vyuo vikuu hutumia zaidi majadiliano katika vikundi ☐

   ii. Vyuo vikuu hutumia zaidi chaki na ubao.

iii. Vyuo vikuu hutumia zaidi maswali na majibu.

3. Je kuna dhana au istilahi yoyote ya kipengele cha Kiswahili (isimu) ambacho ulifundishwa tofauti ukiwa Sekondari na ulipofika Chuo Kikuu ukakuta inafafanuliwa tofauti na hivyo ukapata utatanishi? **Ndiyo/Hapana.** Kama jibu ni ndiyo, ni dhana/istilahi ipi hiyo? Fafanua

…………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………

4. Ni mada ipi ya isimu ungependekeza iingizwe/ziingizwe katika mtaala wa sekondari ili imsaidie mtu atakayekwenda Chuo Kikuu kusoma kozi za isimu?.

…………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………

5. Je mada ulizojifunza sekondari, zimekusaidia kwa kiasi gani kujifunza kozi zifuatazo Chuo Kikuu? (Onesha kwa alama ya (v) kuonesha kiasi cha msaada wa mtaala wa Kiswahili sekondari).

Kozi	**Zimenisaidia sana**	**zimenisaidia**	**Zimenisaidia kidogo**	**Hazijanisaidia kabisa**
Fonetiki				
Fonolojia				
Mofolojia				
Sintaksia				
Semantiki				
Isimujamii				

6. Kwa maoni yako, mtu aliyesoma Kiswahili na aliyesoma masomo mengine kama sayansi, hisabati au kiingereza wana hadhi sawa katika jamii? **Ndiyo/Hapana.** Tetea jibu lako.

…………………………………………………………………………………………

7. Kwa maoni yako, wanafunzi wengi wa sekondari na vyuo vikuu huwa wanafaulu zaidi mada za sarufi na utumizi wa lugha au mada za fasihi na uandishi?

   ……………………………………………………………………………..……

8. Kwa maoni yako, unadhani mada za fasihi na za isimu zipi ni ngumu? Ngumu ni za Fasihi/Isimu. Tetea jibu lako

   ………………………………………………………………………………

9. Je, ni mada ipi kati ya hizi zifuatazo: fonetiki, fonolojia, mofolojia, sintaksia, semantiki na isimujamii; ambayo haikuwa na kozi ya utangulizi sekondari kwa somo la Kiswahili? **Hakuna/Ipo.** Kama zipo, zitaje

   …….……………………..……………………………………………………..

10. Taja matatizo yaliyomo katika mtaala wa Sekondari Tanzania yanayoathiri ujifunzaji wa kozi za isimu vyuo vikuu:

    i. ……………………………………………………………………………..
    ii. ………………………………………………………………………………
    iii. ………………………………………………………………………………

11. Je matatizo uliyoyataja hapo juu yanaweza kupunguzwa au kuondolewaje?

    i. ………………………………………………………………………………
    ii. ……….……………………………………………………………………
    iii. ………………………………………………………………………………

12. (a) Je sekondari uliyosoma kidato cha sita ilikuwa na maktaba? Ndiyo/Hapana

    (b) Kama ilikuwepo ilikuwa na vitabu vya kozi za isimu vya kutosha? Ndiyo/Hapana

    (c) Hapa Chuoni maktaba inavitabu vya kozi za isimu vya kutosha? Ndiyo/Hapana.

(d) Je kidato cha tano na cha sita huwa kuna vitabu rasmi vya kiada vinavyojishughulisha na mada za simu tu? Ndiyo/Hapana. Kama jibu ni ndiyo vitaje

…………………………………………………………………………………..………

Asante kwa ushirikiano wako

KIAMBATISHO E: MWONGOZO WA MAHOJIANO (WALIMU NA WAKUU WA IDARA

CHUO KIKUU HURIA CHA TANZANIA

KITIVOCHA SANAA NA SAYANSI ZA JAMII

IDARA YA LUGHA NA TAALUMA ZA FASIHI

Mahojiano haya ni kwa ajili ya utafiti unaohusu *tathmini ya mitaala ya kiswahili kidato cha kwanza hadi cha sita kwa somo la kiswahili***.** Lengo kubwa ni kutafiti namna bora ya kumwezesha mwalimu afundishe vizuri na pia mwanafunzi ajifunze kwa urahisi.

Tafadhali jibu maswali haya kwa mujibu wa uelewa wako na kwa usahihi ili usaidie kutoa matokeo yakinifu yatakayochangia maendeleo ya Kiswahili. Majibu ya maswali haya ni kwa malengo ya utafiti tu na yatakuwa siri baina ya mtafiti na mtafitiwa. (**Usiandike jina lako).**

1 . Je serikali inathamini somo la Kiswahili kwa kutoa vifaa toshelevu kama ifanyavyo kwa masomo ya sayansi? Ndiyo/Hapana .

1 Kuanzia mwezi Januari hadi Juni mwaka huu, kuna fedha zozote mmepokea kwa ajili ya kununua vifaa vya somo la Kiswahili? Ndiyo/Hapana.

Kama jibu ni hapana walimu wanafundishaje mada za isimu bila zana za kufundishia?..

……………………………………………………………………………………

2 Je tangu mtaala mpya wa 2005 kwa kidato cha I-IV na ule wa 2009 kwa kidato cha V na VI ianzishwe walimu wamewahi kupewa semina yoyote ya mada za isimu? Ndiyo/Hapana.

3 Kama jibu ni hapana walimu wa zamani wanafundishaje ilhali mtaala umebadilika?

………………………………………………………………………………………

4 Kama jibu ni ndiyo taja mada ulizojifunza/walizojifunza

………………………………………………………………………………………

5 Sehemu B kwenye mtihani wa NECTA wa kidato cha pili (*Utumizi wa lugha na usahihi wa maandishi*) imetengewa alama 15% tu ilhali sehemu D (Fasihi simulizi) imetengewa alama 40%, je unadhani NECTA imetoa kipaumbele katika kukuza Utumizi wa lugha na usahihi wa maandishi? Ndiyo/Hapana.

6 Je, hatua ya NECTA inakuza au inadidimiza *Utumizi wa lugha na usahihi wa maandishi?*

………………………………………………………………………………………

7 Nini kifanyike ili kuweka uwiano katika kutahini mada zote?

………………………………………………………………………………………

8 Sehemu C ya mtihani wa NECTA pia kwa kidato cha pili inayohusu *sarufi* imepangiwa alama 15%, je hii ni kusema Sarufi siyo muhimu kama fasihi katika kujifunza lugha?.........

………………………………………………………………………………………

9 Muhtasari wa kidato cha iv na vi unaelekeza kuwa mwalimu atumie vpindi sita kwa ajili ya fasihi na vipindi vinne tu kwa ajili ya lugha, kwa juma , je hatua hii inakuza somo la isimu au inakuza zaidi somo la fasihi? Fafanua

………………………………………………………………………………………

10 Je hatua zote hizo za Taasisi ya elimu Tanzania na NECTA haziwezi kudumaza utumizi wa lugha na sarufi kwa ujumla?

Nini kifanyike ili mada zote zipewe kipaumbele?

………………………………………………………………………………………

11 Wewe kama mdau mkuu wa somo la Kiswahili, unashauri nini kifanyike ili kukuza taaluma ya isimu?

....

12 Je ikiwa mada zimetofautiana alama kwa kiasi kikubwa hivyo, unadhani kama mwalimu anataka wanafunzi wake wafaulu vizuri atajikita kufundisha mada zisizopewa kipaumbela wakati wa mitihani? Ndiyo/Hapana. Kama jibu ni hapana nini hatima ya mada zisizopewa kipaumbele?.

………………………………………………………………………………………

13 13. Kama kuna mada ambazo hazitapewa kipaumbele kwa ngazi ya elimu ya sekondari, je mwanafunzi atakayekwenda kuzisoma Chuo Kikuu atazielewa vizuri?

………………………………………………………………………………………

14 Je ni mada zipi za Kiswahili isimu katika mitaala ya kidato cha kwanza hadi cha sita unazoziona kuwa **zina msaada mkubwa** kwa mwanafunzi atakayesoma isimu Chuo Kikuuu?

i. ……………………………………………………ii…………………………

ii. …..…………………………………………………iv……………………

15 Je ni mada zipi za Kiswahili isimu katika mitaala ya kidato cha kwanza hadi cha sita unazoziona kuwa **hazina msaada mkubwa** kwa mwanafunzi atakayesoma isimu Chuo Kikuuu?

i. ……………………………………………………ii…………………………

……………..……………………………iv…………………………………

16 Je ni matatizo gani yanayokabili ufundishaji wa mada za isimu kama kamusi, sarufi, n.k. katika ngazi ya elimu ya sekondari? ....………………………………

……………………………………………………………………………………………

18. Je ni mbinu zipi zinazoweza kupunguza matatizo ya ujifunzaji wa mada za isimu kwa ngazi ya sekondari?

....…

……………………………………………………………………………………………

Asante kwa ushirikiano wako!

KIAMBATISHO F: RATIBA YA UTAFITI:

TAREHE	**KAZI YA KUFANYA**
01/02-29/02/2016	KUSOMA MACHAPISHO MBALIMBALI/RASIMU YA PENDEKEZO (UDSM)
01/03-31/03/2016	KUANDIKA PENDEKEZO LA UTAFITI
01/04-15/04/2016	MSIMAMIZI KUPITIA PENDEKEZO LA UTAFITI/KUREKEBISHA
16/04-30/04/2016	MAREKEBISHO YA KWANZA YA PENDEKEZO LA UTAFITI (MWANAFUNZI)
01/05-01/06/2016	MAREKEBISHO YA PILI YA PENDEKEZO LA UTAFITI(MSIMAMIZI)
01/06-01/07/2016	MAREKEBISHO YA PILI YA PENDEKEZO LA UTAFITI (MWANAFUNZI)
01/07-31/07/2016	KUKUSANYA DATA KATIKA MANISPAA YA TABORA.
01/08-31/08/2016	KUCHAMBUA DATA
01/09- 15/09/2016	KUANDIKA SURA YA NNE NA YA TANO YA TASNIFU YA UTAFITI
16/09-30/09/2016	MAREKEBISHO YA TASNIFU NA KUIKAMILISHA (MSIMAMIZI NA MWANAFUNZI)
OKTOBA- 2016	KUTETEA TASNIFU

KIAMBATISHO G: BAJETI YA UTAFITI

KIFAA/KAZI	GHARAMA-TSHS
1. MAANDALIZI YA PENDEKEZO LA UTAFITI	
• VIFAA VYA KUANDIKIA; KARATASI, DAFTARI/KALAMU	50,000.00
• KUNUNUA KOMPYUTA, FLASH, UCHAPAJI, N.K.	1,300,000.00
• KUZALISHA NAKALA	200,000.00
• KUTAFUTA MAREJEO MTANDAONI/KUTUMA KAZI KWA NJIA YA MTANDAO/KUFUATILIA MAPITIO NA REJEA	100,000.00
• SAFARI KUKUTANA NA MSIMAMIZI NA KUREKEBISHA PENDEKEZO LA UTAFITI	600,000.00
JUMLA YA I	**2,250,000.00**
2. MAANDALIZI YA USAILI NA HOJAJI	
• KUANDAA MASWALI YA USAILI	50,000.00
• KUANDAA HOJAJI	50,000.00
• KUTOA NAKALA ZA HOJAJI/USAILI	50,000.00
• MAJARIBIO YA AWALI KUHUSU HOJAJI	100,000.00
JUMLA YA II	**250,000.00**
3. KUTEMBELEA MAENEO YA UTAFITI	
• KWENDA KUKUTANA NA WATAFITIWA	**500,000.00**
• KUWAPA MAFUNZO WASAIDIZI NA UJIRA WAO	**300,000.00**
• UKUSANYAJI WA DATA ZA AWALI KWA NJIA YA USAILI, HOJAJI (.PRIMARY DATA)	**500,000.00**
• UKUSANYAJI WA DATA ZA PILI KUTOKA KATIKA MACHAPISHO MBALIMBALI (SECONDARY DATA)	**500,000.00**
• KUCHAMBUA DATA	**200,000.00**
• KUANDIKA TASNIFU	**800,000.00**
• KUHUDHURIA UTETEZI WA TASNIFU	**500,000.00**
JUMLA YA III	**3,300,000.00**
JUMLA KUU	**5,800,000.00**

KIAMBATISHO H: BARUA YA KURUHUSIWA KUFANYA UTAFITI KUTOKA CHUO KIKUU HURIA CHA TANZANIA KWENDA AMUCTA

KIAMBATISHO I: BARUA YA KURUHUSIWA KUFANYA UTAFITI AMUCTA

The Open University of Tanzania,
Tabora Regional Centre,
The Old CWT Building,
Bachu Street,
P.O.BOX 1204,
Tel. No. 026-260-5519
Mob: 0712258235/0756368065
TABORA, TANZANIA.

Chuo Kikuu Huria cha Tanzania,
Kituo cha Mkoa Tabora,
Jengo la zamani la CWT,
Mtaa wa Bachu,
S.L.P 1204,
Tel. No. 026-260-5519
Mob: 0712258235/0756368065
TABORA, TANZANIA.

OUT/TAB/GFP/VOL .1/08

19th August, 2016

Principal,
AMUCTA,
PO. BOX 801
TABORA

RE: REQUEST FOR PERMISSION TO COLLECT RESEARCH DATA

The Management of the Open University Tanzania - Tabora Region Centre requests for the permission of our student LUZIGA NDIJENYENE BRYSONY REG: NO PG201507523 pursuing MA-Kiswahili, to collect data at your esteemed institution in due course of conducting research as a mandatory requirement of his course at our institution.

We look forward for your positive response;

Yours

Director
TABORA REGIONAL CENTRE
THE OPEN UNIVERSITY OF TANZANIA
P O Box 1204 TABORA

Noel Nkombe.
DIRECTOR – OUT TABORA

ARCHBISHOP MIHAYO UNIVERSITY COLLEGE OF TABORA

(A Constituent College of St Augustine University of Tanzania)

P. O. BOX 801 TABORA - TANZANIA

Tel: +255-26-260-5355 Fax: +255-26-260-5355

Website: www.amucta.ac.tz E-mail: amucta@amucta.ac.tz

AMC/AD/2/VOL.1/128 23rd September 2016

Director
The Open University of Tanzania
Tabora Region Centre
P.O Box 1204
Tabora

RE: ACCEPTANCE OF COLLECTING RESEARCH DATA

Reference is made to your letter with reference number OUT/TAB/GFP/VOL.1/08 asking permission for your student Luziga Ndijenyene Bryson to collect data at our university college.

With this letter permission is granted for him to collect research data at our institution from 10th October 2016 to 10th November 2016.

Yours,

Dr Eustard Tibategeza
Deputy Principal (Academic)

KIAMBATISHO J: BARUA YA KURUHUSIWA KUFANYA UTAFITI KUTOKA CHUO KIKUU HURIA CHA TANZANIA KWENDA TABORA MANISPAA

The Open University of Tanzania,
Tabora Regional Centre,
The Old CWT Building,
Bachu Street,
P.O.BOX 1204,
Tel. No. 026-260-5519
Mob: 0712258235/0756368065
TABORA, TANZANIA.

Chuo Kikuu Huria cha Tanzania,
Kituo cha Mkoa Tabora,
Jengo la zamani la CWT,
Mtaa wa Bachu,
S.L.P 1204,
Tel. No. 026-260-5519
Mob: 0712258235/0756368065
TABORA, TANZANIA.

OUT/TAB/GFP/VOL .1/08

19th August, 2016

Municipal Executive Director,
Po. Box 174,
Tabora.

RE: REQUEST FOR PERMISSION TO COLLECT RESEARCH DATA

The Management of the Open University Tanzania - Tabora Region Centre requests for the permission of our student LUZIGA **NDIJENYENE BRYSONY REG: NO PG201507523** pursuing **MA-Kiswahili**, to collect data at your seven (7) schools within your municipality in the due course of conducting research as a mandatory requirement of his course at our institution.

We look forward for your positive response;

Yours

Director
TABORA REGIONAL CENTRE
THE OPEN UNIVERSITY OF TANZANIA
P O Box 1204 TABORA

Noel Nkombe.
DIRECTOR – OUT TABORA

KIAMBATISHO K: BARUA YA KURUHUSIWA KUFANYA UTAFITI SHULE ZA SEKONDARI

THE UNITED REPUBLIC OF TANZANIA
PRIME MINISTER'S OFFICE
REGIONAL ADMINISTRATION AND LOCAL GOVERNMENT
TABORA MUNICIPAL COUNCIL

(All correspondence should be forwarded to the Municipal Director)

TABORA REGION
TEL: 026 2604315/6088

MUNICIPAL DIRECTORS' OFFICE
P.O. BOX 174 – TABORA.

Ref.No. TMC/ESC/IID/233 — Date: 30/08/2016

THE HEADMASTER NYAMWEZI SEC SCHOOL P.O BOX 271. TABORA 02/09/2016

KAZIMA Secondary school,
KARIAKOO Secondary School,
NYAMWEZI Secondary School.
KANYENYE Secondary School
KAZE HILL secondary school
IPULI secondary school
LWANZALI secondary school
TABORA MAUNICIPALITY.

MKUU WA SHULE YA SEKONDARI KAZIMA TABORA 02-09-2016

THE HEADMASTER IPULI SECONDARY SCHOOL TABORA 01/09/2016

HEADMASTER KARIAKOO SECONDARY SCHOOL TABORA 31/08/2016

Attended. HEADMASTER KANYENYE SECONDARY SCHOOL TABORA 01/09/2016.

THE HEADMASTER KAZEHILL SECONDARY SCHOOL TABORA 31/8/2016

THE HEADMASTER LWANZALI SECONDARY SCHOOL TABORA 31/08/2016

RE: REQUEST FOR UNDERTAKING RESEARCH.

Please refer to heading above.

I am pleased to inform you that LUZIGA NDIJENYENE B. who is a student from THE OPEN UNIVERSITY OF TANZANIA has requested to conduct his/~~her~~ research at your school. His/~~her~~ research topic is: TATHMINI YA MITAALA YA KISWAHILI KWA SHULE ZA SEKONDARI IMUANDAAVYO MWANAFUNZI KUMUDU SOMO LA ISIMU NCHINI TANZANIA.

Hence, kindly you are asked to host the mentioned person for further procedures once he/she reports at your school. Your school will not be responsible to offer any kind of payment concerning his/her field work.

....

For: MUNICIPAL SECONDARY EDUCATION OFFICER
TABORA

MUNICIPAL SEC. EDUCATION OFFICER P. O. BOX 174 TABORA